

ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

PANTEION UNIVERSITY OF SOCIAL AND POLITICAL SCIENCES

ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ, ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ & ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΠΜΣ στις Στρατηγικές Σπουδές Ασφαλείας

«Το Σύστημα των Βερσαλλιών και ο Επανεξοπλισμός της Γερμανίας στο
Μεσοπόλεμο»

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Χρήστος Μιχαλόπουλος

Αθήνα 2018

Τριμελής Επιτροπή

Κωνσταντίνος Α. Λάβδας, Καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου (Επιβλέπων)

Χαράλαμπος Παπασωτηρίου, Καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου

Κωνσταντίνος Υφαντής, Αναπληρωτής Καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου

Copyright © Χρήστος Μιχαλόπουλος, 2018

All rights reserved. Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας διπλωματικής εργασίας εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση της διπλωματικής εργασίας για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς τον συγγραφέα.

Η έγκριση της διπλωματικής εργασίας από το Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών δεν δηλώνει αποδοχή των γνώμων του συγγραφέα.

Περιεχόμενα

Περίληψη	4
Εισαγωγή	7
Σκοπός.....	7
Κεφάλαιο 1: Η Συνθήκη των Βερσαλλιών	8
Γενικά	8
Οι Δυσχέρειες στη Λήψη Αποφάσεων	9
Η Συμφωνία Ανακωχής	11
Το Πνεύμα του Αφοπλισμού στην Κοινωνία των Εθνών.....	13
Οι Στρατιωτικές Ρήτρες της Συνθήκης των Βερσαλλιών	15
Οι Οικονομικοί και οι Δημοσιονομικοί Όροι της Συνθήκης.....	17
Οι Συνθήκες Επαναχάραξης των Συνόρων.....	20
Τα Νέα Σύνορα της Ευρώπης και οι Επιπτώσεις στη Γερμανία	24
Κεφάλαιο 2: Πορεία από Αφοπλισμό στον Επανεξοπλισμό	30
Γεγονότα Περιόδου: 1918 – 1933.....	30
Η Άνοδος του Χίτλερ στην Εξουσία	42
Η Γερμανία του Χίτλερ: 1933 – 1939	45
Πορεία Επανεξοπλισμού.....	50
Οικονομικά Αποτελέσματα του Επανεξοπλισμού.....	56
Επικοινωνία Επανεξοπλισμού	62
Ο Βρετανικός Κατευνασμός στη Δεκαετία του 1930.....	67
Κεφάλαιο 3: Αποτίμηση Γερμανικής Στρατιωτικής Μηχανής.....	73
Γενικά	73
Χερσαίες Δυνάμεις	73
Αεροπορικές Δυνάμεις.....	75
Ναυτικές Δυνάμεις.....	77
Κεφάλαιο 4: Συμπεράσματα	77
Βιβλιογραφία	83
Παραρτήματα.....	86
Χάρτης Ευρώπης το 1920.....	86

Περίληψη

Στη Γερμανία, θεώρησαν τη Συνθήκη των Βερσαλλιών ως μια υπαγορευμένη συνθήκη που τους είχε επιβληθεί άδικα και εκδικητικά, όταν η νεοσύστατη Δημοκρατία της Βαϊμάρης πάλευε για την επιβίωσή της. Το γεγονός ότι οι ΗΠΑ δεν επικύρωσαν τη Συνθήκη, αποχώρησαν από την Κοινωνία των Εθνών (ΚτΕ) και από τα ευρωπαϊκά δρώμενα, δημιούργησε ένα μεγάλο πολιτικό κενό. Το παραπάνω κενό ισχύος και υπό το φόβο της Σοβιετικής Ρωσίας, οδήγησε τη Βρετανία αρχικά σε μια προσπάθεια διπλωματικής εξισορρόπησης των δυνάμεων μεταξύ Γαλλίας και Γερμανίας και τη Γαλλία σε απομόνωση και αντιμέτωπη με μια αναθεωρητική Γερμανία.

Από το 1923 μέχρι το 1932, σε ότι αφορά στην πορεία του μυστικού επανεξοπλισμού, φαίνεται ότι ο στόχος της Γερμανίας ήταν να εξοπλισθούν περίπου 300.000 άνδρες (αριθμός τριπλάσιος από τα επιτρεπτά όρια), ενώ μέχρι το τέλος του 34, αρχές του 35, η προσπάθεια ήταν η βελτίωση των ελλείψεων σε εξοπλισμούς. Σε κάθε περίπτωση όμως και εάν λάβουμε υπόψη τη στρατιωτική δύναμη των άλλων μεγάλων ευρωπαϊκών δυνάμεων, μπορούμε να διατυπώσουμε την άποψη ότι ο παραπάνω στρατός είχε καθαρά αμυντικό χαρακτήρα. Η διεθνής προσπάθεια για τον αφοπλισμό της Γερμανίας, πέτυχε τουλάχιστον μέχρι το 1932-34, στο να κρατήσει το γερμανικό στρατό σε μια αυστηρά αμυντική δυνατότητα.

Η επιτυχία της παραπάνω «αποτροπής» για τον περιορισμό των εξοπλισμών ήταν εξαρτημένη, αφενός από τη στάση του εσωτερικού καθεστώτος στη Γερμανία και αφετέρου από τη βούληση και την δύναμη των άλλων χωρών. Η ανάληψη της εξουσίας από τον Χίτλερ το 1933 και η πολιτική πυγμής που ακολούθησε, αποδείχθηκε καταλυτική για να καταστρέψει την αποτελεσματικότητα της αποτροπής.

Ο Χίτλερ συνέχισε την πολιτική απόκρυψης της πορείας του επανεξοπλισμού, προκειμένου να εξασφαλίσει την επιβιωσιμότητα του προγράμματος κατά τα αρχικά του στάδια. Αυτή η μυστικότητα της περιόδου (1923 - 1935) του παράνομου επανεξοπλισμού, βοήθησε στη μετέπειτα στρατηγική της υπερβολικής διόγκωσης της γερμανικής δύναμης και εξαπάτησης των συμμάχων (1935 - 1938).

Οι δυτικές χώρες (Βρετανία – Γαλλία), απρόθυμες να αναλάβουν στρατιωτική δράση, βασίστηκαν στις δικές τους εσφαλμένες πληροφορίες και εκτιμήσεις σε ότι αφορούσε την ισορροπία των δυνάμεων και προσπάθησαν να χαράξουν μια ήπια και ορθολογική πολιτική ενάντια στην αναθεωρητική Γερμανία. Η αβεβαιότητα και η

ανησυχία ιδιαίτερα των Βρετανών για το μέγεθος και την ποιότητα της Λουφτβάφε, θα παίξει σημαντικό ρόλο στην αποτροπή στρατιωτικής παρέμβασής τους κατά του Βερολίνου. Η πολιτική των δυτικών δυνάμεων αποσκοπούσε στην εξοικονόμηση χρόνου μέσω παραχωρήσεων (κατευνασμός), αναβάλλοντας για το μέλλον μια πιθανή πολεμική σύγκρουση. Κατ' αυτόν τον τρόπο προσπάθησαν να επιτύχουν μια μακροπρόθεσμη εξισορρόπηση των δυνάμεων αφενός επιδιώκοντας να αναπτύξουν προοδευτικά μια κατάλληλη στρατιωτική δύναμη, παράλληλα με τη διασφάλιση της οικονομίας τους και αφετέρου προσπαθώντας να εξασφαλίσουν συμμαχίες, προκειμένου να παρεμποδίσουν τη δημιουργία ενός ισχυρού γερμανικού συνασπισμού, πράγμα στο οποίο απέτυχαν.

Από το 1935 και μετέπειτα, ο Χίτλερ απαλλαγμένος από τις διεθνείς δεσμεύσεις, έθεσε σταδιακά απεριόριστους στόχους στην εξωτερική του πολιτική. Με σκοπό να καταστήσει τη Γερμανία το ισχυρότερο κράτος της Ευρώπης, που θα προκαλούσε φόβο στους αντιπάλους της, εφάρμοσε ένα εξαντλητικό πρόγραμμα επανεξοπλισμών, μέχρι το όριο της οικονομικής καταστροφής. Απαίτησε μια ευρεία σε έκταση, αλλά ρηχή πολιτική εξοπλισμού, αρχικά για να αποτρέψει μια δυναμική παρέμβαση που θα σταματούσε το γερμανικό πρόγραμμα, αλλά αργότερα, για να αποτρέψει μια πιθανή ξένη επέμβαση, στην επιθετικότητα της εξωτερικής του πολιτικής.

Η βασική επιδίωξη του Χίτλερ, ήταν η αντιμετώπιση των αντιπάλων του, με διαδοχικές προσπάθειες και η αποφυγή ενός ταυτόχρονου διμέτωπου αγώνα. Θολώνοντας τα νερά και υποσχόμενος ειρήνη, στράφηκε εναντίον των αδύναμων χωρών της Συνθήκης των Βερσαλλιών, που τον είχαν περικυκλώσει και εκμεταλλευόμενος τις μειονότητες των Γερμανών που ζούσαν εκεί, κατάφερε να τις ενσωματώσει διαδοχικά (Αυστρία, Σουδητία και ακολούθως ολόκληρη την Τσεχοσλοβακία).

Οι κατακτήσεις αυτές, έδωσαν νέα ώθηση στη γερμανική οικονομία, παρέχοντας περαιτέρω αποθέματα σε συνάλλαγμα και πρώτες ύλες, νέο ανθρώπινο δυναμικό και ποιο ασφαλείς δρόμους εμπορίου. Αυτή η νέα ώθηση μετατράπηκε σε αύξηση της ταχύτητας των επανεξοπλισμών ή οποία δημιούργησε νέες ανάγκες για πλουτοπαραγωγικές πηγές και έναν φαύλο κύκλο, αλλά πιθανόν στα μάτια του Χίτλερ έναν ενάρετο κύκλο, όταν αντιλήφθηκε τον πόλεμο σαν μια επικερδή επιχείρηση.

Αποτιμώντας την στρατιωτική μηχανή που έφτιαξε ο Χίτλερ, μπορούμε να πούμε ότι οι Γερμανοί ήταν προετοιμασμένοι για αστραπιαίους πολέμους με θεαματικά αποτελέσματα, αλλά όχι για μαραθώνιο. Και ο μαραθώνιος που θα ακολουθήσει (1941 - 1944), θα αποδειχθεί καταλυτικός για να ανατρέψει τα φιλόδοξα σχέδια του Χίτλερ. Ωστόσο αυτή η στρατιωτική μηχανή, αποδείχτηκε εντυπωσιακά αποτελεσματική. Έδωσε στη Γερμανία, για μια σύντομη αλλά ζωτική περίοδο, την ικανότητα να τρομοκρατεί τους αντιπάλους της, να επιτίθεται και να συντρίβει τη μια χώρα μετά την άλλη.

Η κυριότερη εξήγηση για την έναρξη του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου βρίσκεται στο γεγονός ότι έχοντας θέσει απεριόριστους στόχους στην εξωτερική του πολιτική και έχοντας πετύχει τους κατάλληλους συνασπισμούς, ο Χίτλερ βρέθηκε να κατέχει μια αποτελεσματική στρατιωτική δύναμη, δηλαδή το ιδανικό μέσον στην υπηρεσία της επεκτατικής του πολιτικής, που ήταν πρόθυμος να χρησιμοποιήσει.

Λέξεις – κλειδιά: Συνθήκη των Βερσαλλιών, Επανεξοπλισμός της Γερμανίας, Μεσοπόλεμος, Κατευνασμός, Εξαπάτηση, Γερμανική Στρατιωτική Μηχανή, Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος.

Εισαγωγή

Στο τέλος του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου, διαμορφώθηκε στην Ευρώπη μια σημαντική μεταβολή στην ισορροπία δυνάμεων. Οι δυναστείες και οι αυταρχικές Αυτοκρατορίες είχαν καταργηθεί, ενώ οι κοινοβουλευτικές δημοκρατίες της δυτικής Ευρώπης, ήρθαν αντιμέτωπες με τις επαναστατικές απειλές του αστικού μπολσεβικισμού και του εθνικοσοσιαλισμού. Οι οικονομικές, κοινωνικές και πολιτικές επιπτώσεις του πολέμου ήταν εξίσου σημαντικές. Μέσα σε αυτήν τη μεταβατική ιστορική περίοδο, οι ηγέτες των νικητριών χωρών, εκλήθησαν από τις περιστάσεις, να επιτελέσουν ένα δύσκολο έργο. Οι διευθετήσεις που επιχειρήθηκαν το 1919 για την ειρήνη, μέσα από τη Συνθήκη των Βερσαλλιών, οι οποίες αναπτύχθηκαν στη βάση ενός ουτοπικού ιδεαλισμού (για τα δεδομένα της εποχής) και στη βάση διαφορετικών εθνικών συμφερόντων και ιδιαίτερα τα θέματα που αφορούσαν στην ηττημένη Γερμανία, δέχθηκαν μια μακροχρόνια σκληρή κριτική, πράγμα που δημιούργησε ένα αίσθημα αδικίας και ταυτόχρονα μια καταστροφική αστάθεια. Η Κοινωνία των Εθνών (ΚτΕ) δεν εξελίχθηκε σε έναν οργανισμό ικανό να περιορίσει τη γερμανική δύναμη. Ταυτόχρονα η απομάκρυνση και η «απομόνωση» των ΗΠΑ στην άλλη πλευρά του Ατλαντικού, η επιστροφή της Βρετανίας στα εσωτερικά της και η μεταμόρφωση της επαναστατημένης Ρωσίας, θα βρουν μια «εξοργισμένη» αλλά όχι ανίσχυρη Γερμανία, έχοντας στα δυτικά της μια «ανήμπορη» Γαλλία και στα ανατολικά της τα νέα μη βιώσιμα κράτη της Πολωνίας και της Τσεχοσλοβακίας. Υπό αυτές τις συνθήκες, η ηττημένη Γερμανία πέρασε σε μια κατάσταση επανεξοπλισμού που άλλαξε την ισορροπία δυνάμεων και της επέτρεψε να θέσει νέους αναθεωρητικούς πολιτικούς σκοπούς, για την αποκατάσταση της κυριαρχία της στην Ευρώπη.

Σκοπός

Να μελετηθούν τα αποτελέσματα που είχε η Συνθήκη των Βερσαλλιών για την ηττημένη από το Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο Γερμανία, καθώς και τα γεγονότα που έλαβαν χώρα κατά τη διάρκεια του μεσοπολέμου, με σκοπό να διερευνηθούν οι συνθήκες και να εξαχθούν συμπεράσματα για τον επανεξοπλισμό της Γερμανίας.

Κεφάλαιο 1: Η Συνθήκη των Βερσαλλιών

Γενικά

Το Νοέμβριο του 1918, το τέλος του «Μεγάλου Πολέμου» βρήκε τις Κεντρικές Δυνάμεις ηττημένες. Στη συνδιάσκεψη για την ειρήνη που ακολούθησε στο Παρίσι, τη 18^η Ιανουαρίου του 1919, οι Σύμμαχοι αποφάσισαν να ασχοληθούν πρώτα με τη σύνταξη της Συνθήκης Ειρήνης με τη Γερμανία και ακολούθως με τη διατύπωση των όρων, που θα επεβάλλοντο στους πρώην σύμμαχους της (Αυστρία, Βουλγαρία, Ουγγαρία και Τουρκία).

Κατά τη διάρκεια των εργασιών της Συνθήκης, εβδομήντα εκπρόσωποι από είκοσι έξι έθνη, διεκδικήσαν τις εθνικές τους θέσεις. Δεν κλήθηκαν εκπρόσωποι από τις νέες δημοκρατίες των Σοβιέτ, αφού κρίθηκε αναγκαίο να συνεχιστεί ένας πόλεμος επέμβασης κατά του μπολσεβικισμού. Επιπλέον σε κανέναν από τους αντιπροσώπους των ηττημένων δεν επιτράπηκε να λάβει μέρος στις συζητήσεις, ενώ τα τελικά κείμενα των συμφωνηθέντων, τους ανακοινώθηκαν όταν ολοκληρώθηκαν και μόνο τότε οι ηττημένοι μπόρεσαν να αναπτύξουν τις παρατηρήσεις τους.

Η Βρετανία και η Γαλλία, υιοθετώντας την αρχή του Γούντροου Γούιλσον για αυτοδιάθεση των εθνοτήτων, προσπάθησαν να εξασφαλίσουν συνθήκες ασφαλείας από μια νέα μελλοντική επίθεση και ικανοποίησης των κρατών που πολέμησαν και νίκησαν. Έτσι με τη Συνθήκη των Βερσαλλιών που υπογράφηκε μεταξύ των Συμμάχων και της Γερμανίας, στις 29 Ιουνίου 1919, δημιουργήθηκε μια νέα διανομή του κόσμου, με κύριο θέμα το διαμελισμό των γερμανικών δυνάμεων και επικρατειών.¹

Αποτέλεσμα ήταν πολλοί Γερμανοί στην ανατολική Ευρώπη, από εκεί που πολεμούσαν για τη διατήρηση και επέκταση του Lebensraum της δικής τους εθνότητας (απέναντι σε ξένες μειονότητες «με υποδεέστερο πολιτισμό»), βρέθηκαν για πρώτη φορά στη ζωή τους να κυβερνώνται από Τσέχους, Πολωνούς, Εσθονούς και Λετονούς.²

Οι Γερμανοί αρνήθηκαν να αναγνωρίσουν την εγκυρότητα αυτής της διαδικασίας, υποστήριξαν ότι πρόκειται για μια «καρχηδόνια ειρήνη» και θεώρησαν

¹ Ιωάννης Γ. Καταπόδης, *Τέσσερις αιώνες διπλωματικής δραστηριότητας στον ευρωπαϊκό χώρο 1648 – 1959*, Αθήνα, Εκδόσεις Επτάλοφος, 1996, σελ 609 – 612.

² Mark Mazower, *Η αυτοκρατορία του Χίτλερ. Ναζιστική εξουσία στην κατοχική Ευρώπη*, Αθήνα, Εκδόσεις Αλεξάνδρεια, 2009 σελ 19 – 31.

τους εαυτούς τους ως θύματα ενός άδικου «πειθαναγκασμού».³ Τέλος απέρριψαν απερίφραστα τους ηθικούς και οικονομικούς όρους της συνθήκης, καθώς και εκείνους που τροποποιούσαν τα ανατολικά τους σύνορα. Επίσης υποστήριζαν ότι η Συνθήκη των Βερσαλλιών ήταν μια «υπαγορευμένη ειρήνη», βασιζόμενοι περισσότερο στις μεθόδους που υιοθετήθηκαν, αφού δεν τους δόθηκε η δυνατότητα για διαπραγμάτευση και επηρεασμό του περιεχομένου της. Τα επιχειρήματα αυτά των Γερμανών, άγγιζαν ένα ευρύ κοινό και σύντομα επικράτησε η σκέψη (ιδιαίτερα στη Βρετανία), ότι οι όροι που είχαν επιβληθεί σε βάρος τους δεν ήταν ηθικά δεσμευτικοί.⁴

Οι Δυσχέρειες στη Λήψη Αποφάσεων

Οι σύνοδοι της ολομέλειας, οι 16 επιτροπές εμπειρογνομόνων (από τις συνολικά 52 της συνδιάσκεψης), είχαν δευτερεύοντα ρόλο έναντι του συμβουλίου των δέκα, που απαρτιζόταν από τους Πρωθυπουργούς και τους Υπουργούς Εξωτερικών των πέντε κυριότερων δυνάμεων (Γαλλία, Ηνωμένες Πολίτες, Ιαπωνία, Ιταλία και Μεγάλη Βρετανία). Αλλά το κορυφαίο όργανο στο οποίο λαμβάνονταν οι αποφάσεις ήταν το συμβούλιο των τεσσάρων, το οποίο από τις 24 Μαρτίου περιλάμβανε τους Πρωθυπουργούς της Γαλλίας (Ζωρζ Μπενζαμάν Κλεμανσώ), της Βρετανίας (Λόνι Τζωρτζ), της Ιταλίας (Βιτόριο Ορλάντο) και των Ηνωμένων Πολιτειών (Γούντροου Γουίλσον). Όταν αποχώρησε η Ιταλία, οι τελικοί όροι καθορίστηκαν από τους «τρεις μεγάλους»: ΗΠΑ, Γαλλία και Μεγάλη Βρετανία.

Η λήψη αποφάσεων κατά τη διάρκεια των διαπραγματεύσεων αποδείχθηκε δύσκολη υπόθεση, διότι οι «τρεις μεγάλοι» προσπάθησαν να συγκεράσουν τις διαφορετικές αντιλήψεις τους και ταυτόχρονα τις παράλογες σε αρκετές περιπτώσεις, διεκδικήσεις των «μικρών» εθνών. Ανάμεσα σε αυτά τα προβλήματα, οι επιτροπές των εμπειρογνομόνων προσπάθησαν να βρουν συμβιβαστικές προτάσεις, αποδεκτές από όλους.

Ο Γουίλσον σκεφτόταν μακροπρόθεσμα και επεδίωκε να διευθετήσει τις παγκόσμιες ισορροπίες πάνω σε υγιέστερες βάσεις και να θέσει τα θεμέλια ενός νέου συστήματος διεθνών σχέσεων. Οι θέσεις του είχαν εκφραστεί από τον Ιανουάριο του 1918, μέσα από το ιστορικό του διάγγελμά για τα 14 σημεία, στα οποία έπρεπε να

³ S. Berstein – P. Milza, *Ιστορία της Ευρώπης 2: Η Ευρωπαϊκή Συμφωνία και η Ευρώπη των Εθνών*, Αθήνα, Εκδόσεις Αλεξάνδρεια, 2009, σελ 279.

⁴ P.M.H. Bell, *Τα αίτια του Δεύτερου Παγκοσμίου Πολέμου στην Ευρώπη*, Εκδόσεις Πατάκης, Αθήνα 2002, σελ 47.

βασιστεί η μελλοντική ειρήνη. Ανάμεσα σε αυτά ήταν και το δικαίωμα των λαών στην αυτοδιάθεση, η εγκατάλειψη της μυστικής διπλωματίας και οι αμοιβαίες εγγυήσεις ασφάλειας στο πλαίσιο της ΚτΕ. Κατά τη διάρκεια των εργασιών της Συνθήκης των Βερσαλλιών, ο Γουίλσον προσπάθησε να περιορίσει τις τριβές, απαλύνοντας όσο γίνεται την απογοήτευση των ηττημένων. Σε αυτές τις θέσεις (τις οποίες οι ευρωπαίοι χαρακτήρισαν «ουτοπιστικές»), αντιπαρατέθηκαν οι πραγματιστικές αντιλήψεις των Βρετανών και κυρίως οι ανησυχίες των Γάλλων ως προς τα θέματα των επανορθώσεων και ασφάλειας.

Οι θέσεις του Κλεμανσώ εστιάζονταν στο τρίπτυχο, ασφάλεια, αποπλισμός και επανορθώσεις, τις οποίες η Γαλλία δικαιούνταν να διεκδικήσει από την έκβαση της σύρραξης. Η πολιτική της καμένης γης που εφάρμοσαν οι Γερμανοί (1917), όταν αποσύρθηκαν από τις κατεχόμενες γαλλικές βορειοανατολικές επαρχίες και ειδικά η πρωτοφανής για τα δεδομένα της εποχής, καταστροφή της λωρίδας μπροστά από τη γραμμή Σήγκφρηντ, όπου μετατράπηκε σε μια «απόκοσμη νεκρή έρημο»,⁵ στέρησαν από τους Γάλλους κάθε δυνατότητα οικονομικής ζωής του τόπου.

Έτσι, οι Γάλλοι αισθανόμενοι την απειλητική παρουσία της Γερμανίας στα κοινά χερσαία σύνορά τους, οικονομικά εξουθενωμένοι και έχοντας πληρώσει ένα μεγάλο φόρο αίματος, εξουσιοδότησαν τον Κλεμανσώ με μια επιτακτική εντολή: Η Γερμανία να πληρώσει για τις καταστροφές που προκάλεσε και να τεθεί οριστικά «σε κατάσταση τέτοια που να μην μπορεί να βλάψει».⁶ Αυτό σήμαινε την επιβολή υπέρογκων επανορθώσεων, ώστε η Γαλλία να αποκτήσει «ασφαλή» σύνορα. Στην ειρηνευτική Διάσκεψη του Παρισιού, ο Κλεμανσώ παρότι υποχώρησε σημαντικά από τις αρχικές του θέσεις, θεωρήθηκε ως ένας από τους διαμορφωτές των σκληρών όρων που επιβλήθηκαν στη Γερμανία.

Οι επιδιώξεις της Γαλλίας αντιμετώπισαν την αντίθεση του Γουίλσον και επιπλέον του Βρετανού πρωθυπουργού Λούντ Τζώρτζ. Η Μεγάλη Βρετανία ανησυχούσε για την πιθανότητα δημιουργίας μιας ισχυρής γαλλικής ηγεμονίας. Επιθυμούσε να δημιουργήσει μια δημοκρατική Γερμανία στο πλαίσιο της ΚτΕ, η οποία θα ήταν ικανή στο μέλλον να εξισορροπεί τη δύναμη της Γαλλίας και παράλληλα να φράσει το δρόμο στον κομμουνισμό. Με αυτόν τον τρόπο, οι Βρετανοί ήταν

⁵ Mazower, *Η αυτοκρατορία του Χίτλερ*, σελ 24.

⁶ Berstein – Milza, *Ιστορία της Ευρώπης 2*, σελ 277 – 279.

αποφασισμένοι να απειπλακούν από την ηπειρωτική Ευρώπη και τα προβλήματά της. Εξάλλου η ρεαλιστική ισορροπία δυνάμεων, ιστορικά είχε εξυπηρετήσει τη Βρετανία, ενώ μια νέα στρατιωτική επέμβαση που δεν επιθυμούσε, θα χρειαζόταν μόνο όταν ένα έθνος απειλούσε να κυριαρχήσει συνολικά.⁷

Η Συμφωνία Ανακωχής

Σύμφωνα με τα γραφόμενα αρκετών μελετητών, ο γερμανικός στρατός είχε ηττηθεί στο πεδίο της μάχης πριν καταρρεύσει το παλαιό καθεστώς και πριν η γερμανική κυβέρνηση ζητήσει επίσημα ανακωχή. Στις 8 Αυγούστου 1918, όταν οι σύμμαχοι διέσπασαν τις γραμμές του μετώπου και προωθούσαν τη διάταξή τους, η Γερμανία κόντευε να εξαντληθεί στρατιωτικά, ενώ στο εσωτερικό της, η κοινωνία δε στήριζε πια την ιδέα του πολέμου. Από τις 14 Αυγούστου, ο Έριχ Λούντεντορφ (αρχηγός του Γενικού Επιτελείου), είπε στον Κάιζερ ότι η Γερμανία θα έπρεπε να εξετάσει το ενδεχόμενο να διαπραγματευθεί με τους Συμμάχους, ενώ στις 29 Σεπτεμβρίου 1918, ζητούσε ειρήνη με κάθε αντίτιμο.⁸

Η υπογραφή της εκεχειρίας, ήταν η πρώτη πράξη της νέας κυβέρνησης της Γερμανίας, μετά τις καταλυτικές εξεγέρσεις του Νοεμβρίου.⁹ Έκτοτε, πολλοί Γερμανοί (μεταξύ τους και ο Χίτλερ), είδαν την κίνηση αυτή ως πράξη προδοσίας και οι άντρες που υπέγραψαν την ανακωχή, έγιναν γνωστοί ως οι «εγκληματίες του Νοέμβρη». Η ανακωχή των εμπολέμων, η οποία ήταν στην ουσία η «άνευ όρων» συνθηκολόγηση της Γερμανίας, υπογράφηκε στην Κομπιέν της Γαλλίας την 11 Νοεμβρίου 1918, από το Στρατάρχη των συμμαχικών δυνάμεων Φερντινάν Φος και τον εκπρόσωπο της Γερμανίας και αρχηγό του κόμματος των Καθολικών του Κέντρου, Ματίας Ερτζμπέργκερ. Η χρονική διάρκεια ισχύος της ανακωχής ήταν ένας μήνας με δυνατότητα επέκτασης.

Η ανακωχή προέβλεπε την αποχώρηση όλων των γερμανικών δυνάμεων από τα εδάφη που είχαν καταληφθεί το 1914 στο δυτικό μέτωπο (Γαλλία – Βέλγιο - Λουξεμβούργο) και επιπλέον την απόσυρσή τους από τα γερμανικά εδάφη, μέχρι ενός

⁷ Margaret Macmillan, *Οι ειρηνοποιοί. Έξι μήνες που άλλαξαν τον κόσμο*, Αθήνα, Εκδόσεις Θεμέλιο, 2005, σελ 270.

⁸ Πάνος Τσακαλογιάννης, *Σύγχρονη Ευρωπαϊκή Ιστορία, Από τη Βασιλίλη στο Τείχος του Βερολίνου, Τόμος Β' (1890-1989)*, Αθήνα, Εκδόσεις Εστίας, 2003, σελ. 107-109. Επίσης: Macmillan, *Οι ειρηνοποιοί*, σελ 219.

⁹ Με την κατάλυση της Γερμανικής Αυτοκρατορίας, συνήλθε η Εθνοσυνέλευση στην πόλη της Βαϊμάρης (9 Νοεμβρίου 1918), για να δημιουργήσει ένα νέο Σύνταγμα και την πρώτη Δημοκρατία της Γερμανίας (Δημοκρατία της Βαϊμάρης).

βάθους 30 χλμ ανατολικά του Ρήνου. Κατ' αυτόν τον τρόπο, τα συμμαχικά στρατεύματα κατέλαβαν την εκκενωθείσα Αλσατία – Λωραίνη, ολόκληρη τη Ρηνανία καθώς και τρία προγεφυρώματα στα ανατολικά του Ρήνου, τη Μαγεντία, το Κόμπλεντς και την Κολωνία. Από τους νικητές, μόνο ο ανώτατος στρατιωτικός διοικητής των Αμερικάνων Στρατηγός Πέρσινγκ, πίστευε ότι τα συμμαχικά στρατεύματα έπρεπε να προχωρήσουν βαθύτερα στο εσωτερικό της Γερμανίας (Βερολίνο), προκειμένου να ήταν σε θέση να επιβάλουν του σκληρούς όρους της συνθηκολόγησης.

Σε ό,τι αφορά στο ανατολικό μέτωπο, προβλέφθηκε η μετακίνηση όλων των γερμανικών δυνάμεων στη θέση που κατείχαν την 1 Αυγούστου 1914, ενώ η Γερμανία υποχρεώθηκε να αποκηρύξει τις συνθήκες του Μπρεστ - Λιτόφσκ με τη Ρωσία και του Βουκουρεστίου με τη Ρουμανία.

Επιπλέον, η Γερμανία σύμφωνα με τους όρους της ανακωχής, παρέδωσε το μεγαλύτερο μέρος του πολεμικού της μηχανισμού, συμπεριλαμβανομένου και της αεροπορίας, ενώ όλα τα μεγάλα πλοία επιφανείας και πάνω από 150 υποβρύχια του γερμανικού πολεμικού ναυτικού, κατευθύνθηκαν για παράδοση και εγκλεισμό στο Σκάπα Φλόου στις βρετανικές Ορκάδες.¹⁰

Κατά τη μηνιαία ανανέωση της συνθηκολόγησης, ο Στρατηγός Φερντινάν Φος προσπάθησε να επιβάλει νέους σκληρότερους όρους, προκαλώντας την ισχυρή αντίδραση της Γερμανίας και τον εκνευρισμό των υπολοίπων από τους συμμάχους για την άσκοπη αυτή αντιπαράθεση. Έτσι στις 12 Φεβρουαρίου 1919, μετά από την ανάληψη Βρετανικών και Αμερικανικών διπλωματικών πρωτοβουλιών προς τους Γάλλους, η ανακωχή μετατράπηκε από μηνιαία σε αόριστης διάρκειας, μέχρι να συνταχθούν οι τελικές στρατιωτικές ρήτρες της ειρηνευτικής συνθήκης (Βερσαλλιών).

Το δυσανάλογο ήταν ότι, εφόσον τα συμμαχικά στρατεύματα σταμάτησαν στα προγεφυρώματα του Ρήνου και δεν προχώρησαν νικηφόρα, προς το εσωτερικό της Γερμανίας (όπως είχε προτείνει ο Στρατηγός Πέρσινγκ), το μεγαλύτερο μέρος του γερμανικού λαού δε γνώρισε ποτέ κατοχή, και κατά συνέπεια δε μπορούσε να αποδεχθεί, τους βαρείς όρους της ανακωχής και αργότερα τους εξίσου βαρείς όρους της Συνθήκης των Βερσαλλιών. Ταυτόχρονα οι Γερμανοί στρατιώτες επέστρεψαν στην πατρίδα τους, όχι με την εικόνα των ηττημένων, αλλά με πλήρη τάξη και

¹⁰ Καταπόδης: *Τέσσερις αιώνες διπλωματικής δραστηριότητας*, σελ 605 - 608

χειροκροτούμενοι από τους πολίτες, ενώ στο Βερολίνο ο νέος πρόεδρος Φρίντριχ Έμπερτ, χαιρέτησε εκείνους που «κανείς εχθρός δεν τους κατέκτησε».¹¹ Έτσι ήταν φυσικό, η δυσαρέσκεια των Γερμανών για το γεγονός της ήττας (ιδιαίτερα επειδή στο μεγαλύτερο μέρος του πολέμου πίστευαν ότι κέρδιζαν), να συνδεθεί άμεσα με τη συμφωνία ειρήνης που επικύρωσε την ήττα τους. Το μη αναμενόμενο όμως ήταν ότι, η ίδια άποψη άρχισε να επικρατεί σταδιακά και μεταξύ των νικητών. Αυτό συνέβη έντονα στον πολιτικό κόσμο, τόσο στη Μεγάλη Βρετανία, όσο και στη Γαλλία, όταν τον Αύγουστο του 1939, Γάλλοι σοσιαλιστές καταδίκασαν σταθερά τη συνθήκη των Βερσαλλιών.¹² Κατ' αυτόν τον τρόπο, η Συνθήκη αυτή, υπονομεύτηκε τόσο από τους ηττημένους όσο και από τους νικητές.

Αποτέλεσμα του παραπάνω γεγονότος, ήταν να εξανεμισθεί το πλεονέκτημα των συμμάχων που είχαν κερδίσει στα πεδία των μαχών. Επιπλέον σε βάθος χρόνου (και μετά την αποχώρηση των αμερικανικών στρατευμάτων), θα χάσουν και την ικανότητα στρατιωτικής επιβολής των όρων της Συνθήκης στους ηττημένους.

Το Πνεύμα του Αφοπλισμού στην Κοινωνία των Εθνών

Ένα από τα Δεκατέσσερα Σημεία του Γουίλσον, έκανε λόγο για «επαρκείς διεθνείς εγγυήσεις» με σκοπό τον περιορισμό των εθνικών εξοπλισμών. Τις εγγυήσεις αυτές θα τις εξασφάλιζε η ΚτΕ.

Η αρχική θέση της Γαλλίας κατά τις διαπραγματεύσεις, ήταν ο αυστηρός αφοπλισμός των εθνικών κρατών και η δημιουργία μιας διεθνούς στρατιωτικής δύναμης σχηματισμένης από τα μέλη της ΚτΕ, η οποία θα διέθετε πλήρεις εξουσίες επιθεωρήσεων και δύναμη επιβολής οικονομικών ή και στρατιωτικών κυρώσεων (καταναγκαστικοί μηχανισμοί). Οι παραπάνω θέσεις έρχονταν σε πλήρη αντίθεση με τις απόψεις των ΗΠΑ και της Μεγάλης Βρετανίας. Οι τελευταίοι διέβλεπαν μέσα από τις θέσεις της Γαλλίας, μια πρόθεση να ασκήσει ένα είδος διπλωματικής πίεσης κατά τη διάρκεια των διαπραγματεύσεων, προκειμένου να κερδίσει περισσότερες εγγυήσεις στο θέμα της Ρηνανίας και των επανορθώσεων. Επιπλέον, διέβλεπαν μια γαλλική προσπάθεια να οικοδομηθεί ένας διεθνής ένοπλος συνασπισμός εναντίον της Γερμανίας. Κατά μια άλλη εκτίμηση όμως, ΗΠΑ και Μεγάλη Βρετανία δεν

¹¹ Macmillan, *Οι ειρηνοποιοί*, σελ 221.

¹² Bell, *Τα αίτια του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου*, σελ 47.

επιθυμούσαν να παραχωρήσουν την άσκηση της εξωτερικής τους πολιτικής σε ένα διεθνή οργανισμό.¹³

Σύμφωνα με την επικρατούσα άποψη, κατά την ειρηνευτική διάσκεψη ο Γουίλσον για να ξεπεράσει τις διπλωματικές δυσκολίες, που του έθεταν οι σύμμαχοι (Βρετανοί και Γάλλοι) και για να δημιουργήσει την ΚτΕ, όπως την είχε οραματιστεί, υποχώρησε σε πολλές άλλες θέσεις του, πιστεύοντας ότι τελικά οι όποιες αδικίες, θα επιλύνονταν στο μέλλον και στο πλαίσιο της δράσης της ΚτΕ. Ένα από αυτά τα θέματα, ήταν και η υπαγωγή εκατομμυρίων Γερμανών σε τσεχοσλοβακική και πολωνική διακυβέρνηση.

Με βάση 26 άρθρα της σύμβασης για την ΚτΕ, που τελικά εγκρίθηκαν το 1919 (αυτά ήταν και τα πρώτα 26 άρθρα της συνθήκης των Βερσαλλιών), προβλέφθηκε μια γενική συνέλευση για όλα τα μέλη, μια γραμματεία, το διεθνές δικαστήριο διαρκούς δικαιοσύνης και ένα εκτελεστικό συμβούλιο, το οποίο ήταν επιφορτισμένο με το έργο της συλλογικής ασφάλειας, όπου οι πέντε μεγάλοι (Βρετανία, Γαλλία, Ιταλία, Ιαπωνία, ΗΠΑ), θα είχαν απόλυτη πλειοψηφία. Δε θα υπήρχε στρατός υπό την ΚτΕ και υποχρεωτική διαιτησία (καταναγκαστικοί μηχανισμοί). Το σύμφωνο υποχρέωνε όλα τα κράτη – μέλη, να απευθύνονται σε περίπτωση διαμάχης στην ΚτΕ πριν καταφύγουν στη χρήση βίας, διατηρώντας έτσι τη δυνατότητα της αποτροπής του πολέμου. Τέλος, τα μέλη της ΚτΕ αναλάμβαναν την υποχρέωση να σεβαστούν την ανεξαρτησία και την εδαφική ακεραιότητα των υπολοίπων, ενώ για να αποφευχθεί περίπτωση συνασπισμού και πλειοψηφίας των μικρών κρατών (μετά την υποχώρηση της Αμερικής), προβλέφθηκε η αρχή της ομοφωνίας (στο επίπεδο της συνέλευσης). Το σημείο αυτό θεωρήθηκε αργότερα υπεύθυνο για την αναποτελεσματικότητα της ΚτΕ.

Η αποχώρηση των ΗΠΑ το 1920, οι αναθεωρητικές τάσεις που επέδειξε η Ιταλία η Ιαπωνία η Γερμανία και η Ρωσία και η μη ύπαρξη ενός εξαναγκαστικού μέσου προς επιβολή των αποφάσεών της, οδήγησαν στην αποτυχία του συστήματος της συλλογικής ασφάλειας και αποστέρησε από την ΚτΕ, την πραγματική δυνατότητα να επιβάλει την παγκόσμια ειρήνη. Έτσι στις δύσκολες κρίσεις πριν από το ξέσπασμα του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου, θα αγνοηθεί από όλες τις πλευρές. Η μόνη δύναμη που ήταν απόλυτα προσηλωμένη σ' αυτήν ήταν η Γαλλία, η οποία έχοντας απέναντί της μια

¹³ Πέτρος Σιούσιουρας, *Γεωπολιτική των Μεγάλων Δυνάμεων από τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο στην Κοινωνία των Εθνών*, Αθήνα, Εκδόσεις Ι. Σίδηρης, 2011, σελ 261-262.

ανερχόμενη και επιθετική Γερμανία, θεωρούσε την ΚτΕ ως μέσο για τη διατήρηση του status quo.¹⁴

Στη Γερμανία, παρότι αυτή υποχρεώθηκε με τη Συνθήκη των Βερσαλλιών να εγκρίνει την ΚτΕ, δεν της επιτράπηκε (αρχικά) να γίνει μέλος της. Χαρακτηριστική ήταν και η παρακάτω δήλωση του Γουίλσον: «Ο κόσμος έχει ηθικό δικαίωμα να αφοπλίσει τη Γερμανία και να της επιβάλλει μια περίοδο περισυλλογής».¹⁵ Η Γερμανία προσχώρησε το 1926 και αποχώρησε το 1934, με πρωτοβουλία του Χίτλερ και μετά την αποτυχία της Διεθνούς Διάσκεψης για τον Αφοπλισμό.

Σύμφωνα με τις προβλέψεις του άρθρου 8 που αφορούσε στον αφοπλισμό των εθνών, η επιβολή περιορισμών στους εξοπλισμούς για τις χώρες που ηττήθηκαν στον πόλεμο, θεωρήθηκε ως το πρώτο βήμα για τη συλλογική ασφάλεια. Εδώ, στηρίχθηκε η απόπειρα αφοπλισμού του ισχυρότερου έθνους της ηπείρου (Γερμανία), αλλά όταν αυτός ο περιορισμός δεν υλοποιήθηκε για τα υπόλοιπα έθνη, οι Γερμανοί μπορούσαν να ισχυρισθούν ότι τους είχαν μεταχειρισθεί άδικα.

Το 1926, η ΚτΕ συγκρότησε την Ειδική Επιτροπή Αφοπλισμού, για να ρυθμίσει τα θέματα αυτά και για να προετοιμάσει τις εργασίες της Παγκόσμιας Διάσκεψης Αφοπλισμού του 1932-34. Όμως κατά τη διάρκεια των εργασιών της Παγκόσμιας Διάσκεψης, η ΚτΕ απέτυχε να δεσμεύσει τη Γερμανία σε ένα περιορισμένο επίπεδο εξοπλισμών, όταν η Γαλλία αρνήθηκε να αναγνωρίσει και να συμφωνήσει για το επίπεδο των αεροπορικών δυνάμεων της Γερμανίας.

Οι Στρατιωτικές Ρήτρες της Συνθήκης των Βερσαλλιών

Κατά τη διάρκεια των διαπραγματεύσεων, το πρόβλημα ήταν να καθορισθεί το μέγεθος του νέου γερμανικού στρατού. Η πρώτη σκέψη ήταν αυτός να μην αποτελεί δυνητική απειλή για τους δυτικούς (που μείωναν το ύψος των δικών τους στρατευμάτων και τις εξοπλιστικές δαπάνες), αλλά το μεγάλο και βασανιστικό ερώτημα ήταν, εάν θα είχε δυνατότητες να αποκρούσει μελλοντικά μια εξ ανατολών απειλή από τους Σοβιετικούς, τη στιγμή που οι σύμμαχοι φαινόταν ότι δε θα μπορούσαν να αναλάβουν την προστασία της Γερμανίας και ήδη αποκλιμάκωναν την επέμβασή τους στη Ρωσία.¹⁶

¹⁴ Τσακαλογιάννης, Σύγχρονη Ευρωπαϊκή Ιστορία, σελ 180 -181.

¹⁵ Macmillan, *Οι ειρηνοποιοί*, σελ 125-145.

¹⁶ Macmillan, *Οι ειρηνοποιοί*, σελ 230-233.

Τελικά οι στρατιωτικές ρήτρες της Συνθήκης, περιέστειλαν σημαντικά τις δυνάμεις της νεαρής Δημοκρατίας της Βαϊμάρης. Σύμφωνα με το άρθρο 160, ο γερμανικός στρατός έπρεπε να ήταν «προσανατολισμένος αποκλειστικά για τη διατήρηση της εσωτερικής τάξης και για τον έλεγχο των συνόρων».¹⁷ Αυτό περιέγραφε ένα μικρό σε μέγεθος στρατό (περισσότερο έμοιαζε με αστυνομική δύναμη), ικανό να προστατεύει το κράτος σε θέματα που αφορούσαν την εσωτερική του ασφάλεια και ασφαλώς να έχει τη δύναμη να καταστέλλει εξεγέρσεις στη χώρα και ικανό να εκτελεί περιπολίες και να επιτηρεί τα σύνορα. Είναι σαφές, ότι αυτή η περιγραφή του άρθρου 160, δεν αφορούσε σε καμία περίπτωση σε ένα στρατό, ικανό για να διεξαγάγει βιώσιμη άμυνα εναντίον ξένου εισβολέα και πολύ περισσότερο, δεν αφορούσε σε ένα στρατό ικανό για ανάληψη επιθετικών επιχειρήσεων στο εξωτερικό της χώρας. Βάσει των προϋποθέσεων αυτών, δημιουργήθηκε στις 23 Μαρτίου 1921 η Ράιχσβερ (Reichswehr), που αργότερα θα αντικατασταθεί από τον Χίτλερ με τη Βέρμαχτ (Wehrmacht).

Σε άρθρα της Συνθήκης (159 και επ.), καθορίστηκε επακριβώς ο αριθμός των όπλων που επιτρεπόταν να διατηρεί ο νέος γερμανικός στρατός, ενώ κάθε πολεμικό υλικό που υπερέβαινε το όριο αυτό, έπρεπε να παραδοθεί στους συμμάχους προς καταστροφή. Επιπλέον προβλεπόταν η διάλυση του πανίσχυρου Γερμανικού Επιτελείου Στρατού, ο αυστηρός περιορισμός των στρατιωτικών σχολών, ενώ η δύναμη του στρατού δεν έπρεπε να υπερβαίνει τους 100.000 άνδρες (μόνιμους – επαγγελματίες) και το ναυτικό τους 15.000. Στη Γερμανία απαγορεύθηκε να διαθέτει πολεμική αεροπορία, με υποχρεώσεις παράδοσης στους Συμμάχους των ήδη διαθέσιμων αεροσκαφών, αρμάτων μάχης, τεθωρακισμένων οχημάτων, βαρέων πυροβόλων, πλοίων άνω των 10.000 τόνων και υποβρυχίων. Η παραγωγή πολεμικού υλικού απαγορεύτηκε, με εξαίρεση τα εργοστάσια που είχαν εγκριθεί από τους Συμμάχους.¹⁸

Όλες οι οχυρώσεις δυτικά του Ρήνου καθώς και σε μια γραμμή που χαράχθηκε σε βάθος 50 χιλιομέτρων ανατολικά του ποταμού, έπρεπε να καταστραφούν, με απαγόρευση υπέρβασης αυτής από τα γερμανικά στρατεύματα. Κατ' αυτόν τον τρόπο,

¹⁷ Berenice A. Carroll, *Germany Disarmed and Rearming 1925-1935/ Journal of Peace Research/ Sage Publications Ltd, Vol.3, No. 2 (1966), pp. 114-124.*

¹⁸ Bell, *Τα αίτια του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου*, σελ 45.

η Γερμανία υποχρεώθηκε να αναγνωρίσει τη Ρηνανία και το Σααρ ως αποστρατικοποιημένες περιοχές.

Για να εξασφαλισθεί ότι η Γερμανία δε θα εκπαίδευε άνδρες λαθραία, υποχρεώθηκε να καταργήσει τη στρατιωτική θητεία, οι δημόσιες υπηρεσίες όπως η αστυνομία έπρεπε να διατηρηθούν στα προπολεμικά τους επίπεδα και δεν επιτρεπόταν σε ιδιωτικούς συλλόγους (π.χ. ενώσεις βετεράνων) να έχουν οποιαδήποτε στοιχεία στρατιωτικής φύσης. Στη Γερμανία οι μαθητές των γυμνασίων και οι φοιτητές των πανεπιστημίων δε θα ήταν πια δόκιμοι.¹⁹

Σε ό,τι αφορά στους ναυτικούς όρους, καθορίστηκε η ελεύθερη θαλάσσια διέλευση από τη διώρυγα του Κιέλου, σε όλες τις χώρες που βρίσκονταν σε ειρήνη με τη Γερμανία, η καταστροφή των οχυρώσεων και των λιμένων στα δύο μικρά νησιά Ελιγολάνδη και Ντύνε ανοιχτά της βόρειας θάλασσας (τα οποία μπορούσαν να γίνουν εξαιρετικές βάσεις υποβρυχίων, αεροπλάνων και όπλων μεγάλου βεληνεκούς) και η καταστροφή όλων των γερμανικών υποβρυχίων πλην δέκα, τα οποία περιήλθαν στη Γαλλία. Τέλος, δεν επήλθε καμία συμφωνία σχετικά με το γερμανικό στόλο επιφανείας που παρέμενε εγκλεισμένος στο Σκάπα Φλόου, ενώ η Γερμανία στερήθηκε όλο τον εμπορικό της στόλο.

Για την επίβλεψη της εκτελέσεως των στρατιωτικών διατάξεων, ιδρύθηκε Μόνιμη Διασυμμαχική Επιτροπή Στρατιωτικού Ελέγχου (IMCC), με έξοδα της Γερμανίας και με δικαίωμα εγκατάστασης στην έδρα της Κεντρικής Κυβέρνησης.²⁰ Αυτή η επιτροπή για όσο χρόνο λειτούργησε στο έδαφος της Γερμανίας (1919 - 1927), παρείχε αξιόπιστες πληροφορίες στα θέματα των εξοπλισμών προς τις ξένες κυβερνήσεις.

Οι Οικονομικοί και οι Δημοσιονομικοί Όροι της Συνθήκης

Το θέμα των αποζημιώσεων (επανορθώσεις), υπήρξε το μεγαλύτερο σημείο τριβής που δηλητηρίασε τις σχέσεις μεταξύ της Γερμανίας και των νικητών συμμάχων, αλλά και ανάμεσα στους ίδιους τους συμμάχους κατά τη διάρκεια του μεσοπολέμου. Οι Ευρωπαίοι με τις επανορθώσεις προσδοκούσαν, πρώτον να αποπληρώσουν τα δικά

¹⁹ Σιούσιουρας, *Γεωπολιτική των Μεγάλων Δυνάμεων*, σελ 128 βλέπε επίσης: Macmillan, *Οι ειρηνοποιοί*, σελ 243

²⁰ Α. Ι. Κοραντής, *Διπλωματική Ιστορία της Ευρώπης, Τόμος Α΄ Η Χωλαίνουσα Ειρήνη (1919 - 1933)*, Αθήνα, Εκδόσεις Ελεύθερη Σκέψη, 1996, σελ 17.

τους εξωτερικά χρέη (κατά τη διάρκεια του πολέμου, οι περισσότεροι δανείστηκαν από τη Βρετανία και ο καθένας ξεχωριστά από τις ΗΠΑ) και δεύτερον να ανοικοδομήσουν τις κοινωνίες τους από τις πληγές που τους είχε προκαλέσει ο πόλεμος. Κατά τη διάρκεια των διαπραγματεύσεων, οι Βρετανοί ζητούσαν αρχικά 120 και αργότερα μείωσαν τις απαιτήσεις τους στα 47 δις δολάρια, ενώ οι Γάλλοι αρχικά 220 και ακολούθως στα 40 δις δολάρια.

Ένα άλλο σημείο προβληματισμού, ήταν σχετικά με το ύψος του ποσού που θα μπορούσε να πληρώσει η Γερμανία. Και εδώ έπρεπε να βρεθεί μια ισορροπία ανάμεσα στη βιωσιμότητα της Γερμανίας και στην ασφάλεια από μια μελλοντική γερμανική απειλή, που τρόμαζε κυρίως τους Γάλλους. Ο Άγγλος οικονομολόγος Τζον Μείναρντ Κέινς, παραιτούμενος από τη βρετανική αντιπροσωπεία του συνεδρίου της ειρήνης, υποστήριξε έντονα στο βιβλίο του «Οι οικονομικές επιπτώσεις της ειρήνης», ότι η Γερμανία θα μπορούσε να πληρώσει το πολύ 10 δισεκατομμύρια δολάρια, ενώ ένα μεγαλύτερο ποσό θα τη βύθιζε στην απόγνωση και πιθανώς στην επανάσταση.²¹

Σε ό,τι αφορούσε στα επιχειρήματα των διεκδικητών των επανορθώσεων, η Μεγάλη Βρετανία είχε ξοδέψει περισσότερα χρήματα στον πόλεμο σε σύγκριση με τους υπόλοιπους. Η Γαλλία όμως, είχε υποστεί τις μεγαλύτερες και ανυπολόγιστες οικονομικές καταστροφές στο έδαφός της από εσκεμμένες ενέργειες των κατοχικών γερμανικών στρατευμάτων (από γερμανικά έγγραφα που κατασχέθηκαν, εκτιμήθηκε ότι οι Γερμανοί σκόπευαν να παραλύσουν τη γαλλική βιομηχανία για να αφήσουν ελεύθερο το πεδίο δράσης στη δική τους). Με βάση τα παραπάνω επιχειρήματα (το 1920), επιτεύχθηκε μια οριστική συμφωνία ανάμεσα στους νικητές, με την οποία η Γαλλία θα έπαιρνε το 52% του συνολικού ποσού των επανορθώσεων (που δεν είχε καθορισθεί ακόμα), η Μεγάλη Βρετανία το 28% και το υπόλοιπο 20% του ποσού, θα μοιράζονταν ανάμεσα στις μικρότερες δυνάμεις.

Κατά τις διαπραγματεύσεις δεν επιτεύχθηκε συμφωνία για το ύψος των αποζημιώσεων και το τελικό κείμενο της συνθήκης έκανε λόγο για μια ειδική επιτροπή, αποτελούμενη από εκπροσώπους των συμμάχων, που θα καθόριζε μέσα στα επόμενα χρόνια, το ποσό που θα έπρεπε να πληρώσει η Γερμανία. Αυτό προκάλεσε τις εύλογες διαμαρτυρίες των Γερμανών, ότι τους ζητούσαν να υπογράψουν λευκή επιταγή.²²

²¹ Macmillan, *Οι ειρηνοποιοί*, σελ 251-255.

²² Τσακαλογιάννης: *Σύγχρονη Ευρωπαϊκή Ιστορία*, σελ 120.

Το τελικό Άρθρο 231 της συνθήκης (στο τμήμα των επανορθώσεων), το οποίο έγινε αντικείμενο ιδιαίτερου μίσους από τους Γερμανούς, απέδιδε την απεριόριστη ευθύνη για την έναρξη του πολέμου και την πρόκληση όλων των απωλειών και ζημιών που υπέστησαν οι κυβερνήσεις της Entente, οι συμμαχικές με αυτήν χώρες και οι πολίτες τους, «στη Γερμανία και στους συμμάχους της». Ο όρος αυτός καθιερώθηκε σχεδόν καθολικά ως «πολεμική ενοχή» (war guilt), αν και η λέξη «ενοχή» δε χρησιμοποιήθηκε και πιθανόν οι συντάκτες του όρου δεν είχαν σκοπό να τιμωρήσουν ηθικά τη Γερμανία. Οι Γερμανοί από την πλευρά τους υποστήριζαν, ότι θα μπορούσε να αποδοθεί αναλογική ευθύνη για τον πόλεμο και σε άλλες χώρες, ενώ εργάστηκαν σκληρά για να υποβαθμίσουν την αξία του όρου. Τα επιχειρήματά τους αυτά, συνάντησαν ευρεία αποδοχή μεταξύ των «αναθεωρητικών» συγγραφέων της Γαλλίας, της Βρετανίας και των ΗΠΑ.²³

Ακολούθως, το Άρθρο 232, μείωνε αυτή την «απεριόριστη ευθύνη» λέγοντας ότι, αφού οι πόροι της Γερμανίας ήταν στην πραγματικότητα περιορισμένοι, θα ζητούνταν από τη Γερμανία να πληρώσει μόνο για συγκεκριμένες ζημιές.²⁴ Οι Αμερικανοί διπλωμάτες που έπαιξαν καθοριστικό ρόλο στον τελικό συμβιβασμό, υποστήριζαν ότι είχαν κατορθώσει να εξισορροπήσουν τις βρετανικές και γαλλικές απαιτήσεις. Επιπλέον, υποστήριζαν, ότι πέτυχαν με τα άρθρα της Συνθήκης να εδραιώσουν τόσο την αναγνώριση της γερμανικής ευθύνης όσο και τον περιορισμό αυτής (ευθύνης) κατά τρόπο επιτυχημένο και δίκαιο.

Τελικά, το Μάιο του 1921 η Ειδική Επιτροπή Αποζημιώσεων, που είχε συσταθεί για να καθορίσει το ποσό που θα έπρεπε να πληρώσει η Γερμανία και μετά από πολλούς συμβιβασμούς και μειώσεις, καθόρισε το συνολικό ύψος των επανορθώσεων, σε 32,5 δισεκατομμύρια δολάρια, ενώ η διαδικασία αποπληρωμής καθορίστηκε σε τρεις κατηγορίες γραμματίων. Η Επιτροπή θα αναλάμβανε να επιβλέψει την πληρωμή της μιας από τις τρεις κατηγορίες, μέχρι να εξασφαλισθεί η ικανότητα της Γερμανίας να πληρώσει και τις υπόλοιπες. Αυτό σήμαινε την αναβολή για αόριστο χρονικό διάστημα της πληρωμής των δύο τρίτων του συνολικού ποσού.

Οι Γερμανοί από την πλευρά τους υποστήριζαν για το ύψος του ποσού αυτού ότι: «δεν προσδιορίστηκε κανένα όριο, παρά μόνο η δυνατότητα του γερμανικού λαού

²³ Bell, *Τα αίτια του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου*, σελ 45 – 48.

²⁴ Macmillan, *Οι ειρηνοποιοί*, σελ 265.

για αποπληρωμή, ορισμένη όχι σύμφωνα με το επίπεδο ζωής του, αλλά μόνο από την ικανότητα του να ανταποκριθεί στις απαιτήσεις των εχθρών του με το μόχθο του. Ο γερμανικός λαός θα καταδικαζόταν επομένως σε διαρκή δουλική εργασία».

Σύμφωνα με την επιχειρηματολογία, που επικράτησε ιστορικά (την οποία υποστήριξε πολύ και ο Κέινς), τα ποσά που είχαν ορισθεί από τις νικήτριες δυνάμεις δεν ήταν δυνατόν να πληρωθούν από τη Γερμανία, τη στιγμή που σύμφωνα με άλλες διατάξεις της Συνθήκης έχανε εδάφη, πηγές και πληθυσμό. Έτσι το ζήτημα των επανορθώσεων θεωρήθηκε ένα εκδικητικό, κοντόφθαλμο και φαρμακερό θέμα που βαραίνει με ευθύνες τους συμμάχους του 1919.²⁵ Σε αυτό το γεγονός, στηρίχθηκαν οι ισχυρισμοί για τα οικονομικά σφάλματα και η κατηγορία περί σκληρότητας της συμφωνίας ειρήνης. Παρόλα αυτά, η επιβολή πληρωμής στον ηττημένο μιας πολεμικής σύγκρουσης, δεν ήταν ασυνήθιστο γεγονός για την εποχή.

Οι ιστορικοί σήμερα τείνουν στο συμπέρασμα, ότι το οικονομικό φορτίο δεν ήταν ποτέ τόσο βαρύ όσο ισχυρίζονταν οι Γερμανοί και οι υποστηρικτές τους. Εξάλλου στη μεταπολεμική Γερμανία υπήρχε ελάχιστη διάθεση για περιορισμό των δαπανών ή για αύξηση της φορολογίας με μόνο σκοπό την αποπληρωμή επανορθώσεων.²⁶ Σε κάθε περίπτωση όμως, είναι γεγονός ότι αυτό το βαρύ οικονομικό φορτίο, προκάλεσε δικαίως ή αδικώς, τη γερμανική δυσφορία πράγμα το οποίο εκμεταλλεύθηκαν οι Ναζί.

Επίσης εκτιμάται ότι, εάν η Γερμανία βρισκόταν στη θέση των νικητών, θα μεταβίβαζε αλόγιστα τα έξοδα του πολέμου στους ηττημένους. Αυτό έδειξε άλλωστε να συμβαίνει το 1918, με τις συνθήκες του Μπρεστ - Λιτόφσκ με τη Ρωσία και του Βουκουρεστίου με τη Ρουμανία, όπου είχαν φέρει στη Γερμανία σημαντικές πηγές εσόδων σε βάρος των δύο αυτών χωρών.

Οι Συνθήκες Επαναχάραξης των Συνόρων

Οι αποφάσεις των Ευρωπαϊών Συμμάχων για το μέλλον της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης, θα επηρεαστούν από δύο καταστάσεις. Αφενός μεν, από την επιθυμία τους να περιορίσουν τη Γερμανία και αφετέρου δε, από τη δυνητική απειλή της Σοβιετικής Ρωσίας. Έτσι οι λαοί της Πολωνίας, Τσεχοσλοβακίας, Ουγγαρίας και των Βαλκανίων

²⁵ Τσακαλογιάννης, *Σύγχρονη Ευρωπαϊκή Ιστορία*, σελ 120 -121.

²⁶ Macmillan, *Οι ειρηνοποιοί*, σελ 249 – 264.

θα χρησιμοποιηθούν για να περισφίξουν τη Γερμανία και επιπλέον ως θώρακες προστασίας ανάμεσα στις δυνάμεις του καπιταλισμού και του κομμουνισμού.

Ο Κλεμανσώ είπε στον πρώτο του βοηθό, τον Στρατηγό Jean Mordacq, ότι επιδίωξή του ήταν να δημιουργήσει από τη Βαλτική μέχρι τη Μεσόγειο, μια νοητή διαχωριστική γραμμή, αποτελούμενη από μικρά κράτη, η οποία θα εμπόδιζε τους Γερμανούς να επεκταθούν προς τα ανατολικά και τους μολσεβίτικους προς τα δυτικά. Στην πραγματικότητα η διαδρομή αυτή (οδόφραγμα) που χαράχθηκε το 1919 κατά τη διάρκεια της Συνδιάσκεψης Ειρήνης, θα αποτελέσει τριάντα χρόνια αργότερα σε μεγάλο βαθμό, το αποκαλούμενο «σιδηρούν παραπέτασμα».

Η «ουτοπική» θέση του Αμερικανού Προέδρου Γουίλσον να στηρίζει το ιδανικό της αυτοδιάθεσης των εθνών στον επανασχεδιασμό των συνόρων, περικύκλωσε σαν φίδια τις διάφορες εθνότητες της Ευρώπης. Ο Αμερικανός Διπλωμάτης Charles Seymour, ο οποίος προσπαθούσε μαζί με τους ειδικούς να σχεδιάσουν εκ νέου τα σύνορα της Κεντρικής Ευρώπης, έγραψε: «[...] κανένας από το επιτελείο δεν είχε καταλάβει ποιόν ακριβώς σκοπό καλούνταν να υπερασπιστεί... εξαιτίας της ασαφούς φρασεολογίας που χρησιμοποιούσαν. ... Όροι όπως δικαιοσύνη, βιωσιμότητα, αυτοδιάθεση, ακούγονταν διαρκώς χωρίς όμως να υπάρχει κάποιος σαφής ορισμός του νοήματός τους».²⁷

Αυτήν την ασάφεια στον ορισμό της αυτοδιάθεσης και τον φόβο που διέκρινε την ευρωπαϊκή πολιτική έναντι της Γερμανίας και του κομμουνισμού, θα προσπαθήσουν να εκμεταλλευθούν κατά τη διάρκεια των εργασιών της συνδιάσκεψης ειρήνης, τα μέλη των διαφόρων εθνικών αποστολών προς όφελος των διεκδικησέων τους. Σκοπός τους ήταν να μεγαλώσουν όσο περισσότερο μπορούσαν τα νέα σύνορά της πατρίδας τους σε βάρος των γειτόνων τους, των ηττημένων χωρών, αλλά και σε βάρος των ξένων πληθυσμών που ζούσαν στα διεκδικούμενα εδάφη, αγνοώντας για τις ευρύτερες συνέπειες και τους κινδύνους που θα δημιουργηθούν τόσο στο εσωτερικό, όσο και από το εξωτερικό τους περιβάλλον.

Ο Γουίλσον ο οποίος υποστήριζε μια ανεξάρτητη Πολωνία, αλλά δεν είχε δεσμευτεί για τα σύνορά της, είπε κατά τη διάρκεια των διαπραγματεύσεων για τα νέα σύνορα, στο Συμβούλιο των Τεσσάρων: «Είδα τον κ. Ντόβσκι και τον κ. Παντερέβσκι

²⁷ David A. Andelman, *Η Συνθήκη των Βερσαλλιών - Η εύθραυστη ειρήνη που οδήγησε στην άνοδο του Χίτλερ*, Αθήνα, Εκδόσεις Γκοβόστης, 2015, σελ 158 – 159 & 162-163.

[Πολωνοί Ηγέτες]... και τους ζήτησα να μου ορίσουν την Πολωνία όπως την εννοούσαν. – μου έδειξαν λοιπόν έναν χάρτη, όπου διεκδικούσαν ένα μεγάλο μέρος του Πλανήτη». Λίγο αργότερα ο Βρετανός Υπουργός Εξωτερικών Μπάλφουρ είπε για τους Πολωνούς: «...χρησιμοποιούν το μεσοδιάστημα... για να ενισχύσουν τις διεκδικήσεις τους σε περιοχές έξω από τη Ρωσική Πολωνία...» Τα ίδια ακριβώς έκαναν Ρουμάνοι, Τσέχοι, Σέρβοι, Ούγγροι, Ιταλοί και άλλοι.²⁸

Στις 16 Δεκεμβρίου 1918, λίγο πριν από την έναρξη της Συνδιάσκεψης Ειρήνης, ο καθηγητής Tomas Edvard Masaryk, ηγέτης της τσέχικης εθνότητας και έπειτα πρώτος Πρόεδρος της Τσεχοσλοβακίας, προκειμένου να δημιουργήσει τη χώρα που ονειρευόταν (και ενώ οι Τσέχοι είχαν προσαρτήσει τους Σλοβάκους και ένα μεγάλο μέρος των βιομηχανικών περιοχών γύρω από τα γερμανικά σύνορα), δήλωσε: «...δεν θα θέσουμε σε κίνδυνο το σημαντικό και πολύτιμο τσέχικο πληθυσμό... στην περιοχή που κάποιοι προπαγανδιστές αποκαλούν Γερμανική Βοημία [Σουδητία]». ²⁹ Η παραπάνω δήλωση του Τσέχου ηγέτη, περιείχε τους σπόρους των κολοσσιαίων προβλημάτων, τα οποία οι σύμμαχοι αδυνατούσαν να κατανοήσουν κατά τη Συνδιάσκεψη Ειρήνης στο Παρίσι και από τα οποία έμελλε να ξεπηδήσουν το Τρίτο Ράιχ, ο Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος και τέλος, ο μισός αιώνας κομμουνιστικής κατοχής, όχι μόνο του τσέχικου αλλά και των γειτονικών εθνών.

Έτσι, την ίδια στιγμή που στο Παρίσι ξεκινούσαν οι συζητήσεις για τη χάραξη των νέων συνόρων, ένοπλες δυνάμεις προήλαυναν σε πόλεις και χωριά και προέβαλαν τις διεκδικήσεις τους, στα πλαίσια της αυτοδιάθεσης και της εφαρμογής μιας εθνικής πολιτικής τετελεσμένων γεγονότων. Ο Αμερικάνος Υπουργός Εξωτερικών Lansing, ήταν από τους πρώτους που συνειδητοποίησε τι ακριβώς συνέβαινε σε όλη τη Κεντρική Ευρώπη και Βαλκανική και σημείωσε στο ημερολόγιό του: «Πολωνοί, Τσεχο-Σλοβάκοι, Ουκρανοί, Γιουγκο-Σλάβοι, Μαυροβούνιοι, Σέρβοι, Αλβανοί, όλες οι φυλές της Κεντρικής Ευρώπης και των Βαλκάνιων πολεμούν ή ετοιμάζονται να πολεμήσουν αλλήλους...». ³⁰

Σύμφωνα με τα παραπάνω, υπήρχε μεγάλη πιθανότητα να ξεσπάσει μια διευρυμένη ένοπλη σύρραξη μεταξύ των εθνών, η οποία θα μπορούσε να αποπροσανατολίσει τους συμμάχους από τους κύριους στόχους τους, που ήταν η

²⁸ Macmillan, *Οι ειρηνοποιοί*, σελ 288 & 290 – 291.

²⁹ Andelman, *Η Συνθήκη των Βερσαλλιών*, σελ 161-162 & 164.

³⁰ Όπως παραπάνω

υπαγόρευση στη Γερμανία των όρων της ειρήνης και η δημιουργία ενός μηχανισμού ο οποίος θα απέτρεπε μελλοντικές παγκόσμιες διαμάχες. «Όλοι μοιάζουν να δρουν ανεξέλεγκτα» θα πει ο Κλεμανσώ.³¹ Έτσι οι σύμμαχοι προσπάθησαν να δώσουν γρήγορες λύσεις και ένα προσωρινό τέλος στην πολιτική των τετελεσμένων γεγονότων των μικρότερων δυνάμεων.

Το πρόβλημα που αντιμετώπιζαν οι επιτροπές χάραξης των νέων συνόρων στις Βερσαλλίες, ήταν σύνθετο. Πρώτον έπρεπε να σχεδιάσουν όρια σε περιοχές που δεν είχαν χωρισθεί ποτέ και τα νέα αυτά διεθνή σύνορα, να είναι πολιτικά αποδεκτά και να εγκριθούν από τους τρεις μεγάλους, μέσα από μια συνεχή διαδικασία εσωτερικών διαπραγματεύσεων και επιρροών με τις μικρότερες δυνάμεις. Το μεγαλύτερο όμως πρόβλημα, ήταν η προσπάθειά τους να διευθετήσουν τις λεπτομέρειες της τακτοποίησης εκατομμυρίων στερημένων και περιθωριοποιημένων ανθρώπων σε ολόκληρη την Ευρώπη. Δηλαδή ο μεγάλος αριθμός των μειονοτήτων και ειδικότερα το πλήθος των Γερμανών που ζούσε στις περιοχές αυτές και οι οποίοι θα μπορούσαν να αποτελέσουν ισχυρές δυνάμεις αστάθειας στο μέλλον. Έτσι οι δυτικοί ηγέτες μπερδεύονταν συχνά από χείμαρρο άγνωστων τόπων, δυσπρόφερτων ονομάτων, διαφωνιών μεταξύ ειδικών και αγεφύρωτων χασμάτων.³²

Για παράδειγμα, σε ό,τι αφορούσε στη νέα Τσεχοσλοβακία, ο Βρετανός διπλωμάτης Harold Nicolson, ανησυχώντας για τους μακροπρόθεσμους κινδύνους που θα αντιμετώπιζε στο μέλλον έγραψε: «Ανησυχώ για την πολιτική πολυπλοκότητα του τσέχικου κράτους στην περίπτωση που αυτό τελικά χρειαστεί να αφομοιώσει συμπαγή εχθρικά εκλογικά σώματα.....», ενώ ο Μουσολίνι για να τονίσει τις πολλές εθνότητες αναφερόταν σε αυτή χλευαστικά ως «Τσεχο-γερμανο-πολωνο-ουγγρο-ουκρανο-σλοβακία».³³

Όμως, παρά τις γενναίες προσπάθειες πολλών ειδικών σε θέματα μειονοτήτων και συνόρων, τελικά οι επιτροπές οδηγήθηκαν στο να δημιουργήσουν μια ισχυρή και πολλές φορές πολύπλοκη ομάδα μικρών εθνών στην καρδιά της Ευρώπης, με πρόθεση να λειτουργήσει ως το συρματόπλεγμα που θα σταματούσε ένα μελλοντικό πόλεμο. Ο Λόιντ Τζωρτζ, λίγο πριν το πέρας των εργασιών της συνδιάσκεψης σε ένα υπόμνημά του (υπόμνημα Fontainebleau) έγραψε: «Πιστεύω πως πιθανότερη αιτία ενός

³¹ Όπως παραπάνω

³² Norman Davies, *Η Ευρώπη σε Πόλεμο*, Αθήνα, Εκδόσεις Ιωλκός, 2007, σελ 218 – 219.

³³ Σιούσιουρας, *Γεωπολιτική των Μεγάλων Δυνάμεων*, σελ 256.

μελλοντικού πολέμου θα είναι η περικύκλωση της Γερμανίας... από μια σειρά μικρών κρατών... όπου θα κατοικούν μεγάλοι πληθυσμοί Γερμανών, οι οποίοι θα ονειρεύονται και θα αξιώνουν την επανένωση με τη μητέρα πατρίδα τους».³⁴

Τα Νέα Σύνορα της Ευρώπης και οι Επιπτώσεις στη Γερμανία

Στα βορειοδυτικά σύνορα της Γερμανίας, η Δανία πρόβαλε διεκδικήσεις στο βόρειο τμήμα του Σλέσβιχ – Χολστάιν, δύο δουκάτα με μικτό πληθυσμό Γερμανών και Δανών, τα οποία είχαν καταληφθεί από την Πρωσία κατά τη δημιουργία της σύγχρονης Γερμανίας. Η δανέζικη κυβέρνηση πίεζε την Ειρηνική Συνδιάσκεψη να ενεργήσει γρήγορα γιατί η κατάρρευση του παλιού γερμανικού καθεστώτος, είχε δημιουργήσει επαναστατικά συμβούλια Γερμανόφωνων στο Σλέσβιχ – Χολστάιν, τα οποία ενεργούσαν αδικίες και εκφοβισμό σε βάρος των Δανόφωνων. Το ανώτατο συμβούλιο με όπλο την αρχή της αυτοδιάθεσης, αποφάσισε τη διενέργεια δημοψηφίσματος (Φεβρουάριος 1920) και τελικά η Δανία έλαβε, το βόρειο Σλέσβιχ (Schleswig). Τέλος το Βέλγιο προσάρτησε τα δύο καντόνια του Έπεν (Eupen) και του Μαλμεντύ (Malmedy).

Στα δυτικά σύνορα της Γερμανίας, η Αλσατία – Λωραίνη επιστράφηκε στη Γαλλία για ιστορικούς λόγους και σύμφωνα με τις προβλέψεις του όγδοου από τα δεκατέσσερα σημεία του Γουίλσον. Όμως η Γαλλία προκειμένου να καλύψει τη θέλησή της για ασφάλεια και αποζημίωση, ζητούσε να λάβει πολύ περισσότερα από ό,τι ήταν διατεθειμένοι να αποδεχτούν οι σύμμαχοί της. Συγκεκριμένα διεκδικούσε την εξαιρετικά πολύτιμη κοιλάδα τους Σάαρ (αμέσως βορειότερα από την Αλσατία – Λωραίνη), με τη βιομηχανία της και τα πλούσια γερμανικά ανθρακωρυχεία. Την παραπάνω αμιγώς γερμανική περιοχή τη διεκδικούσε για λόγους επανορθώσεων, για τις καταστροφές που είχαν προξενήσει οι Γερμανοί στα δικά της ορυχεία στις περιοχές του Βορρά και του Πα-ντε-Καλαί. Τέλος, για λόγους ασφαλείας, διεκδικούσε υπό κάποιου μορφής ελέγχου, όλη την ευρύτερη κοιλάδα του Ρήνου (Ρηνανία), που εκτεινόταν βόρεια της Αλσατίας - Λωραίνης έως την Ολλανδία και που βρισκόταν υπό καθεστώς προσωρινής συμμαχικής κατοχής (σύμφωνα με τις προβλέψεις της ανακωχής του Κομπιέν).

³⁴ Andelman, *Η Συνθήκη των Βερσαλλιών*, σελ 169.

Η Ρηνανία, υποστήριζε ο Κλεμανσώ, θα έπρεπε να αποσπαστεί από το γερμανικό έλεγχο, προκειμένου να στηριχθεί η γαλλική άμυνα επάνω στο ισχυρότατο από στρατιωτικής και αμυντικής άποψης κώλυμα του Ρήνου ποταμού. Όμως οι Αμερικάνοι υποστήριζαν, ότι η ΚτΕ και όχι η Ρηνανία θα εξασφάλιζαν την άμυνα της Γαλλίας. Ο Αμερικανός Συνταγματάρχης Χάους δήλωσε σχετικά: «αν αφού ιδρύσουμε την Κοινωνία των Εθνών, σταθούμε τόσο ανόητοι ώστε να επιτρέψουμε στη Γερμανία να εκπαιδεύσει και να οπλίσει έναν μεγάλο στρατό και να αποτελέσει και πάλι απειλή για τον κόσμο, θα αξίζουμε την μοίρα που θα μας επιφυλάσσει μια τέτοια τρέλα».³⁵

Τον Απρίλιο του 1919 και αφού είχαν προηγηθεί έντονες διαμάχες μεταξύ του Κλεμανσώ από τη μια και των Γουίλσον και Λόιντ Τζορτζ από την άλλη, αποφασίσθηκε μια συμβιβαστική λύση για τις παραπάνω γαλλικές διεκδικήσεις. Έτσι στο Σάαρ, η Γαλλία απέκτησε μόνο την ιδιοκτησία των ορυχείων, ενώ η ΚτΕ ανέλαβε τη διοίκηση της περιοχής με την εντολή να πραγματοποιήσει δημοψήφισμα μετά από δεκαπέντε χρόνια, όπου οι κάτοικοί του θα επέλεγαν μεταξύ ανεξαρτησίας, Γαλλίας ή Γερμανίας. Το 1935 οι κάτοικοι αποφάσισαν με συντριπτική πλειοψηφία να επιστρέψουν στη Γερμανία.³⁶

Η συνολική διευθέτηση για τη Ρηνανία, ήταν ακόμα πιο πολύπλοκη. Αποφασίσθηκε η περιοχή να παραμείνει στη Γερμανία υπό καθεστώς αποστρατιωτικοποίησης. Επιπλέον το συμβούλιο ενέκρινε το αίτημα της Γαλλίας, να διατηρηθεί μια προσωρινή γαλλική στρατιωτική δύναμη σε τρεις ζώνες, με το παρακάτω χρονοδιάγραμμα. Η πρώτη ζώνη στη βόρεια Ρηνανία, που περιελάμβανε το συμμαχικό προγεφύρωμα της Κολωνίας (σύμφωνα με τις προβλέψεις της ανακωχής του Κομπιέν), θα εκκεωνόταν από τα γαλλικά στρατεύματα σε πέντε χρόνια, η δεύτερη ζώνη στο κέντρο που περιελάμβανε το συμμαχικό προγεφύρωμα του Κόμπλεντς, μετά από δέκα χρόνια και τέλος η τρίτη ζώνη που περιελάμβανε το συμμαχικό προγεφύρωμα του Μάιντς, μετά από δεκαπέντε χρόνια.

Η Γαλλία επιθυμούσε να συνδέσει αυτή τη δεκαπεντάχρονη κατοχή της Ρηνανίας, με την προϋπόθεση εκπλήρωσης από τη Γερμανία των οικονομικών όρων της Συνθήκης (επανορθώσεις), ενώ ο Λόιντ Τζορτζ, αρκετά χρόνια αργότερα έγραψε «Τα προκλητικά επεισόδια, είναι η αναπόφευκτη συνέπεια της κατοχής μιας περιοχής

³⁵ Macmillan, *Οι ειρηνοποιοί*, σελ 238.

³⁶ Καταπόδης: *Τέσσερις αιώνες διπλωματικής δραστηριότητας*, σελ 612 βλέπε επίσης: Τσακαλογιάννης, *Σύγχρονη Ευρωπαϊκή Ιστορία*, σελ 115.

από ξένα στρατεύματα. Τα... επακόλουθα μιας τέτοιας κατοχής... είχαν σχέση με το ξέσπασμα του πατριωτικού αισθήματος στη Γερμανία, που βρήκε την έκφραση του στο Ναζισμό».³⁷

Στα ανατολικά σύνορα της Γερμανίας τα πάντα μεταμορφώθηκαν δραστικότερα. Πριν τον πόλεμο, όλη η επικράτεια βόρεια του Δούναβη μοιραζόταν ανάμεσα στις τρεις αυτοκρατορίες, της Γερμανίας, της Αυστροουγγαρίας και της Ρωσίας. Με τη Συνθήκη των Βερσαλλιών, οι Πολωνοί (μετά το διαμελισμό τους το 1790), διεκδικούσαν για πρώτη φορά να ξαναδημιουργήσουν το δικό τους ανεξάρτητο κράτος (όπως άλλωστε όριζε ρητά και το δέκατο τρίτο από τα δεκατέσσερα Σημεία του Γουίλσον). Επίσης διεκδικούσαν έξοδο στη Βαλτική και εδάφη με ικανούς οικονομικούς πόρους, ώστε να μπορέσουν να επιβιώσουν και να σταθούν ως ισχυρό ανάχωμα ανάμεσα στον κομμουνισμό και τη Γερμανία. Λόγω όμως της ανομοιογένειας του πληθυσμού των διεκδικούμενων περιοχών, οι δυνατές επιλογές ήταν ανάμεσα σε ένα μεγάλο αλλά ασταθές κράτος, με το 40% του συνολικού πληθυσμού να αποτελείται από μειονότητες άλλων εθνών, ή σε ένα μικρότερο και λιγότερο ισχυρό, αλλά ομοιογενές κράτος με πολλούς Πολωνούς να ζουν ως μειονότητα σε ξένες χώρες.

Με όλα τα σύνορά να είναι αμφισβητήσιμα, οι Πολωνοί διεκδικούσαν την γερμανική Άνω Σιλεσία, με τα απέραντα πολύτιμα ανθρακωρυχεία της και επιπλέον μια έξοδο στη Βαλτική μέσα από το μεγάλο εμπορικό λιμάνι του Ντάντσιχ (σήμερα Γκτάνσκ). Η πόλη αυτή στις εκβολές του Βιστούλα ποταμού, κάποτε ήταν υπό πολωνική εξουσία, αλλά από το 1870 είχε περάσει στα χέρια των Γερμανών. Έκτοτε, ο αστικός πληθυσμός ήταν κατά 90% γερμανικός, ενώ στο εσωτερικό και κατά μήκος της κοιλάδας του Βιστούλα, πολωνικός. Αν η Πολωνία κέρδιζε το Ντάντσιχ (πρόσβαση στη θάλασσα), θα άφηνε μεγάλο πληθυσμό Γερμανών κάτω από πολωνική εξουσία (κατά εκτίμηση συνολικά 2 εκατομμύρια), και θα διέκοπτε τη φυσική χερσαία επικοινωνία ανάμεσα στο ανατολικό μέρος της Γερμανίας και στην Γερμανική Ανατολική Πρωσία, η οποία βρισκόταν στην ανατολική γωνία της Βαλτικής.

Τελικά και με γνώμονα να αφήσουν όσο λιγότερους Πολωνούς και Γερμανούς γινόταν σε λάθος πλευρά, αποφασίστηκαν τα παρακάτω: Η Πολωνία να έχει έξοδο στη Βαλτική μέσω ενός εδαφικού βραχίονα κατά μήκος της κοιλάδας του Βιστούλα (πολωνικός διάδρομος). Ο διάδρομος αυτός προεκτεινόταν δυτικά, τόσο όσο για να

³⁷ Macmillan, *Οι ειρηνοποιοί*, σελ 277.

αγκαλιάσει την κυρίως πολωνική επαρχία γύρω από το Πόζεν. Αυτός ο διάδρομος συρρικνώθηκε όταν πραγματοποιήθηκε δημοψήφισμα στην περιοχή του Μαριενβέρντερ (50 μίλια νότια του Ντάντσιχ) και οι κάτοικοι αποφάσισαν υπέρ της Γερμανίας. Το Ντάντσιχ έγινε ελεύθερη πόλη υπό την αιγίδα της ΚτΕ, σε τελωνειακή ένωση με την Πολωνία.

Η Ανατολική Πρωσία, με το λιμάνι του Κένιγκσμπεργκ παρέμενε γερμανική, ενώ το Άλενσταϊν, το πλησιέστερο στην Πολωνία τμήμα της Ανατολικής Πρωσίας, θα αποφάσιζε με δημοψήφισμα. Όταν έγινε αυτό το 1920, οι κάτοικοι προτίμησαν να παραμείνουν στην Ανατολική Πρωσία.

Σε ό,τι αφορά στην πολύτιμη Άνω Σιλεσία, μετά από μια περίοδο μεγάλης υποκινούμενης αναταραχής και ένα δημοψήφισμα με μικτά αποτελέσματα και μετά την παραπομπή του θέματος στην ΚτΕ, αποφασίστηκε το 70% της επαρχίας να αποδοθεί στη Γερμανία και το 30% με τις περισσότερες βιομηχανίες και ορυχεία στην Πολωνία.

Η Γερμανία δεν κατάφερε ποτέ να αποδεχθεί την απώλεια των ανατολικών εδαφών της, στην Άνω Σιλεσία και στο Ντάντσιχ και αντιμετώπιζε την Πολωνία με περιφρόνηση, ενώ είκοσι χρόνια αργότερα, ο Χίτλερ κατέλαβε με τα όπλα την Άνω Σιλεσία, το Ντάντσιχ και τον πολωνικό διάδρομο.

Νοτιότερα από την Πολωνία και πάντα στα ανατολικά σύνορα της Γερμανίας, οι Τσέχοι μετά από τη διάλυση της Αυστροουγγαρίας (Συνθήκη του Αγίου Γερμανού 10 Σεπτεμβρίου 1919),³⁸ έδωσαν το δικό τους εθνικό αγώνα για να δημιουργήσουν το νέο κράτος που επιθυμούσαν. Οι διεκδικήσεις των Τσέχων συμπεριλάμβαναν τις αυστριακές επαρχίες της Βοημίας, της Μοραβίας και της Σιλεσίας, καθώς και την ουγγρική επαρχία της Σλοβακίας.

Σε αυτήν τους την προσπάθεια είχαν ένα σημαντικό διαπραγματευτικό πλεονέκτημα, διότι οι Τσέχοι στρατιώτες (Τσέχικη Λεγεώνα από 50.000 αιχμαλώτους), βρέθηκαν να πολεμάνε στο πλευρό των Συμμάχων στο Ρωσικό εμφύλιο πόλεμο (Σιβηρία).³⁹ Επιπλέον είχαν θερμούς υποστηρικτές τους Γάλλους, οι οποίοι επιθυμούσαν μια ισχυρή Τσεχοσλοβακία, προκειμένου να δημιουργηθεί ένα ενιαίο

³⁸ Χαράλ. Γ. Νικολάου, *Διεθνείς Πολιτικές και Στρατιωτικές Συνθήκες – Συμφωνίες και Συμβάσεις*, Αθήνα, Εκδόσεις ΓΕΣ, 1980: Βλέπε Συνθήκη Αγίου Γερμανού σελ 244 – 245.

³⁹ Βλέπε: https://el.wikipedia.org/wiki/Τσεχοσλοβακική_Λεγεώνα (τελευταία πρόσβαση 2 Ιαν 18).

μέτωπο με την Πολωνία, ώστε να ελέγχουν τόσο το μπολσεβικισμό όσο και τη Γερμανία. Ο Υπουργός Εξωτερικών του νέου κράτους Έντβαρντ Μπένες, δήλωσε προς τους Άγγλους ότι σκοπός του ήταν: «να συγκροτήσει ένα κράτος που θα ήταν εντελώς έμπιστο... και το οποίο θα αποτελούσε ένα φράγμα μεταξύ της Γερμανίας και της Ανατολής». Για τους παραπάνω λόγους οι Γάλλοι πήραν από νωρίς την πρωτοβουλία, να αναγνωρίσουν τα νέα προβληματικά σύνορα της Τσεχοσλοβακίας, όπως αυτά είχαν διαμορφωθεί με στρατιωτικά μέσα και πριν ακόμα ξεκινήσουν οι διπλωματικές διεργασίες στην Ειρηνευτική Διάσκεψη. Από την άλλη ο Γουίλσον έδωσε χλιαρά τη συγκατάθεσή του, με την εσφαλμένη αντίληψη ότι η Σλοβακία θα προσχωρούσε στο νέο κράτος με το καθεστώς της αυτοδιάθεσης.⁴⁰

Επιπλέον του κύριου κορμού των νέων εδαφών τους, οι Τσέχοι διεκδικούσαν και τα παρακάτω: Ορισμένες εδαφικές διευθετήσεις στα σύνορα με την Πολωνία, Ουγγαρία, Γερμανία και Αυστρία, μια γερμανική εδαφική περιοχή ανατολικά της Δρέσδης, την ουκρανόφωνη περιοχή στη νότια πλευρά των Καρπαθίων, όπου κατοικούσαν κυρίως Ρουθίνιοι (προκειμένου να αποκτήσουν κοινά σύνορα με την Ρουμανία) και τέλος ένα διάδρομο προς το νότο, μεταξύ Αυστρίας και Ουγγαρίας (προκειμένου να αποκτήσουν κοινά σύνορα με τη Γιουγκοσλαβία). Τελικά οι Τσέχοι πήραν τα περισσότερα από τα παραπάνω εδάφη που διεκδικούσαν (δεν εγκρίθηκαν τα κοινά σύνορα με τη Γιουγκοσλαβία). Επιπλέον όμως τους παραχωρήθηκε η γερμανική Μπρατισλάβα, προκειμένου να διαθέτει παραποτάμιο λιμάνι επί του Δούναβη. Τέλος μετά από μια μακρά και έντονη διαμάχη με την Πολωνία που θα χαρακτήριζε πλέον αρνητικά τις σχέσεις τους, η Τσεχοσλοβακία κέρδισε τα ανθρακωρυχεία του Τέσεν της Άνω Σιλεσίας.

Με τη Συνθήκη των Βερσαλλιών η νεοσύστατη Τσεχοσλοβακία, συμπεριελάμβανε το 70-80% της βιομηχανίας της Αυστροουγγαρίας, καθιστώντας την ταυτόχρονα τη δέκατη πιο εκβιομηχανισμένη χώρα στον κόσμο, με αποτέλεσμα τα γειτονικά της κράτη να τη φθονούν. Στο εσωτερικό μόλις το 51% του συνολικού πληθυσμού ήταν Τσέχοι, ενώ οι Γερμανοί αριθμούσαν περισσότερο από 22% και αποτελούσαν μια ισχυρή μειονότητα συγκεντρωμένη κοντά στα σύνορα με την Αυστρία και τη Γερμανία και ειδικότερα στη Σουδητία (στα δυτικά της παλιάς Βοημίας). Τα κακοσχεδιασμένα αυτά σύνορα σε συνδυασμό με τον αναβρασμό εντός

⁴⁰ Macmillan, *Οι ειρηνολογοί* σελ 311.

της γερμανικής μειονότητας, θα δώσουν στον Χίτλερ μερικές δεκαετίες αργότερα την πρώτη δικαιολογία που χρειαζόταν για να διαμελίσει την Τσεχοσλοβακία. Τότε η πολωνική κυβέρνηση ζήτησε την επιστροφή του Τέσεν και η Ουγγαρία απαίτησε τη Σλοβακία και τα εδάφη των Ρουθηνών στις νότιες παρυφές των Καρπαθίων.

Οι επιπτώσεις από τα νέα σύνορα της Συνθήκης των Βερσαλλιών ήταν σημαντικές. Η Γερμανία, έχασε το ένα έβδομο του εδάφους της (88.000 τετραγωνικά χιλιόμετρα) και σημαντικούς πλουτοπαραγωγικούς πόρους, όπως το 26% του άνθρακα, το 75% από τα σιδηρομεταλλεύματα και το 25% από το ατσάλι.⁴¹ Επιπλέον έχασε το ένα δέκατο του πληθυσμού της (8 εκατομμύρια κατοίκους) και δε δέχθηκε ποτέ να αναγνωρίσει τα νέα ανατολικά σύνορά της. Σοβαρά προβλήματα προσαρμογής, προξένησαν και οι μετακινήσεις εκατοντάδων χιλιάδων υπηκόων του πρώην Ράιχ που με την υπογραφή της συνθήκης, επαναπατρίστηκαν στη Γερμανία από την Αλσατία και τη Λωραίνη, τη Σιλεσία, την Ποσνανία και από τις χώρες της Βαλτικής.⁴²

Στο τέλος του πολέμου, εκτός από την Αυστρία όπου οι Γερμανοί ήταν η πλειονότητα, στην ανατολική Ευρώπη η ίδρυση των νέων εθνικών κρατών τους είχε καταστήσει μειονότητες συχνά όχι αμελητέες. Υπήρχαν 3,5 εκατομμύρια Γερμανοί στην Τσεχοσλοβακία, 1,2 εκατομμύρια στην Πολωνία, 550 χιλιάδες στην Ουγγαρία, 800 χιλιάδες στη Ρουμανία, 250 χιλιάδες στην Ιταλία, 700 χιλιάδες στη Γιουγκοσλαβία και 220 χιλιάδες στα βαλτικά κράτη. Οι Βερσαλλίες, είχαν μετατρέψει τους Γερμανούς στο μεγαλύτερο μειονοτικό πληθυσμό της Ευρώπης και το 1930 υπολογίζονταν ότι 8-9 από τα 36 εκατομμύρια μέλη των εθνικών μειονοτήτων της ανατολικής Ευρώπης ήταν Γερμανοί.⁴³

Και φυσικά κάτω από αυτές τις πρωτόγνωρες συνθήκες, η φιλότιμη προσπάθεια των αρχιτεκτόνων της Συνθήκης των Βερσαλλιών για τη θέσπιση (μέσω της ΚτΕ) πρωτοποριακών για την εποχή τους ρυθμίσεων προστασίας των μειονοτήτων, δεν αρκούσαν (οι ρυθμίσεις εστίαζαν στη διαγωγή των κρατών στους τομείς της παιδείας, του πολιτισμού, της οικονομίας και της διοίκησης). Ακόμα και οι φιλότιμες προσπάθειες της Δημοκρατίας της Βαϊμάρης ή και των νέων κρατών (όπως ήταν η Εσθονία και η Λετονία), από μόνες τους, δεν ήταν αρκετές να εξομαλύνουν τις σχέσεις ανάμεσα στις μειονότητες των Γερμανών και στις υπόλοιπες εθνότητες. Η έως τότε

⁴¹ Καταπόδης: *Τέσσερις αιώνες διπλωματικής δραστηριότητας*, σελ 614.

⁴² Berstein – Milza: *Ιστορία της Ευρώπης 2*, σελ 279.

⁴³ Mazower, *Η αυτοκρατορία του Χίτλερ*, σελ 33-34.

ιστορία και οι παλαιές διαμάχες για τη γλώσσα και τη γη, βάραιναν πολύ τις σχέσεις τους, ενώ οι Γερμανοί δε μπορούσαν εύκολα να αποδεχτούν ότι δεν ήταν πια η άρχουσα τάξη.

Οι νικητές λοιπόν που είχαν ισχυρισθεί ότι πολεμούσαν για τη δημοκρατία και την αυτοδιάθεση, δέχθηκαν μεγάλη κριτική (η οποία δημιούργησε αστάθεια στις νέες διεθνείς σχέσεις), για την επιλεκτικότητα που επέδειξαν στην εφαρμογή των παραπάνω αρχών. Μετά από αυτό, οι Γερμανοί μπορούσαν να επικαλεστούν την άδικη μεταχείρισή τους ενώ τα επιχειρήματά τους κέρδισαν σταδιακά τη συμπάθεια του κοινού της δυτικής Ευρώπης.⁴⁴

Έτσι, η Συνθήκη των Βερσαλλιών (1919), δημιούργησε τις νέες περιστάσεις που προμήνυαν μεγάλες αναταραχές. Η δεκαετία που ακολούθησε προσέφερε στην Ευρώπη μια φαινομενική ισορροπία και συνεννόηση, βασισμένη στην ευημερία της οικονομικής ανάπτυξης και στον πολιτικό κατευνασμό. Μα οι συγκρούσεις που εγκυμονούσε η Συνθήκη, φούντωσαν στο διάστημα της «μεγάλης κρίσης» (παγκόσμια οικονομική ύφεση 1929) και μαζί της ο Ναζισμός.

Κεφάλαιο 2: Πορεία από Αφοπλισμό στον Επανεξοπλισμό

Γεγονότα Περιόδου: 1918 – 1933

Οι άθλιες οικονομικές και κοινωνικές συνθήκες που επικράτησαν στην Ευρώπη μετά τη λήξη του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου, τα προπαγανδιστικά μηνύματα που εκπέμπονταν από το νέο σοβιετικό καθεστώς για τη δικτατορία του προλεταριάτου και την επαναστατική βία, ο περιορισμός των αρχών του φιλελευθερισμού από τις νόμιμες κυβερνήσεις στην προσπάθειά τους να τιθασεύσουν το νέο κοινωνικό τοπίο στο εσωτερικό τους και τέλος η αδικία που αισθάνονταν οι ηττημένοι (Γερμανοί) για τους ταπεινωτικούς όρους της συνθήκης ειρήνης ή ακόμα και οι εδαφικά ανικανοποίητες χώρες (Ουγγαρία - Ιταλία), οδήγησαν στη δημιουργία, αφενός μεν ισχυρών επαναστατικών κομμουνιστικών τάσεων και αφετέρου δε ισχυρών πυρήνων ακροδεξιού εθνικισμού, ο οποίος θα γίνει γνωστός ως εθνικοσοσιαλισμός και θα υπονομεύσει τον κοινοβουλευτισμό.

Στη μεταπολεμική Γερμανία, κύριοι της κρατικής εξουσίας ήταν οι Γερμανοί σοσιαλιστές, με τους περισσότερους να επιθυμούν την εδραίωση μιας φιλελεύθερης

⁴⁴ Bell, *Τα αίτια του Δευτέρου Παγκοσμίου*, σελ 45.

κοινοβουλευτικής δημοκρατίας με στόχο τις σταδιακές μεταρρυθμίσεις. Οι τεράστιες οικονομικές δυσκολίες λόγω του πολέμου και των περιοριστικών όρων, οδήγησαν σε μαζικές απεργίες, λαϊκές εξεγέρσεις, και αναταραχές κατά το ρωσικό πρότυπο των «σοβιέτ» (συμβούλια εργατών και στρατιωτών). Τον Ιανουάριο του 1919, η αριστερή γερμανική επαναστατική οργάνωση των σπαρτακιστών, έδωσε το σήμα της ένοπλης εξέγερσης, που είχε ως στόχο την ίδρυση κομμουνιστικού τύπου καθεστώτος στη θέση της Δημοκρατίας της Βαϊμάρης.

Ο Γερμανικός Στρατός (Ράιχσβερ), έχοντας γλυτώσει τη συντριβή από τους νικητές, κατάφερε να διατηρήσει το κύρος του μέσα στην κοινωνία, καλλιεργώντας το μύθο της «πισώπλατης μαχαιριάς» όταν οι Σοσιαλιστές πρωτοστάτησαν στην πρώτη αναταραχή στο εσωτερικό της χώρας το Νοέμβριο του 1918.⁴⁵ Μπροστά όμως στον κίνδυνο της αστικής αριστεράς, συνέπραξε με τη σοσιαλδημοκρατική κυβέρνηση και σε συνεργασία με τις ακροδεξιές παραστρατιωτικές πολιτοφυλακές, τα φράικορπς,⁴⁶ έπνιξαν στο αίμα την εξέγερση των σπαρτακιστών (6 έως 13 Ιανουαρίου του 1919).

Μετά τη συντριβή των σπαρτακιστών και τη διάλυση του επαναστατικού κομμουνισμού, και με τη συντακτική συνέλευση στη Βαϊμάρη της Θουριγγίας δημιουργήθηκε η Δημοκρατία της Βαϊμάρης. Πρωταγωνιστικό ρόλο για την ομαλή μετάβαση σε μια δημοκρατία αστικού τύπου, είχε το Γερμανικό σοσιαλιστικό κόμμα, με τη σύμπραξη των μετριοπαθών αστικών κόμματος και την ανοχή του στρατιωτικοπολιτικού κατεστημένου. Η νεαρή Δημοκρατία, αντιμετώπιζε μια δεινή οικονομική κατάσταση που έφερνε η κατακόρυφη πτώση της γερμανικής βιομηχανικής παραγωγής (στο μισό περίπου επίπεδο του 1913), το σοβαρό εμπορικό έλλειμα και η πραγματική αποσύνθεση του νομίσματος.⁴⁷

Το εσωτερικό της χώρας (1919 – 1920), μαστίζονταν από διαρκείς πολιτικές ανωμαλίες, εργατικές ταραχές στις βιομηχανικές περιοχές του Ρουρ και της Σαξονίας

⁴⁵ Όταν υπογράφηκε η συνθήκη των Βερσαλλιών, ο Χίντενμπουργκ παραιτήθηκε. Μπροστά στην Επιτροπή Έρευνας της Εθνικής Συνέλευσης διέδωσε την λεγόμενη Dolchstosslegende (Dolchstoss = μαχαιριά, Legende = θρύλος), βάσει της οποίας ο γερμανικός στρατός δεν νικήθηκε, αλλά απλά δέχθηκε «πισώπλατη μαχαιριά» από τους επαναστάτες του Νοεμβρίου μέσω της ανακωχής, την οποία συμφώνησαν με τον εχθρό: Macmillan, *Οι ειρηνοποιοί*, σελ 232.

⁴⁶ Τα Φράικορπς υπήρξαν παραστρατιωτικά σώματα εθελοντών που οργανώθηκαν από τον υπουργό εσωτερικών Νόσκε, για να προστατεύσει το Βερολίνο, στις τάξεις των οποίων υπήρχαν επαγγελματίες απόστρατοι, γνήσιοι πατριώτες και πλήθη περιθωριακών που αναζητούσαν μισθό και στέγη: Mazower, *Η Αυτοκρατορία του Χίτλερ*, σελ 27 – 28.

⁴⁷ Το Δεκέμβριο του 1923, το χρυσό μάρκο έφτασε να ισοδυναμεί με ένα τρισεκατομμύριο χάρτινα μάρκα. Berstein – Milza, *Ιστορία της Ευρώπης 3*, σελ 41.

και συνεχή πίεση του στρατού. Ακραίες εθνικιστικές ομάδες, στρατολογούσαν παλιούς στρατιωτικούς και μέλη των φράκτορς, διεκδικώντας την ακύρωση των «εξευτελιστικών» όρων της Συνθήκης των Βερσαλλιών, ενώ δε δίσταζαν να καταφύγουν στην τρομοκρατία και σε φόνους πολλών κορυφαίων πολιτικών της νεοσύστατης Δημοκρατίας (ο αρχηγός του «Καθολικού Κέντρου» Ματίας Έρτσμπεργκερ, που είχε υπογράψει τη Συνθήκη και ο υπουργός Εξωτερικών Βάλτερ Ρατενάου, έπεσαν θύματα των φονικών πυρών της οργάνωσης «Κόνσουλ»). Το αποκορύφωμα του εθνικιστικού πυρετού κατέληξε λίγα χρόνια αργότερα (1923), στο αποτυχημένο «πραξικόπημα της μυυραρίας».

Την ίδια περίοδο, επικρατούσε μεγάλη ένταση στα δυτικά σύνορα με τη Γαλλία, η οποία διατηρούσε ακόμη στρατεύματα στη Ρηνανία, στο Σααρ και στην Άνω Σιλεσία και ακολουθούσε μια πολιτική που σε πολλούς Ευρωπαίους φαινόταν φιλοπόλεμη.

Το πρώτο θέμα της προστριβής, ήταν η αποτυχημένη προσπάθεια της Γαλλίας να προωθήσει το φιλόδοξο «σιδηρουργικό σχέδιο» των διπλωματών του Και ντ' Ορσαί. Με αυτό προσπάθησε να δημιουργήσει μια «βιομηχανική ηγεμονία» στην Ευρώπη, με την τροποποίηση των γαλλογερμανικών συνόρων και τις επιτάξεις γαιάνθρακα και κοκ στις περιοχές Αλσατίας, Λωραίνης και Σααρ. Η γερμανική πλευρά κατάφερε τον Ιούλιο του 1920, να μειώσει κατά 43% τις επιτάξεις γαιάνθρακα και κοκ. Επιπλέον αποκατέστησε την ισχύ των σιδηρουργείων της στο Ρουρ, τη Βεστφαλία και τη Βόρεια Θάλασσα, και αντιστάθμισε την απώλεια του σιδηρομεταλλεύματος της Λωραίνης, εισάγοντας μέταλλευμα από τη Σουηδία και την Ισπανία.⁴⁸

Το δεύτερο θέμα της προστριβής ήταν το ζήτημα της πληρωμής των γερμανικών επανορθώσεων. Η Γαλλία μη διαθέτοντας αρκετούς οικονομικούς πόρους, με κολοσσιαίο έλλειμμα στον προϋπολογισμό της, με υπέρογκο εξωτερικό χρέος απέναντι στις Ηνωμένες Πολιτείες και τη Μεγάλη Βρετανία και με ανάγκη να αποκαταστήσει τις κατεστραμμένες της επαρχίες και να αποζημιώσει τα θύματα πολέμου, απαίτησε από τη Γερμανία την πληρωμή των «επανορθώσεων», οι οποίες είχαν συμφωνηθεί στη Συνθήκη των Βερσαλλιών, χωρίς να έχει ακόμη ορισθεί το ύψος τους. Για τους Γάλλους η είσπραξη των επανορθώσεων είχε θεωρηθεί ως ο μοναδικός

⁴⁸ Berstein – Milza, *Ιστορία της Ευρώπης 3: Διάσπαση και Ανοικοδόμηση της Ευρώπης*, Αθήνα, Εκδόσεις Αλεξάνδρεια, 1997, σελ 40 – 43.

δρόμος για να αποφύγει την πτώχευση και να διατηρήσει την αποτρεπτική δύναμη του στρατού της.

Η Μεγάλη Βρετανία από την άλλη και σε αρμονία με τις Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής, προσπάθησε να προωθήσει μια πολιτική ευρωπαϊκής ισορροπίας και αποτροπής μιας πιθανής Ευρωπαϊκής υποταγής σε μια γαλλική οικονομική και στρατιωτική παντοδυναμία. Πίστευε ότι η ανόρθωση της Ευρώπης ήταν ανέφικτη χωρίς την παρουσία μιας σχετικά ισχυρής Γερμανίας και φοβόταν ότι η συνεχής προσπάθεια της Γαλλίας να αποσταθεροποιήσει το πρώην Ράιχ, θα έριχνε την Γερμανία στην αγκαλιά των Μπολσεβίκων. Η Μεγάλη Βρετανία στο παραπάνω πλαίσιο, ανέπτυξε διπλωματικές πρωτοβουλίες προκειμένου να καταλαγιάσει τις γαλλικές απαιτήσεις στο θέμα της πληρωμής των επανορθώσεων.

Εν τω μεταξύ σε απάντηση των παραπάνω, η γερμανική πλευρά απαίτησε με επιμονή να παγώσει τις πληρωμές των επανορθώσεων και προσπάθησε να εκμεταλλευθεί τη θέση της μεταξύ Ανατολής και Δύσης, απειλώντας τους Δυτικούς με μια δυνητική γερμανοσοβιετική προσέγγιση.

Στο πλαίσιο της παραπάνω προσέγγισης και στο περιθώριο της Διάσκεψης της Γένοβας, με θέμα τη ρύθμιση οικονομικών διαφορών και την αποκατάσταση εμπορικών σχέσεων των Ευρωπαίων με τη Σοβιετική Ρωσία και ενώ τα θέματα παραπέμφθηκαν σε διάφορες επιτροπές για εξεύρεση λύσεων, η Γερμανία αιφνιδίασε τους Αγγλο-Γάλλους και μετά από σύντομες συνομιλίες, στις 15 Απριλίου 1922, υπέγραψε στο Ραπάλλο της Ιταλικής Ριβιέρας, μια σπουδαία Γερμανο-Σοβιετική συμφωνία. Με τη Συνθήκη του Ραπάλλο, τέθηκαν οι βάσεις ειρηνικής συνεργασίας μεταξύ Γερμανίας και Σοβιετικής Ρωσίας, με τον όρο της πλήρους ισοτιμίας. Οι δύο χώρες αποφάσισαν να βρίσκονται σε στενή διπλωματική επαφή μεταξύ τους στα σοβαρά διεθνή προβλήματα και οι εμπορικές τους συναλλαγές αποκαταστάθηκαν. Επίσης παραιτήθηκαν αμοιβαία από τα διάφορα πολεμικά τους χρέη και από τις αντίστοιχες επανορθώσεις, για ζημιές που έγιναν κατά τον προηγούμενο πόλεμο. Τη συνθήκη ακολούθησε ένα μυστικό «παράρτημα», σύμφωνα με το οποίο, η ΕΣΣΔ επέτρεπε στη Ράιχσβερ (γερμανικός στρατός), να χρησιμοποιήσει τα σοβιετικά εδάφη για την άσκηση στελεχών της σε όπλα, τα οποία ήταν απαγορευμένα για τη Γερμανία με βάση την Συνθήκη των Βερσαλλιών. Επιπλέον προβλέφθηκε η κρυφή ανάπτυξη και

η βιομηχανική παραγωγή νέων οπλικών συστημάτων και η εκτέλεση δοκιμών σε νέες μεθόδους και πειραματισμούς.

Η Συνθήκη του Ραπάλλο ήταν πολύ σημαντική, διότι η Γερμανία πέρα από τη δυνατότητα να παρακάμψει τους στρατιωτικούς όρους της Συνθήκης των Βερσαλλιών, απέκτησε σημαντικά πολιτικά και διαπραγματευτικά πλεονεκτήματα απέναντι στις άλλες Μεγάλες Ευρωπαϊκές Δυνάμεις, δεδομένου ότι μια πιο στενή επαφή Γερμανίας και Σοβιετικής Ρωσίας, δεν τους ήταν καθόλου ευχάριστη. Από την άλλη η Ρωσία, πέρα από τα όποια οφέλη είχε στην προσπάθειά της για βιομηχανική ανασυγκρότηση, κατάφερε την *de jure* ακύρωση της επώδυνης συνθήκης του Μπρεστ-Λιτοφσκ και την *de facto* λήξη της οικονομικής και πολιτικής της απομόνωσης. Μετά την Συνθήκη αυτή, οι σχέσεις των δύο χωρών παρέμειναν ζεστές και συνοδεύτηκαν τελικά και από την υπογραφή νέας οικονομικής και πολιτικής συμφωνίας, φιλίας και ουδετερότητας (Συνθήκη του Βερολίνου 1925 - 1926).⁴⁹

Ύστερα από την εξέλιξη αυτή, οι αντιπρόσωποι της Γαλλίας και Βελγίου αρνήθηκαν τη συνέχιση των διαπραγματεύσεων και έτσι η συνθήκη της Γένοβας έληξε χωρίς αποτέλεσμα.

Τον Ιούλιο του 1922, η απόφαση των Βρετανών (ευθυγραμμιζόμενοι με τους Αμερικάνους), να απαιτήσουν την εξόφληση των χρεών από τη Γαλλία, οδήγησε την τελευταία να σκληρύνει τη στάση της απέναντι στο ζήτημα των επανορθώσεων. Έτσι ο πρωθυπουργός της Γαλλίας Ραϊμόν Πουανκαρέ, συνδύασε απόλυτα την αποπληρωμή του εξωτερικού χρέους με την πληρωμή των Γερμανικών αποζημιώσεων. Τελικά η Γαλλία προκειμένου να σπάσει το πολιτικό αδιέξοδο στο οποίο ανέμενε να εγκλωβιστεί (ένεκα και της συμφωνίας του Ραπάλλο) και με την υποστήριξη του Βελγίου και της Ιταλίας, την 11η Ιανουαρίου 1923 κυρίευσε στρατιωτικά τη γερμανική βιομηχανική περιοχή του Ρουρ, προκειμένου να προβεί στην εκμετάλλευση των ορυχείων της και για να εξαναγκάσει τη Γερμανία να καταβάλει τις οφειλές της. Η παραπάνω ενέργεια πυροδότησε μια διεθνή οικονομική κρίση και κατέστρεψε την προθυμία της Γαλλίας να λάβει προληπτικά μέτρα στο μέλλον.⁵⁰

Σε απάντηση η γερμανική κυβέρνηση, που έβλεπε την υπερπληθωριστική της οικονομία να υποφέρει από την έλλειψη γαιάνθρακα και κωκ, παρακίνησε γενική

⁴⁹ Καταπόδης, *Τέσσερις αιώνες διπλωματικής δραστηριότητας*, σελ 632 – 637 και 669 – 671.

⁵⁰ Davies, *Η Ευρώπη σε Πόλεμο*, σελ 222 – 223.

απεργία δύο εκατομμυρίων εργατών (ανθρακωρύχων, σιδηροδρομικών κ.α.), στην κατεχόμενη από τους Γάλλους περιοχή του Ρουρ. Η απόφαση της Γερμανίας να επιχορηγήσει τους απεργούς, επιδείνωσε ακόμα περισσότερο τα οικονομικά της. Η Γαλλία απάντησε με μαζικό εκτοπισμό 150.000 Γερμανών εργατών και με διώξεις των υποκινητών. Οι επιπτώσεις στην οικονομία αλλά και σε κάθε πολίτη χωριστά, αποδείχθηκαν τεράστιες και αργότερα συνέβαλαν στην άνοδο του ναζισμού. Η κατάληψη του Ρουρ και ο υπερπληθωρισμός δεν αποτέλεσαν αναπόφευκτες συνέπειες της Συνθήκης των Βερσαλλιών ή των πολεμικών αποζημιώσεων, αλλά όπως εξελίχθηκαν τα γεγονότα, συνδέθηκαν άμεσα μαζί τους.⁵¹

Τελικά το 1924 ο νέος Πρωθυπουργός της Γαλλίας και ριζοσπάστης πολιτικός Εντουάρ Εριό, εκτιμώντας ότι η δυναμική αναμέτρηση με τη Γερμανία δε θα ήταν ωφέλιμη, αποδέχθηκε τους όρους της διαμεσολαβητικής επιτροπής εμπειρογνομόνων που είχε συσταθεί (με τη συμφωνία των κυβερνήσεων της Βρετανίας, Γαλλίας, Βελγίου, Ιταλίας, ΗΠΑ και της Γερμανίας), για τη ρύθμιση του ζητήματος των επανορθώσεων υπό τον Αμερικάνο τραπεζίτη Ντωζ. Το Σχέδιο Ντωζ προέβλεπε διαδικασίες για τη σταθεροποίηση του γερμανικού νομίσματος και κατάρτησε ένα πρόγραμμα ετήσιας προοδευτικής πληρωμής των επανορθώσεων, με παροχή εγγυήσεων σε περίπτωση απότομων διακυμάνσεων στην τιμή του χρυσού ή σοβαρών προβλημάτων στη μεταβίβαση των κεφαλαίων. Για την εγγυημένη εξόφληση των αποζημιώσεων, δεσμεύτηκαν ορισμένοι έμμεσοι φόροι και υποθηκεύθηκαν τα έσοδα των τελωνείων και οι σιδηρόδρομοι του Ράιχ, ενώ συγκροτήθηκε μια Εταιρία Αποζημιώσεων, η οποία θα έλεγχε τις παραπάνω ρυθμίσεις. Τέλος προβλέφθηκε η παροχή ενός δανείου (από τις ΗΠΑ, Μεγάλης Βρετανίας και άλλων Ευρωπαϊκών χωρών), ύψους 800 εκατομμυρίων μάρκων, προκειμένου να στηριχθεί το νέο νόμισμα και να καταστεί εφικτή η αποπληρωμή της πρώτης δόσης. Το Σχέδιο Ντωζ έγινε αποδεκτό από τη γαλλική κυβέρνηση (Απρίλιος 1924), η οποία επιπλέον δεσμεύτηκε να εκκενώσει το Ρουρ και τμήμα της Ρηνανίας.⁵²

Σύμφωνα με τις προβλέψεις του Σχεδίου Ντωζ, το καινούργιο γερμανικό νόμισμα Ράιχσμαρκ που καθιερώθηκε το 1924 και που έλεγχε η νέα τράπεζα Ράιχσμπανκ, ήταν πλέον μετατρέψιμο σε χρυσό και συνιστούσε το θεμέλιο για τη νομισματική σταθερότητα και την οικονομική ανασυγκρότηση της Γερμανίας (ένα νέο

⁵¹ Bell, *Τα αίτια του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου*, σελ 51.

⁵² Bell, *Τα αίτια του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου*, σελ 66-68.

Ράιχσμαρκ αντικατέστησε το παλιό πληθωριστικό νόμισμα σε αναλογία 1 προς 1 τρισεκατομμύρια Ρέντενμαρκ). Η ικανότητα της Γερμανίας να καταβάλει με συνέπεια τις ετήσιες δόσεις των επανορθώσεων για τα αμέσως επόμενα χρόνια, υπό τους όρους του Σχεδίου Ντωζ, στηρίχθηκε (πέρα από το δάνειο του 1924), στις αυξανόμενες και συνεχείς εισροές μεγάλων βρετανικών αλλά κυρίως αμερικανικών επενδυτικών κεφαλαίων, ιδιαίτερα στις εταιρίες των Κρουπ και Τύσεν και σε Γερμανικούς δήμους, αλλά και σε νέα μεγάλα δάνεια από τις ΗΠΑ. Έτσι, δημιουργήθηκε μια κυκλική ροή χρημάτων, που τα οδηγούσε ως επανορθώσεις προς κράτη (Γαλλία, Αγγλία, Ιταλία κ.α.), τα οποία με τη σειρά τους, αποπλήρωναν τα δικά τους πολεμικά χρέη κυρίως προς τις Ηνωμένες Πολιτείες. Στην ουσία η Γερμανία λειτουργούσε ως κέντρο αναδιανομής των κεφαλαίων που δεχόταν από τους Αμερικανούς τραπεζίτες. Οι αμερικάνικες επενδύσεις ανάγονταν έτσι σε ρυθμιστή της ευρωπαϊκής οικονομίας.⁵³

Κατ' αυτόν τον τρόπο και με όπλο τη νομισματική σταθερότητα, πραγματοποιήθηκε στη νεοσύστατη Δημοκρατία της Βαϊμάρης ένας πρωτόγνωρος βιομηχανικός πυρετός, η λεγόμενη «δεύτερη βιομηχανική επανάσταση», που θα διαρκέσει από το 1924 έως την οικονομική κρίση του 1929. Η σύσταση των διαφόρων «κονσέρνε» στον τομέα της σιδηρουργίας και της χημικής βιομηχανίας και η συγκρότηση βιομηχανικών συνασπισμών τα λεγόμενα «καρτέλ», απέβλεπαν στη διανομή της εγχώριας και της διεθνούς αγοράς. Τέτοιοι συνασπισμοί στην εγχώρια αγορά, ήταν το καρτέλ του άνθρακα (Kohlensyndikat) και ο σύνδεσμος των βιομηχάνων του χάλυβα. Σε ό,τι αφορά στη διεθνή αγορά, ήταν η γαλλογερμανική κοινοπραξία της ποτάσας και ιδιαίτερα το καρτέλ του χάλυβα. Αυτό, σχηματίστηκε το 1926 από σιδηρουργεία της Γερμανίας, της Γαλλίας, του Βελγίου, του Λουξεμβούργου, και του Σααρ και σύμφωνα με το οποίο, ρυθμιζόταν ο καταμερισμός της ετήσιας παραγωγής μεταξύ των ενδιαφερόμενων χωρών και το οποίο λειτούργησε απρόσκοπτα έως το 1939. Επιπλέον διαδόθηκαν (ιδιαίτερα στη Γερμανία σε σύγκριση με τη Μεγάλη Βρετανία και Γαλλία), αλλαγές στην επιστημονική οργάνωση της εργασίας και στην «αλυσίδα παραγωγής», όπου επέτρεπαν στην εξειδίκευση των εργατών με μικρό αριθμό κινήσεων.

Μέσα σε αυτό το κλίμα της ευημερίας και κατά τη διακυβέρνηση του Χανς Λούτερ, η οποία στηρίχθηκε από ένα χαλαρό συνασπισμό του κέντρου και της

⁵³ Berstein – Milza, *Ιστορία της Ευρώπης 3*, σελ 40 – 46.

συντηρητικής δεξιάς, η Γερμανία γνώρισε μια φαινομενικά πολιτική και συνταγματική σταθεροποίηση, προσανατολιζόμενη σταδιακά προς την κατεύθυνση του φιλελευθερισμού και της διεθνούς αποκλιμάκωσης. Ακόμα και όταν από την προεδρική εκλογή του 1925 επικράτησε ο στρατάρχης Χίντενμπουργκ, αυτός έμεινε πιστός στα συνταγματικά του καθήκοντα παρά την πίεση που δεχόταν από τις παρατάξεις της ακροδεξιάς, για να κυβερνήσει σύμφωνα με τις προβλέψεις του άρθρου 48 του Συντάγματος.⁵⁴ Επιπλέον, η οικονομική ανάπτυξη του 1924 – 1929 σε συνδυασμό με τη διαλλακτικότητα και εξωστρέφεια που έδειξαν οι ευρωπαίοι πολιτικοί εκείνης της περιόδου (Μεγάλης Βρετανίας, Γαλλίας, Γερμανίας), οδήγησε σε ένα κλίμα ευφορίας στις διεθνείς σχέσεις, σε ένα όραμα για ένα βιώσιμο ευρωπαϊκό σύστημα συλλογικής ασφάλειας και σε μια εξομάλυνση των σχέσεων της Γερμανίας με τη Γαλλία.

Ο φιλελεύθερος Γερμανός ηγέτης Γκούσταβ Στρέζεμαν, ένθερμος υποστηρικτής της δημοκρατίας, ο οποίος από το 1923 (αρχικά) ως Καγκελάριος και λίγους μήνες αργότερα ως Υπουργός Εξωτερικών (μέχρι και το θάνατο του τον Οκτώβριο του 1929), θεωρούσε ότι η εξομάλυνση των σχέσεων με τη Γαλλία αποτελεί μια στρατηγική επιλογή στο πλαίσιο διαφορετικών πολιτικών. Έτσι (σε αντίθεση με την γερμανική ακροδεξιά), απέφυγε τη στείρα άρνηση και την αντίσταση στους όρους της Συνθήκης των Βερσαλλιών. Ο Στρέζεμαν βρήκε από την πλευρά της Γαλλίας έναν άριστο συνομιλητή, το Γάλλο πρωθυπουργό και «ευρωπαϊστή» Αριστίντ Μπριάν, ο οποίος συνειδητοποιώντας την οικονομική και δημογραφική ανεπάρκεια της Γαλλίας, έκρινε προτιμότερη τη συνδιαλλαγή από την αντιπαράθεση με μια οικονομικά ακμαία Γερμανία, συμφιλιωμένη με τη Ρωσία και πλαισιωμένη από την βρετανική υποστήριξη. Την ίδια στιγμή η γαλλική ακροδεξιά ειρωνευόταν τον ιδεαλισμό του Μπριάν, κρίνοντας ότι ο Γερμανός συνομιλητής του, εκμεταλλευόταν την ευπιστία του.⁵⁵

Μέσα σε αυτό το κλίμα συνεννόησης και μετά τη δρομολόγηση των «επανορθώσεων» με το Σχέδιο Ντωζ (1924), τον Οκτώβριο του 1925 οι ευρωπαίοι κατέληξαν σε μια συνδιάσκεψη στο Λοκάρνο της Ελβετίας, με βασικό θέμα της

⁵⁴ Το άρθρο 48 του Συντάγματος προέβλεπε, ότι ο Πρόεδρος μπορούσε να κηρύξει κατάσταση έκτακτης ανάγκης και να κυβερνήσει με διατάγματα, παρακάμπτοντας τον κοινοβουλευτισμό. Επίσης μπορούσε να ασκήσει το δικαίωμα της αρνησικυρίας σε νόμους που δεν του άρεσαν.

⁵⁵ John J. Mearsheimer: *Η Τραγωδία της Πολιτικής των Μεγάλων Δυνάμεων*, Μετάφραση, Αθήνα, Εκδόσεις Ποιότητα 2007 σελ 385 – 388 βλέπε επίσης: Berstein – Milza: *Ιστορία της Ευρώπης 3*, σελ 49-50.

συζήτησης την οριστικοποίηση των συνόρων των κρατών, όπως είχαν διαμορφωθεί με τη Συνθήκη των Βερσαλλιών. Η Συνθήκη του Λοκάρνο απετέλεσε ένα από τα σημαντικότερα γεγονότα της ιστορίας στην Ευρώπη του μεσοπολέμου και αυτό γιατί διακανονίσθηκαν ειρηνικά οι βασικότερες διαφορές που προέκυψαν μετά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο.⁵⁶

Σε ό,τι αφορούσε στα δυτικά σύνορα της Γερμανίας, η βασική συμφωνία στην οποία κατέληξαν ήταν το αποκαλούμενο «Σύμφωνο της Ρηνανίας». Υπογράφηκε μεταξύ Γερμανίας (Στρέζεμαν), Γαλλίας (Μπριάν), Βελγίου (Βαντερβέλντε), Ηνωμένου Βασιλείου (Όστιν Τσάμπερλεν) και Ιταλίας (Μουσολίνι ο οποίος έχει αναλάβει την εξουσία της Ιταλίας από το 1922). Σύμφωνα με αυτό το σύμφωνο, η Γαλλία, η Γερμανία και το Βέλγιο αναγνώριζαν τα υφιστάμενα κοινά τους σύνορα, όπως αυτά είχαν καθορισθεί από τη Συνθήκη των Βερσαλλιών και ανέλαβαν την υποχρέωση μη επίθεσης του ενός στον άλλο, ενώ οι άλλες δύο χώρες (Ηνωμένο Βασίλειο και Ιταλία) υπέγραψαν ως εγγυητές.⁵⁷

Η Γερμανία μέσα από αυτήν τη συμφωνία, αναγνώρισε επίσημα τις ρήτρες της Συνθήκης των Βερσαλλιών στο ζήτημα της γαλλικής προσάρτησης της Αλσατίας - Λωραίνης και της αποστρατικοποίησης της Ρηνανίας. Επίσης είχε μεγάλη σημασία, διότι η Γερμανία αποδέχθηκε τις εξαναγκαστικές ρήτρες των εδαφικών διευθετήσεων στη δυτική Ευρώπη και το καθεστώς της αποστρατικοποίησης της Ρηνανίας, στη βάση των ελεύθερων διαπραγματεύσεων. Επιπλέον η Γαλλία, εξασφάλισε τις βρετανικές εγγυήσεις των συνόρων της, γεγονός που δεν είχε επιτευχθεί το 1919, όταν η προτεινόμενη αγγλοαμερικανική εγγύηση στο πλαίσιο της Συνθήκης των Βερσαλλιών είχε καταρρεύσει. Παρόλα αυτά η βρετανική εγγύηση των συνόρων δε συνοδεύτηκε από μέτρα διασφάλισής της, ούτε από στρατιωτική δέσμευση. Ο Ντέιβιντ Ντάπτον, στη βιογραφία του Όστιν Τσάμπερλειν, ανέφερε ότι το Λοκάρνο «αντιπροσώπευε το όριο της βρετανικής ανάμειξης στις ευρωπαϊκές υποθέσεις»⁵⁸

Κατά μια άλλη άποψη, οι Συμφωνίες του Λοκάρνο με πρωταγωνιστές τους Μπριάν και Στρέζεμαν, απλώς συγκάλυψαν τις βαθύτερες διαφορές ανάμεσα στη Γαλλία και τη Γερμανία. Και αυτό γιατί μπορεί οι δύο ηγέτες να μιλούσαν με τη

⁵⁶ Καταπόδης, *Τέσσερις αιώνες διπλωματικής δραστηριότητας*, σελ 664 – 669.

⁵⁷ https://el.wikipedia.org/wiki/Συνθήκες_του_Λοκάρνο (τελευταία επίσκεψη 2 Ιαν 18)

⁵⁸ Bell, *Τα αίτια του Δεύτερου Παγκοσμίου Πολέμου*, σελ 64, 70-71, δες επίσης Σιούσιουρας, *Γεωπολιτική των Μεγάλων Δυνάμεων*, σελ 296.

γλώσσα της συμφιλίωσης, αλλά ο καθένας είχε διαφορετικούς εθνικούς σκοπούς. Επιπλέον μακροπρόθεσμα, η Συνθήκη του Λοκάρνο λειτούργησε αποσταθεροποιητικά, γιατί απομείωσε το κύρος της χάρτας της ΚτΕ, σε ότι αφορούσε τις εγγυήσεις των συνόρων και ενίσχυσε την εντύπωση ότι η Συνθήκη των Βερσαλλιών είχε περιορισμένη αξία, εάν δε συνοδευόταν από διμερείς συμφωνίες. Αυτές οι προεκτάσεις έγιναν κατανοητές με την άνοδο του Χίτλερ στην εξουσία.⁵⁹

Μια αρνητική αντίφαση της Συμφωνίας του Λοκάρνο, ήταν ότι η Γερμανία αρνήθηκε να δεχθεί οποιαδήποτε δέσμευση για το ανατολικό της σύνορο (με την Πολωνία και την Τσεχοσλοβακία), το οποίο παρέμενε προς διαπραγμάτευση. Αυτή η διάκριση των γερμανικών συνόρων σε «δυτικά» (που είχαν διασφαλιστεί από τις συνθήκες) και «ανατολικά» (που παρέμεναν ανοικτά προς διαπραγμάτευση), θεωρήθηκε διπλωματική ήττα πρώτου μεγέθους στην Πολωνία και είχε ως συνέπεια την πτώση της κυβέρνησης και την έντονη δυσαρέσκεια έναντι της Γαλλίας. Ο Υπουργός Εξωτερικών της χώρας Γιόζεφ Μπεκ δήλωσε χαρακτηριστικά «Από τη Γερμανία ζητήθηκε επισήμως να επιτεθεί προς ανατολάς, με αντάλλαγμα την ειρήνη προς δυσμάς», μια δήλωση που θα δικαιωθεί μερικά χρόνια αργότερα.

Η Γαλλία για να συγκρατήσει τις αναθεωρητικές βλέψεις των Γερμανών στα ανατολικά σύνορά τους και για να απαλύνει τη δυσαρέσκεια των σχεδόν ανυπεράσπιστων νέων χωρών, υπέγραψε δύο συνθήκες αμοιβαίων εγγυήσεων μεταξύ Γαλλίας - Πολωνίας και Γαλλίας - Τσεχοσλοβακίας, οργανώνοντας έτσι ένα δίκτυο συμμαχιών, το οποίο στόχευε στην εξομάλυνση του κενού που είχε αφήσει το Λοκάρνο και στην ενίσχυση του κλοιού, ανάμεσα στη Γερμανία και την Ρωσία που δημιουργήθηκε με την Συνθήκη των Βερσαλλιών. Το σύστημα αυτών των «αντισυμμαχιών» οδήγησε σταδιακά στη διπλωματική περικύκλωση της Γερμανίας από την Πολωνία (1921), Τσεχοσλοβακία (1924), Ρουμανία (1926) και Γιουγκοσλαβία (1927). Αντίθετα, η Γερμανία θα παίξει με τη Δύση το χαρτί της εξομάλυνσης, διατηρώντας παράλληλα και με τη Σοβιετική Ρωσία σχέσεις καλής γειτονίας, γεγονός που διαιωνίζε την πίεση σε βάρος των Δυτικών για ευνοϊκότερη αντιμετώπιση.

Σε κάθε περίπτωση όμως, το θετικό κλίμα του Λοκάρνο και η ευρωπαϊκή «συλλογική ασφάλεια», επαυξήθηκε συνέπεια των παρακάτω γεγονότων:

⁵⁹ Τσακαλογιάννης, *Σύγχρονη Ευρωπαϊκή Ιστορία*, σελ 186.

α. Την ένταξη της Γερμανίας στην ΚτΕ (το 1926 μετά την επικύρωση των Συνθηκών του Λοκάρνο και εισήγηση της Γαλλίας) και μάλιστα ως το πέμπτο μόνιμο μέλος του Συμβουλίου, σε ισότιμη θέση με τη Γαλλία, Αγγλία, Ιταλία και την Ιαπωνία. «Στον πρώην ταραξία της Ευρώπης αναγνωρίστηκε ξαφνικά ισότιμη θέση». Κατ' αυτόν τον τρόπο ο οργανισμός ξεπέρασε το στίγμα της «Κοινωνίας των Νικητών».⁶⁰

β. Την υπογραφή του Συμφώνου «Μπριάν - Κέλλογκ» (Αύγουστος του 1928) με πρωτεργάτες τις ΗΠΑ και τη Γαλλία, με το οποίο καταδικάστηκαν οι πόλεμοι ως «μέσον εθνικής πολιτικής». Το Σύμφωνο υπέγραψαν αρχικά 15 έθνη, μεταξύ αυτών και η Γερμανία, ενώ μέχρι το τέλος του 1929 προσχώρησαν σε αυτό συνολικά 64 κράτη, ενώ χαρακτηρίστηκε ως το σύμφωνο συμφιλίωσης όλων των Εθνών.⁶¹

γ. Το «Σχέδιο Γιανγκ» (1929) που αποσκοπούσε στην οριστική διευθέτηση του ζητήματος των αποζημιώσεων. Σύμφωνα με αυτό, μειώθηκε το συνολικό ποσό της οφειλής κατά το ένα τέταρτο και ρυθμίστηκαν οι δόσεις σε ετήσια βάση και σε ποσά, σύμφωνα με μια αυξανόμενη κλίμακα πληρωμών που θα ολοκληρώνονταν το 1988 (αυτή ήταν και η πρώτη αναφορά σε κάποιο χρονικό όριο). Επιπλέον στο πνεύμα της «ευρωπαϊκής συνεννόησης» καταργήθηκε η Διεθνής Εταιρεία Αποζημιώσεων, ενώ σταμάτησε και η εξωτερική εποπτεία της γερμανικής οικονομίας. Η πρώτη γερμανική αποπληρωμή με τη νέα συμφωνία έγινε το Μάιο του 1930.⁶²

δ. Τέλος τον Ιούλιο του 1930, με την απόσυρση των συμμαχικών στρατευμάτων (Γάλλοι, Βέλγοι, Βρετανοί) από τη Ρηνανία, πέντε χρόνια νωρίτερα από τις προβλέψεις της Συνθήκης.

Αυτό το ειρηνευτικό οικοδόμημα που κτίστηκε σταδιακά, έχασε τη δυναμική του, με τους θανάτους του Στρέζεμαν (1929) και του Μπριάν (1932). Επιπλέον οι νέες ρυθμίσεις (Σχέδιο Γιανγκ) για τις επανορθώσεις, δεν έλυσαν σε καμία περίπτωση το πρόβλημα. Η εξόφλησή τους εξακολουθούσε να είναι ανεπιθύμητη στη Γερμανία, ενώ διατηρήθηκε η ένταση για το γερμανικό ισοζύγιο πληρωμών.

⁶⁰ Berstein – Milza, *Ιστορία της Ευρώπης 3*, σελ 50.

⁶¹ Νικολάου, *Διεθνείς Πολιτικές και Στρατιωτικές Συνθήκες*, σελ 301 – 303, βλέπε επίσης: Καταπόδης, *Τέσσερις αιώνες διπλωματικής δραστηριότητας*, σελ 675 – 679.

⁶² Τσακαλογιάννης, *Σύγχρονη Ευρωπαϊκή Ιστορία*, σελ 173 επίσης: Bell, *Τα αίτια του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου*, σελ 67.

Επιπλέον, η βαθύτατη οικονομική κρίση που ξεκίνησε από την Αμερική με την κατάρρευση του χρηματιστηρίου (τη «Μαύρη Πέμπτη» στις 24 Οκτωβρίου του 1929), και η γρήγορη μετάδοσή της στην ευρωπαϊκή οικονομία, εξαιτίας της στενότητας των διεθνών πιστώσεων και της μαζικής απόσυρσης των αμερικάνικων κεφαλαίων, έπληξε τις βιομηχανικές χώρες και εντονότερα την Γερμανία, όπου κατάρρευσε το τραπεζικό της σύστημα και έπεσε δραματικά η βιομηχανική παραγωγή. Οι κοινωνικές επιπτώσεις ήταν καταστροφικές. Συνολικά, πάνω από το μισό του γερμανικού πληθυσμού επλήγη έντονα από την κρίση. Στις αρχές της δεκαετίας του 1930, οι μάζες αυτές (προερχόμενες περισσότερο από την μεσαία τάξη), αποσταθεροποιημένες από τον πόλεμο, τις δύο διαδοχικές οικονομικές κρίσεις, ανησυχώντας για την έκπτωση των παραδοσιακών αξιών και διακατεχόμενες από την εμμονή για την απόρριψη των ταπεινωτικών όρων της Συνθήκης των Βερσαλλιών, ήταν έτοιμες να υποστηρίξουν οτιδήποτε τους υποσχόταν ότι θα βελτιώνει τη θέση τους, θα έπαιρνε εκδίκηση για τις ταπεινώσεις της ήττας και θα σταματούσε την κομμουνιστική προέλαση. Αυτές θα προσδώσουν στο εθνικοσοσιαλιστικό κόμμα την εκλογική βάση που του έλειπε, ώστε να εξορμήσει με σκοπό την άλωση της εξουσίας και της Δημοκρατίας.

Σύμφωνα με τα παραπάνω, η μεγάλη ύφεση ήταν ο υπεύθυνος για την ανατροπή μιας πορείας προς την κατεύθυνση της μόνιμης ευρωπαϊκής ειρήνης. Κατά μια άποψη που έχει διατυπωθεί ιστορικά, οι βαθύτερες πολιτικές αντιφάσεις των συμφωνιών του Λοκάρνο ήταν εξίσου πραγματικές, υπήρχε ωστόσο μια λογική πιθανότητα να διορθωθούν εάν δεν ξέσπαγε η οικονομική κρίση, διότι η Γερμανία κινούνταν προς την κατεύθυνση της αναθεώρησης των όρων της Συνθήκης των Βερσαλλιών, σε συνεργασία με τις υπόλοιπες ευρωπαϊκές δημοκρατίες, με σύνεση και με περιορισμένους στόχους.⁶³

Την περίοδο 1930 – 1932 το Εθνικοσοσιαλιστικό Γερμανικό Εργατικό Κόμμα γνωστότερο ως NSDAP του Αδόλφου Χίτλερ, έχοντας πια και την υποστήριξη μιας σημαντικής μερίδας βιομηχάνων (Τύσεν, Κίρντορφ, Κρουπ κ.α.), αποτέλεσε τη σπουδαιότερη πολιτική δύναμη της Γερμανίας. Ο Γιόζεφ Γκαίμπελς, που διεύθυνε με μεθοδικό τρόπο τον προπαγανδιστικό μηχανισμό του Χίτλερ, ξεσήκωνε και οδηγούσε τις μάζες υπέρ του ναζισμού, παρουσιάζοντας το NSDAP ως κίνημα μαρτύρων και θύμα της κρατικής αυθαιρεσίας. Ταυτόχρονα οργάνωνε την τρομοκρατία μέσω της

⁶³ Bell, *Τα αίτια του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου*, σελ 72.

πανίσχυρης παραστρατιωτικής οργάνωσης των Ες-Α. Έκτοτε όλες οι προσπάθειες του πολιτικού κόσμου να σταματήσουν την άνοδο των ναζιστών στην εξουσία θα αποδειχθούν άκαρπες.

Μετά τις εκλογές του 1930 ο νέος αντιδημοφιλής Καγκελάριος Χέινριχ Μπρύνινγκ, ακολούθησε σφικτή οικονομική πολιτική (με μειώσεις μισθών και υψηλή φορολογία), χωρίς αποτελέσματα επιδεινώνοντας την κατάσταση και την πολιτική αστάθεια και βία. Ο Πρόεδρος Χίντενμπουργκ, στην προσπάθειά του να βρει πολιτικό διέξοδο και να ανακόψει την πορεία των ναζί προς την εξουσία, τον αντικατέστησε στην καγκελαρία με τον εξ ίσου μη δημοφιλή φον Πάπεν και αυτός αντικαταστάθηκε ακολούθως από τον φον Σλάιχερ. Ο φον Πάπεν την 4η Ιανουαρίου 1933, στην προσπάθεια ανατροπής του νέου καγκελάριου (Σλάιχερ), ήρθε σε επαφή με τον Χίτλερ και συμφώνησαν να σχηματίσουν κυβέρνηση συνεργασίας. Στις 28 Ιανουαρίου, ο Χίντενμπουργκ απομακρύνει το Σλάιχερ και στις 30 Ιανουαρίου 1933, διαπράττει το μοιραίο λάθος να ορίσει καγκελάριο τον Χίτλερ, σηματοδοτώντας και την αρχή του τέλους για τη Δημοκρατία της Βαϊμάρης.

Η Άνοδος του Χίτλερ στην Εξουσία

Όπως είδαμε στο παραπάνω κεφάλαιο, ο Χίτλερ (μετά τις εκλογικές του επιτυχίες του Ιουλίου και Νοεμβρίου του 1932), έγινε Καγκελάριος στις 30 Ιανουαρίου 1933, κατόπιν διαπραγματεύσεων με το συντηρητικό Φραντς φον Πάπεν και αναθέσεως του αξιώματος από τον Πρόεδρο Χίντενμπουργκ, μη έχοντας όμως την απόλυτη πλειοψηφία στο Κοινοβούλιο.

Στις 27 Φεβρουαρίου 1933, μια εβδομάδα πριν από τις νέες βουλευτικές εκλογές που κήρυξε ο Χίτλερ, πραγματοποιήθηκε εμπρησμός του γερμανικού κοινοβουλίου (Ράιχσταγκ), από έναν περιθωριακό Ολλανδό κομμουνιστή. Σύμφωνα με την κατάθεση του Χανς Γκισέβιους, αξιωματούχου του Πρωσικού Υπουργείου Εσωτερικών, στη Δίκη της Νυρεμβέργης: «...η ιδέα του εμπρησμού... ανήκε στον Γιόζεφ Γκαίμπελς» (επικεφαλής της προπαγάνδας του NSDAP).⁶⁴

Η πυρπόληση του Ράιχσταγκ (που εκτιμάται ότι υποκινήθηκε από τους Ναζί), έδωσε την αφορμή στον Χίτλερ (πιέζοντας τον Πρόεδρο Χίντενμπουργκ), να ενεργοποιήσει το άρθρο 48 του Συντάγματος, και να εκδώσει νόμο ο οποίος περιόριζε

⁶⁴ https://el.wikipedia.org/wiki/Γιόζεφ_Γκαίμπελς (τελευταία επίσκεψη 2 Ιαν 18).

τόσο τις πολιτικές ελευθερίες, όσο και τα ανθρώπινα δικαιώματα, που πήγαζαν από το Σύνταγμα (28 Φεβρουαρίου 1933).⁶⁵ Αυτό επέτρεψε μέσω μαζικών συλλήψεων, την εξόντωση των πολιτικών του αντιπάλων και της κομμουνιστικής αντίδρασης. Επιπλέον με τη δράση των Ες-Ες και Ες-Α, δημιουργήθηκε ένα κλίμα εκφοβισμού τόσο των βουλευτών όσο και των ψηφοφόρων. Μέσα σε αυτό το κλίμα φόβου, στις εκλογές που πραγματοποιήθηκαν την 3 Μαρτίου 1933, ο Χίτλερ δεν κατάφερε να πάρει την απόλυτη πλειοψηφία και λαμβάνοντας το 44% των ψήφων και 288 από τις 647 έδρες, σχημάτισε εκ νέου κυβέρνηση συνασπισμού.

Την 23 Μαρτίου 1933, όταν ο Χίτλερ κατάφερε να κηρύξει έκπτωτους τους 81 εκλεγέντες βουλευτές του Κομμουνιστικού Κόμματος (KPD), με τη βοήθεια των ψήφων του καθολικού κέντρου και υπό συνθήκες μεγάλης πίεσης προς τους βουλευτές, συγκέντρωσε τη πλειοψηφία των δύο τρίτων του Γερμανικού Κοινοβουλίου (Ράιχσταγκ) και πέρασε το λεγόμενο «εξουσιοδοτικό νόμο». Με αυτόν ή όπως τον αποκαλούσαν «έκτακτο νόμο», η κυβέρνηση έπαιρνε όλη τη νομοθετική εξουσία, παρακάμπτοντας το κοινοβούλιο και τον Πρόεδρο (θεωρητικά οι ρυθμίσεις αυτές έγιναν για τέσσερα χρόνια). Έτσι άρχισε στη Γερμανία η περίοδος της εθνικοσοσιαλιστικής δικτατορίας, γνωστή και ως εποχή του «Τρίτου Ράιχ».⁶⁶

Στις 2 Μαΐου 1933, όλες οι εργατικές οργανώσεις και τα συνδικάτα κηρύχθηκαν παράνομα και διατάχθηκε η διάλυσή τους. Στη θέση τους δημιουργήθηκε μια και μοναδική εργατική οργάνωση, το «Γερμανικό Μέτωπο Εργασίας (DAF)», για να ρυθμίζει τις σχέσεις κεφαλαίου και εργασίας σύμφωνα με το συλλογικό συμφέρον, με σκοπό την ομαλή λειτουργία όλων των βιομηχανικών και εμπορικών επιχειρήσεων.⁶⁷

Μέχρι την 7^η Ιουλίου 1933, με τους δύο πρώτους νόμους (συγχρονισμού) που επέβαλε το ναζιστικό καθεστώς, τοποθετήθηκε από ένας γκαουλάιτερ γερμ: deutschland (ηγέτης) σε κάθε Γκάου, με τη μορφή τοπικού κυβερνήτη. Γκάου ήταν οι διοικητικές περιφέρειες του ναζιστικού κόμματος (NSDAP), που μετατράπηκαν σε de facto διοικητικές περιφέρειες της κυβέρνησης. Ο διοικητής ενός Γκάου, διοριζόταν από το κόμμα, εξαρτιόταν αποκλειστικά από το Φύρερ και είχε πολύ μεγάλες αρμοδιότητες στην επαρχία που διοικούσε. Γνωστότερος γκαουλάιτερ ήταν ο Υπουργός

⁶⁵ <https://el.wikipedia.org/wiki/Gleichschaltung> (τελευταία επίσκεψη 2 Ιαν 18).

⁶⁶ Bell, *Τα αίτια του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου*, σελ 127.

⁶⁷ https://el.wikipedia.org/wiki/Γερμανικό_Μέτωπο_Εργασίας (τελευταία επίσκεψη 2 Ιαν 18).

Προπαγάνδας της κυβέρνησης του Χίτλερ, ο Γιόζεφ Γκαίμπελς, ο οποίος ήταν επικεφαλής του Γκάου του Βερολίνου. Με διάταγμά του το 1944, απομακρύνθηκαν από το Βερολίνο όλοι οι πολίτες που δεν ήταν απαραίτητοι για τη λειτουργία της κρατικής μηχανής και την άμυνα της πόλης.⁶⁸

Ακολούθως, η ναζιστική κυβέρνηση την 14 Ιουλίου 1933 με νόμο κήρυξε όλα τα πολιτικά κόμματα παράνομα, εκτός από το Εθνικοσοσιαλιστικό και την 30 Ιανουαρίου 1934, με το «Νόμο για την επανίδρυση του Κράτους», καταλύει την έννοια του ομόσπονδου κράτους, διαλύοντας όλα τα πολιτικά όργανα στα ομόσπονδα γερμανικά κρατίδια και μεταφέροντας όλες τις εξουσίες στην κεντρική κυβέρνηση. Αργότερα, άλλος νόμος θα διαλύσει και την Άνω Βουλή (Reichsrat), που ήταν το όργανο εκπροσώπησης των κρατιδίων στην Ομοσπονδία.

Ταυτόχρονα τα Ες-Α αναλαμβάνουν αρμοδιότητες αρχών ασφαλείας, που σύντομα μεταβιβάζονται στη Μυστική Αστυνομία του Κράτους (Γκεστάπο), η οποία τοποθετήθηκε υπεράνω του νόμου, στρεφόμενη πλέον ελεύθερα κατά παντός «εχθρού», του γερμανικού εθνικοσοσιαλιστικού καθεστώτος.

Ο Χίτλερ για να αντιμετωπίσει τα αντικρουόμενα πρωτοποριακά στοιχεία του κόμματος, τα οποία διεκδικούσαν την «ολοκλήρωση της επανάστασης», ενήργησε μια αιματηρή εσωτερική εκκαθάριση και έδωσε ένα τέλος με την λεγόμενη «νύκτα των μεγάλων μαχαιριών». Έτσι τη νύκτα 29/30 Ιουνίου 1934, με την βοήθεια των Ες-Ες του Χίμλερ, συνελήφθησαν και εκτελέστηκαν πολλά μέλη των Ες-Α (μεταξύ αυτών και ο επικεφαλής της οργάνωσης Ερνστ Ρεμ) και πολλοί πρώην πολιτικοί του σύμμαχου. Μέσα σε αυτούς που εξοντώθηκαν, ήταν ο πρώην καγκελάριος φον Σλάιχερ, ο φον Καρ, ο οποίος είχε καταστείλει το πραξικόπημα του 1923 στο Μόναχο και πολλοί συνεργάτες του φον Πάπεν. Η ενέργεια αυτή αμνηστεύθηκε με νόμο που θεσπίστηκε στις 3 Ιουλίου 1934.

Στις 2 Αυγούστου 1934, ο πρόεδρος Χίντενμπουργκ πεθαίνει, ενώ τρεις ώρες νωρίτερα είχε θεσπιστεί νόμος, με τον οποίο όλες οι εξουσίες του προέδρου ενοποιούνταν με αυτές του καγκελάριου και όλες οι αρμοδιότητες δίδονταν στον «Φύρερ και Καγκελάριο του Ράιχ Αδόλφο Χίτλερ». Με αυτόν τον τρόπο ο Χίτλερ συγκέντρωσε στο πρόσωπό του όλες τις εξουσίες του κράτους, ενώ ταυτόχρονα ήταν

⁶⁸ <https://el.wikipedia.org/wiki/Γκάουλαϊτερ> (τελευταία επίσκεψη 2 Ιαν 18).

ανώτατος διοικητής του στρατού, πρόεδρος της κυβέρνησης, κάτοχος της εκτελεστικής εξουσίας, και υπέρτατος δικαστής.

Τα Ες-Α υποβαθμίσθηκαν ενώ τα Ες-Ες πήραν την μορφή μιας φυλετικής αριστοκρατίας και μετατράπηκαν σε μια επίλεκτη στρατιωτική δύναμη 200.000 ανδρών υπό τον Reichsführer Χάινριχ Χίμλερ, που ασκούσε ταυτόχρονα και τον έλεγχο της Γκεστάπο. Τα Ες-Ες συγκρότησαν επίλεκτες μονάδες κρούσης τα διαβόητα Waffen SS και μονάδες που αναλάμβαναν τις καθεστωτικές ανάγκες αστυνόμευσης, φρούρησης στρατοπέδων κ.α. Οι μέθοδοι που χρησιμοποίησαν έμειναν στην ιστορία για την πρωτόγνωρη για τα ανθρώπινα δεδομένα θηριωδία τους.⁶⁹

Όλο το εκπαιδευτικό σύστημα «εκκαθαρίσθηκε» σύμφωνα με τις ανάγκες του κόμματος, ενώ οι οργανώσεις νεολαίας μετατράπηκαν σε μηχανισμό διάπλασης νέων, με καλή σωματική και στρατιωτική κατάρτιση και τυφλά αφοσιωμένων στο καθεστώς. Επιπλέον τα μέσα ενημέρωσης πέρασαν υπό τον απόλυτο έλεγχο της προπαγάνδας του Γκαίμπελς, ενώ η πνευματική ζωή της Γερμανίας γνώρισε ραγδαία κατάπτωση και πολλοί διανοούμενοι και επιστήμονες έφυγαν από τη χώρα αρνούμενοι να συνεχίσουν το έργο τους.

Οι νόμοι της Νυρεμβέργης που θεσπίστηκαν το 1935, απέκλεισαν τους Εβραίους από την πολιτική και οικονομική ζωή της χώρας, ενώ τους επιβλήθηκαν πολλές εξευτελιστικές καταπιέσεις και διακρίσεις. Μετά το 1938, οι Ναζί υπέβαλαν τους Εβραίους σε ένα μαζικό κύμα διωγμών που στα χρόνια του πολέμου θα επεκταθεί σε ολόκληρη την κατεχόμενη Ευρώπη, καταλήγοντας στη μεγαλύτερη γενοκτονία της ιστορίας.⁷⁰

Η Γερμανία του Χίτλερ: 1933 – 1939

Ο Χίτλερ κατά την πρώτη διετία της εξουσίας του, ακολούθησε σε κάποιο βαθμό την παραδοσιακή πολιτική της προηγούμενης περιόδου. Εκμεταλλευόμενος την έννοια της ηθικής αδικίας της Συνθήκης των Βερσαλλιών και καλλιεργώντας στο εσωτερικό την εικόνα μιας νόμιμης και ισχυρής πολιτικής εξουσίας, παράλληλα με το αίσθημα της δικαιοσύνης του έθνους και τη θέληση για μια ανακάμπτουσα και ισχυρή Γερμανία, κατάφερε να αναπτρώσει το χαμηλό ηθικό των ανθρώπων, να διαμορφώσει τη λογική τους, και να εκμεταλλευτεί την ενασχόλησή τους, ταυτόχρονα με τον περιορισμό των

⁶⁹ Jacques Delarue, *Ιστορία της Γκεστάπο*, Αθήνα, Εκδόσεις Θεμέλιο, 1984 σελ 13 – 40.

⁷⁰ Berstein – Milza: *Ιστορία της Ευρώπης 3*, σελ 79-83.

ελευθεριών στον εργασιακό τομέα. Στις εξωτερικές υποθέσεις, υιοθετώντας μια διπλωματία πυγμής και εξαπάτησης των ευρωπαϊών αντιπάλων του, έθεσε αρχικά ως πολιτικούς στόχους την επανόρθωση των αδικιών της Συνθήκης των Βερσαλλιών και την πρώτη πραγματική ενοποίηση των Γερμανών σε ένα ενιαίο κράτος. Οι παραπάνω στόχοι, δεν πρόδιδαν του απεριόριστους πολιτικούς σκοπούς που θα θέσει αργότερα.⁷¹ Από την άλλη, η οικονομική κρίση του 1930, δεν επέτρεψε στις ευρωπαϊκές δημοκρατικές χώρες να διατηρήσουν ένα ισχυρό στρατιωτικό οπλοστάσιο και επέλεξαν μια τακτική αναδίπλωσης και «κατευνασμού». Όμως μέσα από αυτήν την αμυντική τους στάση, δημιούργησαν ρωγμές, τις οποίες ο Χίτλερ δεν άργησε να εκμεταλλευθεί.

Με την αποχώρηση της Γερμανίας από την ΚτΕ, δημιουργήθηκε μια έντονη ανησυχία στην Πολωνία για γερμανική επέμβαση, μιας και ο διάδρομος του Ντάντσιχ που είχε προβλεφθεί από τη Συνθήκη των Βερσαλλιών, έκοβε τη Γερμανία στα δύο και αποτελούσε εστία πολλών διενέξεων για τις τοπικές γερμανικές μειονότητες. Ο Χίτλερ, θέλοντας να κλονίσει τη σταθερότητα των γαλλικών συμμαχιών «περικύκλωσης», τη λεγόμενη «Μικρή Αντάντ», υπέγραψε τον Ιανουάριο του 1934 σύμφωνο μη επιθέσεως με την Πολωνία και ειρηνικής επίλυσης των διαφορών.

Ως αντίβαρο του παραπάνω συμφώνου, η Γαλλία άρχισε διαπραγματεύσεις με τη Ρωσία, με σκοπό να βρεθεί κάποιο αντιστάθμισμα στο γερμανοπολωνικό σύμφωνο και ακολούθως η Ρωσία εντάχθηκε με εισήγηση της Γαλλίας στην ΚτΕ (το 1936 αλλά αποβλήθηκε από αυτή μετά από τρία χρόνια, εξαιτίας της εισβολής στη Φιλανδία).⁷² Ταυτόχρονα, η Γαλλία πάσχιζε να συνασπίσει ενάντια στη Γερμανία, όλες τις δυνάμεις που ανησυχούσαν για την εφαρμογή των ιμπεριαλιστικών στόχων του Χίτλερ.

Μια προσπάθεια εφαρμογής του Άνσλους (προσάρτηση της Αυστρίας από τη Γερμανία), μετά από ένα αποτυχημένο πραξικόπημα στην Αυστρία, προκάλεσε την έντονη αντίδραση του Μουσολίνι, ο οποίος ανησυχώντας για μια μελλοντική παρουσία γερμανικών στρατευμάτων στη γραμμή του Μπρέννερ, δίπλα στο γερμανόφωνο «Νότιο Τυρόλο» (περιοχή της βόρειας Ιταλίας), διακήρυξε την πρόθεσή του να επιβάλει το σεβασμό της αυστριακής ανεξαρτησίας και προώθησε στρατεύματα στα σύνορα με την Αυστρία. Με αυτήν την ενέργεια, απέτρεψε προσωρινά μια επέμβαση

⁷¹ Michel Mihalka (1980): *German Strategic Deception in the 1930s*, σελ 98 και 103 – 104.

⁷² Σιούσιουρας: *Γεωπολιτική των Μεγάλων Δυνάμεων*, σελ 279.

του Χίτλερ και κατά συνέπεια τη γερμανοαυστριακή ένωση. Αυτό ανέδειξε τη στρατηγική σημασία της Ιταλίας στην περιοχή. Ο Χίτλερ αντιλήφθηκε τη σημασία που είχε η Ιταλία και τα οφέλη που θα αποκόμιζε στο μέλλον από μια συμμαχία μαζί της. Κατά την ίδια αντίληψη η Γαλλία και η Βρετανία, άρχισαν να προσεγγίζουν διπλωματικά τη φασιστική Ιταλία.

Έτσι τον Ιανουάριο του 1935, υπογράφεται μεταξύ Ιταλίας και Γαλλίας σύμφωνο με το οποίο η Ιταλία θα συνέπραττε με τη Γαλλία για τη διατήρηση του status quo στην παραδουνάβια Ευρώπη (περίπτωση που εφαρμοζόταν το Άνσλους). Σε αντάλλαγμα η Ιταλία αποσπούσε εδαφικές παραχωρήσεις στα νότια της Τυνησίας και στη μεθόριο της Ερυθραίας. Η Γαλλία έδωσε μεγάλη προτεραιότητα στην επιτυχία αυτής της Ιταλικής προσέγγισης, με αποτέλεσμα η σύναψη ενός γαλλορωσικού συμφώνου αμοιβαίας βοήθειας σε περίπτωση ξένης επίθεσης (το Μάιο του 1935), καθυστέρησε χαρακτηριστικά να επικυρωθεί από το Γαλλικό κοινοβούλιο (πραγματοποιήθηκε το 1936).

Την ίδια εποχή, στο δημοψήφισμα που διεξήχθη στο Σααρ το οποίο είχε προβλεφθεί πριν από δεκαπέντε χρόνια από τη Συνθήκη των Βερσαλλιών, οι κάτοικοι αποφάσισαν την ενσωμάτωσή τους με τη Γερμανία.

Η εισβολή της Ιταλίας στην Αιθιοπία (1935), η αποτυχία της μυστικής βρετανο-γαλλικής συμφωνίας με την Ιταλία (σχέδιο Χωρ-Λαβάλ), ο επιδέξιος χειρισμός της αιθιοπικής κρίσης από τον Χίτλερ (1936) και η διαπίστωση του Μουσολίνι για την αλλαγή της ισορροπίας των δυνάμεων υπέρ της Γερμανίας (μετά και από τον επανεξοπλισμό της Ρηνανίας), θα προετοιμάσει το έδαφος για τη φιλία του με τον Χίτλερ.

Η τελευταία πράξη πριν την υλοποίηση της γερμανο-ιταλικής προσέγγισης, έγινε κατά τη διάρκεια του ισπανικού εμφυλίου (1936 - 1939), ο οποίος μετετράπηκε σε μια διεθνή σύγκρουση και αναπόφευκτα σε «γενική δοκιμή» του επερχόμενου Παγκόσμιου Πολέμου. Παρά το «Σύμφωνο μη Επεμβάσεως» και την πολιτική ουδετερότητας των Αγγλο-Γάλλων, η Σοβιετική Ρωσία και τα δύο φασιστικά κράτη (Ιταλία - Γερμανία) επενέβησαν φανερά, η πρώτη υπέρ των δημοκρατικών δυνάμεων και οι δεύτερες υπέρ των συντηρητικών. Ειδικά για την Ιταλία και τη Γερμανία, ο ισπανικός εμφύλιος μετετράπη σε πεδίο δοκιμών των στρατευμάτων και του εξοπλισμού των δύο δικτατοριών (Η Ιταλία απέστειλε 80.000 άνδρες και βαρύ οπλισμό

ενώ το Ράιχ 10.000 άνδρες της λεγεώνας «Κόνδωρ», τα νέα του αεροπλάνα και άρματα μάχης). Κατά μια άποψη, η Βρετανία με την ουδέτερη στάση της, επεδίωξε να εμπλέξει τις δυνάμεις του Άξονα σε μια πολεμική σύγκρουση με τη Σοβιετική Ένωση, που θα εξουθένωνε και τις δύο παρατάξεις.⁷³

Το γεγονός ότι ο Μουσολίνι, για να ενισχύσει με στρατό την Ισπανία χρειάστηκε να εκκενώσει τη γραμμή του Μπρέννερ, λύνοντας έτσι τα χέρια των Γερμανών στην Αυστρία και η έχθρα που θα αναπτυχθεί (εξαιτίας της Ιταλικής συμμετοχής στην Ισπανία), ανάμεσα στο Μουσολίνι και στις δημοκρατικές χώρες της δύσης, θα ρίξει τον τελευταίο στην αγκαλιά του Ράιχ. Τον Οκτώβριο του 1936 στο Βερολίνο θα υπογραφεί πρωτόκολλο φιλίας και αλληλεγγύης των δυο χωρών, ενώ ο Μουσολίνι την 1^η Νοεμβρίου του 1936, αναφερόμενος στον νέο Άξονα, Ρώμης – Βερολίνου δήλωσε ότι «γύρω από τον οποίο (άξονα) μπορούν να συνταχθούν όλα τα ευρωπαϊκά κράτη που επιθυμούν τη συνεργασία και την ειρήνη».⁷⁴

Η Γερμανία με τον περιορισμό των ελευθεριών στον εργασιακό τομέα και με τη δράση του «Γερμανικού Μετώπου Εργασίας», είχε σχεδόν εξαφανίσει την ανεργία και έχει μετατραπεί στη δεύτερη μεγαλύτερη βιομηχανική δύναμη στον κόσμο, βασιζόμενη σε μια πολιτική εξοπλισμών. Ο Χίτλερ άρχισε να οικοδομεί μια ισχυρή Βέρμαχτ, η οποία θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί για επιθετικούς σκοπούς και αργότερα θα επιδοθεί σε μια πολιτική επίδειξης και διόγκωσης των στρατιωτικών δυνατοτήτων του, εξαπάτησης των ευρωπαίων και δυναμικών παρεμβάσεων.

Το Μάρτιο του 1938, η Αυστρία προσαρτήθηκε στο Γ' Ράιχ (το περιβόητο Άνσλους), μετά από μια αποτελεσματική προπαγάνδα και αποσταθεροποίηση την οποία πέτυχε ο Χίτλερ στο εσωτερικό της χώρας. Με την προσάρτηση αυτή, η Γερμανία απέκτησε σημαντικά στρατηγικά οφέλη που απέρρεαν από τη θέση της Αυστρίας, η οποία ήταν ένας κεντρικός εμπορικός και συγκοινωνιακός κόμβος, από και προς την Κεντρική Ευρώπη. Επιπλέον η Τσεχοσλοβακία, η οποία ήταν το αδύναμο δημιούργημα της Συνθήκης των Βερσαλλιών, βρέθηκε απομονωμένη και περικυκλωμένη από την ασυγκράτητη Γερμανία και ευάλωτη από την πολιτική του Χίτλερ. Η πολιτική αυτή, ήταν η χωρίς ενδοιασμούς επέκταση της Γερμανίας, για τη

⁷³ Τσακαλογιάννης, *Σύγχρονη Ευρωπαϊκή Ιστορία*, σελ 253 – 254.

⁷⁴ Bell, *Τα αίτια του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου*, σελ 116.

δημιουργία «ζωτικού χώρου», λόγω της παθητικής στάσης και αποδοχής των τετελεσμένων από τις Μεγάλες Δημοκρατικές Δυνάμεις.

Στη συνέχεια ο Χίτλερ, έχοντας υποκινήσει τον ξεσηκωμό των Σουδητών της Τσεχοσλοβακίας, και απειλώντας με στρατιωτική επέμβαση, κατάφερε με τη Συμφωνία του Μονάχου (29 Σεπτεμβρίου του 1938), να υποχρεώσει το Ηνωμένο Βασίλειο, τη Γαλλία και την Ιταλία να του επιτρέψουν να αποσπάσει τη Σουδητία από την Τσεχοσλοβακία, με αντάλλαγμα μια διαρκή ειρήνη. Για να καταλάβουμε τον εμπαιγμό και της στρατηγικής «εξαπάτησης» που εφάρμοσε ο Χίτλερ, ένα μήνα μετά των υποσχέσεών του για διαρκή ειρήνη και συγκεκριμένα στις 14 Οκτωβρίου, ο Γκαίρινγκ ανακοίνωσε το νέο εξοπλιστικό πρόγραμμα μαμούθ, που περιλάμβανε τον πενταπλασιασμό του μεγέθους της Λούφτβαφε. Κατ' αυτόν τον τρόπο ο Νέβιλ Τσάμπερλαιν, Πρωθυπουργός της Μεγάλης Βρετανίας, καθιερώθηκε να λέγεται ως «πρωθυπουργός κατευνασμού» του Μονάχου και κατά φυσική συνέπεια του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου (βλέπε: «Ο Βρετανικός Κατευνασμός στη Δεκαετία του 1930»). Ακολούθως τον Μάρτιο του 1939, η Βέρμαχτ συνεχίζοντας την επεκτατική πολιτική του Χίτλερ και προδίδοντας τη Συμφωνία του Μονάχου, κατέλαβε ολόκληρη την Τσεχοσλοβακία και απόκτησε για πρώτη φορά εδάφη στα οποία δεν κατοικούσαν ως επί το πλείστον από Γερμανούς.⁷⁵

Στις αρχές του 1939, ο Μουσσολίνι, συμφώνησε στο να μετατραπεί το Σύμφωνο Αντικομιντέρν, σε Τριπλή Αμυντική Συμμαχία Γερμανίας – Ιαπωνίας – Ιταλίας. Το «Χαλύβδινο Σύμφωνο» που υπεγράφη μεταξύ των δύο χωρών, είχε απεριόριστη διάρκεια και με αυτό γινόταν η κατανομή μεγάλων περιοχών της Ευρώπης σε αντίστοιχους «ζωτικούς χώρους».

Στις 23 Αυγούστου 1939, ο Χίτλερ, υπέγραψε με τη Μόσχα το Σύμφωνο Ρίμπεντροπ – Μολότωφ, το οποίο ήταν μια συμφωνία μη επιθέσεως και εμπορικής - πολιτικής συνεργασίας. Με συνοδευτικό απόρρητο πρωτόκολλο όμως, καθορίστηκαν οι σφαίρες επιρροής της Γερμανίας και της ΕΣΣΔ, με όριο μεταξύ τους το βόρειο σύνορο της Λιθουανίας. Επίσης διατυπώθηκε η επιθυμία τους να κριθεί οριστικά μέσω «φιλικού διακανονισμού», αν η ύπαρξη ανεξάρτητου πολωνικού κράτους ήταν επιθυμητή με βάση τα συμφέροντα των δύο μερών και χωρίστηκαν οι σφαίρες επιρροής εντός πολωνικού εδάφους, κατά προσέγγιση από τους ποταμούς Βιστούλα,

⁷⁵ Καταπόδης, *Τέσσερις αιώνες διπλωματικής δραστηριότητας*, σελ 716 – 746.

Νάρεβ και Σαν. Σε ότι αφορά τη Ανατολική Ευρώπη, η ΕΣΣΔ εκδήλωσε το ενδιαφέρον της για την Βεσσαραβία. Το ξημέρωμα της 1ης Σεπτεμβρίου 1939, η Βέρμαχτ εισέβαλε στην Πολωνία και μέσα σε ένα μήνα, η Πολωνία ηττήθηκε από τις συνδυασμένες επιθέσεις των γερμανικών και σοβιετικών δυνάμεων.⁷⁶ Βλέπουμε λοιπόν ότι ο Χίτλερ στην αρχή της εξουσίας του, εμφανίστηκε αρχικά ως ένας άνθρωπος με περιορισμένους στόχους, οι οποίοι δεν πρόδιδαν του απεριόριστους πολιτικούς σκοπούς που έθεσε αργότερα.

Πορεία Επανεξοπλισμού

Έχουμε δει μέχρι τώρα ότι οι στρατιωτικές ρήτρες της Συνθήκης των Βερσαλλιών προέβλεπαν σε μια σημαντική περιστολή των δυνάμεων της νεαρής Δημοκρατίας της Βαϊμάρης. Σύμφωνα με το άρθρο 160, ο γερμανικός στρατός έπρεπε να ήταν «προσανατολισμένος αποκλειστικά για τη διατήρηση της εσωτερικής τάξης και για τον έλεγχο των συνόρων». Δηλαδή έπρεπε να ήταν ένας μικρός, μόνιμος στρατός, ικανός να προστατεύσει το κράτος από εσωτερικές εξεγέρσεις και ικανός να εκτελεί περιπολίες για έλεγχο των συνόρων, αλλά όχι ικανός για διαρκή άμυνα κατά ξένων εισβολέων.

Οι στρατιωτικοί όροι της Συνθήκης των Βερσαλλιών είχαν νομική ισχύ εντός της Γερμανίας, από τον Ιανουάριο του 1920, μέχρι να αποκηρυχθούν δημόσια από τον Χίτλερ, δηλαδή μέχρι το Μάρτιο του 1935. Ενδιάμεσα ο Χίτλερ είχε φροντίσει να υπονομεύσει το νομικό τους καθεστώς.

Σύμφωνα με τα ιστορικά αρχεία που υπάρχουν και έχουν καταγραφεί στη μεταπολεμική βιβλιογραφία, οι Γερμανικές υπεκφυγές και παραβιάσεις των κανονισμών ήταν μεν κατάφωρες και ουσιαστικές, αλλά μέχρι το 1932 (ίσως και μέχρι τις αρχές του 1935), οι στρατιωτικές της δυνάμεις διατηρήθηκαν εντός των ορίων των προβλέψεων του άρθρου 160 της Συνθήκης.⁷⁷

Οι παραβιάσεις των περιορισμών την παραπάνω περίοδο εστιάστηκαν περισσότερο σε εκείνες που αφορούσαν στους άνδρες υπό τα όπλα. Μέσα από τις παράνομες ή ημι-παράνομες παραστρατιωτικές οργανώσεις όπως ήταν η πολιτοφυλακή (militia), τα φράικορπς, οι μονάδες συνοριοφυλακής (Grenzschutz

⁷⁶ Davies, *Η Ευρώπη σε Πόλεμο*, σελ 238 βλέπε επίσης: Καταπόδης: *Τέσσερις αιώνες διπλωματικής δραστηριότητας* (Σύμφωνο μη Επιθέσεως – 1939), σελ 746-754.

⁷⁷ Carroll, *Germany Disarmed and Rearming 1925-1935*, σελ114.

units), οι υπερβολικές αστυνομικές δυνάμεις και οι αθλητικές ενώσεις, μεγάλος αριθμός Γερμανών έλαβε παράνομη στρατιωτική εκπαίδευση.⁷⁸

Επιπλέον ο νέος γερμανικός στρατός η Ράιχσβερ (Reichswehr), διατήρησε παράνομα και κρυφά ένα Γενικό Επιτελείο (καμουφλαρισμένο κάτω από το όνομα «Truppenamt» (Γραφείο Στρατευμάτων), το οποίο σχεδίαζε μυστικά και μεθοδικά τον επανεξοπλισμό τουλάχιστον από το 1923.

Σε ό,τι αφορά στον οπλισμό, υπήρχαν αποθέματα σε υπέρβαση των επιτρεπτών ορίων, από όπλα που είχαν διασωθεί από τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο ή είχαν αγοραστεί (ή είχαν ανταλλαχθεί) από το εξωτερικό. Επιπλέον νέα οπλικά συστήματα και πυρομαχικά (πυροβολικού) αναπτύχθηκαν και δοκιμάστηκαν στη Ρωσία, όπου οι Γερμανοί πραγματοποιούσαν και την εκπαίδευση του προσωπικού τους (εκπαίδευση πιλότων και οδηγών τεθωρακισμένων οχημάτων μάχης). Από το 1927, και μετά την αποχώρηση από το έδαφος της Γερμανίας της Διασυμμαχική Επιτροπή Στρατιωτικού Ελέγχου (IMCC) για τον έλεγχο των εξοπλισμών⁷⁹, άρχισαν να παράγονται μεθοδικά και με απόλυτη μυστικότητα μερικές ποσότητες όπλων και πυρομαχικών, από εργοστάσια εντός της Γερμανίας που δεν επιτρεπόταν να παράγουν πολεμικό υλικό. Δυστυχώς δεν έχουν διασωθεί επαρκή στοιχεία των παραπάνω αριθμών τα οποία θα μπορούσαν να μας δώσουν μια ρεαλιστική εικόνα του πόσο εκτεταμένες ήταν όλες αυτές οι παραβιάσεις.

Όμως μια πιο ολοκληρωμένη εικόνα, μπορούμε να έχουμε από τα απόρρητα γερμανικά έγγραφα που συντάχθηκαν από το Truppenamt (Γενικό Επιτελείο) της Ράιχσβερ, τα οποία μετά τον πόλεμο κυριεύθηκαν και διασώθηκαν από τους συμμάχους. Σύμφωνα με ένα από αυτά τα έγγραφα, το οποίο συντάχθηκε το 1923 από το Army Ordnance Office, εκείνη την εποχή είχαν τεθεί με απόλυτη μυστικότητα δύο εναλλακτικοί στόχοι: Ο πρώτος αφορούσε στην κινητοποίηση ενός στρατού αποτελούμενο από 18 Μεραρχίες Πεζικού και άλλες συμπληρωματικές μονάδες, ενώ ο δεύτερος έκανε λόγο για 35 Μεραρχίες Πεζικού με τις αντίστοιχες συμπληρωματικές μονάδες. Αυτό που έχει ιδιαίτερη σημασία είναι οι παρατηρήσεις των Γερμανών επιτελών που είναι καταγεγραμμένες στο έγγραφο, σχετικά με την εφικτότητα των δύο αυτών στόχων. Σύμφωνα με αυτές, ο παραπάνω στρατός θα ήταν σχεδόν χωρίς

⁷⁸ Όπως παραπάνω

⁷⁹ Αυτή η επιτροπή για όσο χρόνο λειτουργήσε στο έδαφος της Γερμανίας (1919 - 1927), παρείχε αξιόπιστες πληροφορίες στα θέματα των εξοπλισμών προς τις ξένες κυβερνήσεις.

αεροσκάφη και χωρίς αντιαεροπορική άμυνα, ενώ οι μονάδες υποστήριξης θα ήταν αδύναμες. Τα όπλα θα ήταν ανεπαρκή και ειδικά τα ελαφρά πολυβόλα. Συνολικά κρίθηκε ότι ένας τέτοιος στρατός δε θα ήταν «σε θέση να πολεμήσει έναν σοβαρό πόλεμο». Ειδικά για τις προοπτικές εξοπλισμού και εφοδιασμού ενός στρατού των 35 Μεραρχιών, εκτιμήθηκε από τους επιτελείς ότι ήταν πολύ ανεπαρκείς. Συνεχίζοντας αναφέρει ότι οι εισαγωγές όπλων από το εξωτερικό ήταν γεμάτες δυσκολίες και ότι οι μυστικές παραγωγές όπλων από τα γερμανικά εργοστάσια ήταν μπλοκαρισμένες από «εσωτερικές πολιτικές εντάσεις» και από την «ειρηνιστική θέση της εργατικής τάξης». Αυτό που μπορούμε να συμπεράνουμε από τα παραπάνω, είναι ότι το 1923 η Ράιχσβερ θεωρούσε εφικτό να κινητοποιήσει ένα στρατό περισσότερο από το διπλάσιο, ίσως και από το πενταπλάσιο των επιτρεπτών ορίων (100.000 άνδρες), αλλά με ανυπέβλητα προβλήματα στον εξοπλισμό του.⁸⁰

Το 1925, τα σχέδια επανεξοπλισμού της Ράιχσβερ, σταθεροποιήθηκαν στο στόχο κινητοποίησης 21 Μεραρχιών ή περίπου 300.000 άνδρες, που ήταν ένα μέγεθος τριπλάσιο των επιτρεπτών ορίων της Συνθήκης των Βερσαλλιών, ενώ από το 1925 έως το 1932 ο παραπάνω στόχος ανέβηκε στο θεωρητικό επίπεδο των 26 Μεραρχιών. Φαίνεται όμως, ότι οι πραγματικές προετοιμασίες ήταν εστιασμένες για ένα στρατό των 16 Μεραρχιών και αυτό γιατί τα αποθέματα όπλων και πυρομαχικών που είχαν διασωθεί από τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο μειώνονταν σε μέγεθος και σε χρηστικότητα, ενώ ο πραγματικός ενεργός στρατός που μπορούσε να παραταχθεί (μέχρι το 1933), παρέμενε λίγο περισσότερο από 100.000 στρατιώτες και 7 Μεραρχίες Πεζικού.⁸¹

Επιπλέον σύμφωνα με τις ίδιες τις εκτιμήσεις της Ράιχσβερ, η Γερμανία θα έχανε τη δυνατότητα να υπερασπισθεί τα σύνορά της, διότι δεν ήταν σε θέση να επανεξοπλίσει έναν ικανό στρατό, χωρίς τους πόρους της Ρηνανίας, του Ρουρ και της Άνω Σιλεσίας. Κατά συνέπεια κατά τα αρχικά στάδια του μυστικού επανεξοπλισμού της Γερμανίας, η υλοποίηση των σχεδίων της Ράιχσβερ, εξαρτώνταν από την ικανότητα της βιομηχανικής κινητοποίησης και από τον διεθνή έλεγχο που απαγόρευε στη Δημοκρατία της Βαϊμάρης να οικοδομήσει μια ισχυρή στρατιωτική μηχανή. Όμως στη συνέχεια όπως θα δούμε, ο Χίτλερ ήταν αποφασισμένος να διορθώσει αυτό το

⁸⁰ Carroll, *Germany Disarmed and Rearming 1925-1935*, σελ 115.

⁸¹ Carroll, *Germany Disarmed and Rearming 1925-1935*, σελ 115 - 116 βλέπε επίσης Mearsheimer, *Η Τραγωδία της Πολιτικής των Μεγάλων Δυνάμεων*, σελ 603.

πρόβλημα ανατρέποντας τη Συνθήκη των Βερσαλλιών και οικοδομώντας ένα πανίσχυρο στρατιωτικό εργαλείο.

Σχετικά με τη γερμανική βιομηχανική ικανότητα της περιόδου 1928 – 1930, οι καταγεγραμμένες εκτιμήσεις στα έγγραφα του Army Ordnance Office, αναφέρονται σε πολύ κατώτερες δυνατότητες από τις πραγματικές απαιτήσεις της Ράιχσβερ, που έθεταν εκτός επιτυχίας τον στόχο επανεξοπλισμού. Ενδεικτικά αναφέρεται ότι οι ανάγκες σε βλήματα πυροβολικού είχαν εκτιμηθεί στον αριθμό των 35.000 οβίδων το μήνα, όταν η πραγματική δυνατότητα παραγωγής (1928 - 1930), ήταν τα 2.250 οβίδες το μήνα και όταν η Γερμανία κατά τη διάρκεια του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου έφτασε να παράγει πάνω από ένα εκατομμύριο οβίδες το μήνα αρχικά, ενώ αργότερα αυτός ο αριθμός υπερτριπλασιάστηκε.

Τέλος μέσα από τα γερμανικά έγγραφα είναι καταγεγραμμένη η έλλειψη εμπιστοσύνης προς τους εργαζόμενους των βιομηχανιών, διότι ήταν φημισμένοι για τις «ειρηνιστικές τους απόψεις» και θα μπορούσαν να προδώσουν τις παράνομες δραστηριότητες και δεύτερο η απροθυμία των βιομηχάνων να αναλάβουν σημαντικό ρίσκο. Η ιδιωτική βιομηχανία μπορούσε να συνεισφέρει στη στρατιωτική εκπαίδευση, στη συντήρηση των παράνομων αποθεμάτων, σε μυστικά σχέδια για μελλοντική παραγωγή όπλων ή σε μυστικό σχεδιασμό και δοκιμή όπλων (κυρίως στο εξωτερικό - Ρωσία αλλά περιστασιακά στη Γερμανία), στην καλύτερη ίσως αναλάμβαναν την επέκταση των εργοστασίων για να φιλοξενήσουν μελλοντικά αυξήσεις όπλων, σπάνια όμως χωρίς επιδότηση από τη Ράιχσβερ ή την κυβέρνηση. Άρα η παράνομη παραγωγή όπλων σε μεγάλη κλίμακα εντός της Γερμανίας εμπειρείχε κινδύνους για την ιδιωτική βιομηχανία που απλά δεν ήταν πρόθυμη να αναλάβει.⁸²

Από τα παραπάνω, μπορούμε να συμπεράνουμε ότι κατά την περίοδο 1923-1932, η Ράιχσβερ είχε μικρή ελπίδα για να κινητοποιήσει και εξοπλίσει σε σύντομο χρονικό διάστημα περισσότερο από 21 Μεραρχίες ή 300.000 άνδρες. Για να καταλάβουμε τη μεγάλη εικόνα θα πρέπει να αναφέρουμε ότι το έτος 1929, η Αγγλία διατηρούσε μόνιμο στρατό πάνω από 450.000 άνδρες (μην μετρώντας τα στρατεύματα στην Ινδία), η Γαλλία πάνω από 350.000 (μόνο στην Ευρώπη), και η Πολωνία πάνω από 250.000. Ακόμη και ο μικρός στρατός της Τσεχοσλοβακίας από 130.000 άνδρες, υπερέβαινε το επιτρεπτό όριο των 100.000 της Γερμανικής Ράιχσβερ. Όλες αυτές οι

⁸² Carroll, *Germany Disarmed and Rearming 1925-1935*, σελ 116 – 117.

χώρες φυσικά, είχαν τα δικά τους σχέδια και προετοιμασίες για την κινητοποίηση και εξοπλισμό μεγαλύτερου αριθμού στρατευμάτων σε περίπτωση πολέμου, χωρίς να δεσμεύονται από τους περιορισμούς και τις απαγορεύσεις που είχε η Γερμανία. Παρατηρούμε ότι η Αγγλία και η Γαλλία, διέθετε ήδη ενεργούς περισσότερους άνδρες από ότι η Γερμανία σχεδίαζε να κινητοποιήσει. Έτσι, σε σχέση με τους πιθανούς αντιπάλους της, τα σχέδια της Γερμανίας για κινητοποίηση μιας δύναμης από 21 Μεραρχίες ήταν στην καλύτερη περίπτωση μια αμυντική δύναμη, με σχεδόν καμία ελπίδα για να ξεκινήσει ή να υποστηρίξει έναν κατακτητικό πόλεμο.

Το 1932 η Ράιχσβερ, εισήγε αυτό που ονομαζόταν ένα δεύτερο πρόγραμμα εξοπλισμών (Ruestungs programm), για να προετοιμάσει το έδαφος για να εξοπλισθούν οι 21 Μεραρχίες. Αυτό ήταν ένα πενταετές πρόγραμμα, ξεκινώντας από το 1933 και προέβλεπε να ολοκληρωθεί το 1938.

Όμως το 1933 ο Χίτλερ, διέταξε κρυφά όπως τα σχέδια της Ράιχσβερ υλοποιηθούν όσο το δυνατόν γρηγορότερα. Αλλά στις πραγματικές περιστάσεις, χρειάστηκαν 18 μήνες ή περισσότερο για να επεκταθεί ο ενεργός στρατός σε περίπου 300.000 άνδρες, αλλά και πάλι υπήρχαν ελλείψεις στους εξοπλισμούς. Επιπλέον το Truppenamt (Γενικό Επιτελείο), δεν ήταν ικανοποιημένο από την κατάσταση της εκπαίδευσης των νεοπροσλαμβανόμενων. Όταν ο Χίτλερ ανακοίνωσε, το Μάρτη του 1935, ότι ο μόνιμος στρατός θα αυξηθεί σε 36 Μεραρχίες (500.000 άνδρες) και όταν αργότερα πρόσθεσε επιπλέον και 3 τεθωρακισμένες μεραρχίες, οι στρατηγοί του δεν ήταν ιδιαίτερα ευχαριστημένοι, διότι ήθελαν χρόνο προκειμένου να φέρουν τις Μεραρχίες που είχαν ήδη συγκροτήσει σε υψηλά πρότυπα ετοιμότητας. Από την άλλη πλευρά, οι οικονομικές δαπάνες για τους εξοπλισμούς είχαν αυξηθεί σημαντικά (Βλέπε: «Οικονομικά Αποτελέσματα του Επανεξοπλισμού της Γερμανίας»).

Το Μάρτιο του 1935, ο γερμανικός μόνιμος στρατός ήταν ακόμα μικρότερος από τους στρατούς της Αγγλίας ή της Γαλλίας, ενώ το Ναυτικό και η νεοσύστατη Αεροπορία της ήταν ακόμα σε χαμηλό επίπεδο. Επιπλέον τον Οκτώβριο του 1935 συγκροτήθηκαν οι πρώτες 3 τεθωρακισμένες μεραρχίες, οι οποίες πάντως ήταν υποτυπώδους μορφής και εξοπλισμένες μόνο με ελαφρά άρματα. Το παραπάνω συμπέρασμα για το επίπεδο του Γερμανικού στρατού αξίζει να συγκριθεί με την παρακινδυνευμένη εντολή που έδωσε ο Χίτλερ τον Μάρτιο του 1936, για την

ανακατάληψη της Ρηνανίας με οδηγία να υποχωρήσουν εάν αντιμετωπίσουν στρατιωτική αντίσταση.⁸³

Το πρόγραμμα επανεξοπλισμού του Αυγούστου 1936, προέβλεπε τη δημιουργία ενός στρατού σε καιρό ειρήνης μεγέθους 830.000 στρατιωτών με περίπου 44 Μεραρχίες. Ο πλήρως κινητοποιημένος στρατός (με την επιστράτευση εφέδρων), θα αποτελούνταν από 4,62 εκατομμύρια στρατιώτες και 102 Μεραρχίες. Τελικά όταν ο Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος ξεκίνησε την 1 Σεπτεμβρίου του 1939, ο γερμανικός στρατός περιλάμβανε 3,74 εκατομμύρια στρατιώτες και 103 Μεραρχίες (Όταν οι Γάλλοι μπορούσαν να συγκεντρώσουν 86 Μεραρχίες). Η Γερμανία μέσα σε έξι χρόνια είχε μετατραπεί από μια από τις πιο αδύναμες, στην ισχυρότερη χερσαία δύναμη της Ευρώπης.

Παρόμοια προβλήματα αντιμετώπισε και ο τομέας της αεροπορίας, ενώ σύμφωνα με τους περιοριστικούς όρους, η Γερμανία δεν είχε το δικαίωμα να διατηρεί πολεμικά αεροσκάφη. Στο πλαίσιο της μυστικής συνεργασίας με την ΕΣΣΔ, ο παραπάνω περιορισμός παρακάμφθηκε παράνομα αλλά τα αποτελέσματα ήταν πολύ περιορισμένα (στο έδαφος της Σοβιετικής Ρωσίας λειτούργησε ένα εργοστάσιο κατασκευής αεροπλάνων και μια βάση εκπαίδευσης). Το Φεβρουάριο του 1932 ο γερμανικός στρατός διέθετε μόλις 228 αεροσκάφη (36 στρατιωτικά και 192 μετασκευασμένα). Η κατάσταση αυτή μεταβλήθηκε με την άνοδο του ναζιστικού καθεστώτος, το οποίο συγκρότησε μια ανεξάρτητη αεροπορική δύναμη και ένα ξεχωριστό Υπουργείο Αεροπορίας.

Η ύπαρξη της Λούφτβαφε (όπλο κατεξοχήν των Ναζί), παρέμεινε όσο αυτό ήταν δυνατό μυστική, ώστε να μην προκαλέσει την παρέμβαση των ξένων δυνάμεων. Το Μάιο του 1933, οι Γερμανοί επιτελείς θεωρούσαν ότι το κύριο πρόβλημα, ήταν η αποφυγή μιας γαλλικής ή πολωνικής επίθεσης κατά της Γερμανίας στη διάρκεια των πρώτων σταδίων του επανεξοπλισμού της. Η αρχική σκέψη για τη δημιουργία μιας ικανής αποτρεπτικής δύναμης, έναντι μιας πιθανής συμμαχικής επίθεσης, ήταν η άμεση κατασκευή 400 βαρέων βομβαρδιστικών. Όμως επειδή η υλοποίηση του παραπάνω σχεδίου απαιτούσε πολύ χρόνο και αρκετούς πόρους, οι Γερμανοί επιχείρησαν να εξασφαλίσουν το παραπάνω αποτρεπτικό αποτέλεσμα με τους τύπους των

⁸³ Carroll, *Germany Disarmed and Rearming 1925-1935*, σελ117 – 121 βλέπε επίσης Mihalka, *German Strategic Deception in the 1930s*, σελ 103.

αεροσκαφών που είχαν ήδη στη διάθεσή τους. Όταν ανακοινώθηκε δημόσια η ύπαρξη της Λούφτβαφε (το Μάρτιο του 1935), η Γερμανία διέθετε 2.500 αεροσκάφη, ενώ ένα χρόνο αργότερα (1936), η ακμάζουσα αεροπορική βιομηχανία απασχολούσε σχεδόν 125.000 εργάτες. Την περίοδο 1936 – 1938, παρουσιάστηκαν προβλήματα στην παραγωγή, εξαιτίας της εισαγωγής νέων μοντέλων και της έλλειψης πρώτων υλών. Έτσι η παραγωγή περιορίστηκε σε ένα μέσο όρο μεταξύ 5.000 και 5.500 αεροσκάφη ανά έτος. Τον Οκτώβριο του 1938, ο Γκαίρινγκ ανακοίνωσε ένα νέο εξοπλιστικό πρόγραμμα του Χίτλερ, που περιλάμβανε τον πενταπλασιασμό του μεγέθους της Λούφτβαφε, με στόχο την παραγωγή 45.700 αεροσκαφών μέχρι το 1942 (αυτό το έτος είχε καθορισθεί ως στόχος για την έναρξη ενός πανευρωπαϊκού πολέμου). Το πρόγραμμα αυτό αναφερόταν στην κατασκευή βομβαρδιστικών μεγάλης ακτίνας δράσης για επιχειρήσεις εναντίον της Βρετανίας, αλλά λόγω έλλειψης πόρων εγκαταλείφθηκε προς όφελος μικρότερων αλλά εξίσου σημαντικών προγραμμάτων. Το Σεπτέμβριο του 1939, όταν ξεκίνησε ο πόλεμος, η Λούφτβαφε διέθετε 3.374 μαχητικά αεροπλάνα πρώτης γραμμής (σε 302 μοίρες), το 75% των οποίων ήταν επιχειρησιακά.

84

Όπως επισήμανε και ο Wilhelm Deist: «Η θεαματική ανάπτυξη της Λούφτβαφε κατά τα έξι χρόνια που μεσολάβησαν από το 1933 μέχρι το ξέσπασμα του πολέμου προκάλεσαν τον απεριόριστο θαυμασμό καθώς και τα σκοτεινά προαισθήματα των συγχρόνων». ⁸⁵

Από τα τρία όπλα, το γερμανικό ναυτικό βρισκόταν στην τελευταία θέση κατά σειρά προτεραιότητας, σε σχέση με την κατανομή των πόρων. Όταν ξέσπασε ο πόλεμος, η δύναμη του ναυτικού περιλάμβανε 2 βαρέα καταδρομικά, 3 θωρηκτά τσέπης, 6 καταδρομικά, 17 αντιτορπιλικά, 17 τορπιλακάτους και 56 υποβρύχια. Επιπλέον δυο εξαιρετικά θωρηκτά, το Μπίσμαρκ και το Τίρπιτς, είχαν αρχίσει να ναυπηγούνται από το 1936 και ήταν σχεδόν έτοιμα.

Οικονομικά Αποτελέσματα του Επανεξοπλισμού

Στα τέλη του 1932 και στις αρχές του 1933, η γερμανική οικονομία άρχισε να ανακάμπτει, δημιουργώντας ταυτόχρονα και μια πίεση για αύξηση των εισαγωγών και της εγχώριας ζήτησης. Αποτέλεσμα αυτού και σε συνδυασμό με την υψηλή

⁸⁴ Bell, *Τα αίτια του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου*, σελ 305 – 310.

⁸⁵ Mearsheimer, *Η Τραγωδία της Πολιτικής των Μεγάλων Δυνάμεων*, σελ 604 – 605.

συναλλαγματική αξία του μάρκου και της επιβολής εμπορικών φραγμών από άλλες χώρες, ήταν να δημιουργηθούν δυσκολίες στις γερμανικές εξαγωγές και στο ισοζύγιο πληρωμών. Για να αντιμετωπισθεί το παραπάνω πρόβλημα (1934), το Υπουργείο Οικονομικών της ναζιστικής κυβέρνησης, υιοθέτησε το λεγόμενο «νέο πλάνο». Αυτό στηριζόταν στην ιδέα της αγοράς από το εξωτερικό, μόνο όσων μπορούσαν να πληρωθούν με το ξένο συνάλλαγμα που είχε αποκτηθεί από τις γερμανικές εξαγωγές και στην προσαρμογή των εισαγωγών στις εθνικές ανάγκες, όπως αυτές καθορίζονταν από την κυβέρνηση.

Το 1934 – 1935, δημιουργήθηκε μια σημαντική ώθηση στην πορεία του γερμανικού μυστικού επανεξοπλισμού, όταν ο έλεγχος εισαγωγών του «νέου πλάνου», χρησιμοποιήθηκε για να δώσει προτεραιότητα στα αντικείμενα που ήταν απαραίτητα για τους εξοπλισμούς. Για παράδειγμα οι εισαγωγές μεγάλων ποσοτήτων σε βωξίτη (από τον οποίο παραγόταν αλουμίνιο), εξυπηρετούσε τα νέα προγράμματα παραγωγής αεροπλάνων.

Επιπλέον οι αγγλογερμανικές συμφωνίες πληρωμών (διακρατικές εκκαθαριστικές συμφωνίες που ρύθμιζαν τις εξωτερικές πληρωμές), του 1934 και του 1938, προμήθευαν τη Γερμανία με ξένο συνάλλαγμα, που χρησιμοποιούνταν για να χρηματοδοτηθεί ο επανεξοπλισμός.

Παρά τη βραχυπρόθεσμη ανάκαμψη που επιτεύχθηκε μέχρι και το 1935 και των πλεονασμάτων στις εξαγωγές, τα προβλήματα που δημιουργήθηκαν στη γερμανική οικονομία το επόμενο έτος (1936) ήταν αρκετά. Κατά τη διάρκεια του χειμώνα παρατηρήθηκαν προβλήματα τροφής, ειδικά στα γαλακτοκομικά προϊόντα του χοιρινού κρέατος, ένα αυξανόμενο πρόβλημα εξασφάλισης ξένου συναλλάγματος για να πληρωθούν οι εισαγωγές και μια ασφυκτική πίεση για την εξεύρεση των πρώτων υλών που θα τροφοδοτούσαν την πορεία των επανεξοπλισμών. Παράλληλα στο εσωτερικό υπήρχε έλλειψη εργατικού δυναμικού.

Για να μετριαστεί το πρόβλημα του εργατικού δυναμικού, το Δεκέμβριο του 1937, η Γερμανία και η Ιταλία κατέληξαν σε συμφωνία με την οποία η Ιταλία δεσμεύτηκε να εισάγει βιομηχανικά αγαθά από τη Γερμανία και να πληρώσει εν μέρει με την αποστολή 30.000 εργατών γης στη Γερμανία.

Προκειμένου να σταθεροποιηθεί η οικονομία και να εξευρεθεί το αναγκαίο συνάλλαγμα, η πρόταση του Υπουργού Οικονομικών και προέδρου της Ράιχσμπανκ

Χιάλμαρ Σαχτ, που αφορούσε στη μείωση του προγράμματος εξοπλισμών, υποστηρίχθηκε από τον επικεφαλής του Τμήματος Οικονομικών και Επανεξοπλισμού του Υπουργείου Πολέμου Συνταγματάρχη Γκέοργκ Τόμας, ο οποίος θεωρούσε ότι ένα περισσότερο αργό και μακροχρόνιο πρόγραμμα εξοπλισμών, θα προετοίμαζε κατάλληλα τη Γερμανία για έναν παρατεταμένο πόλεμο.

Η πρόταση του Σαχτ για ανόρθωση της οικονομίας με μείωση των εξοπλισμών, βρήκε θετικούς υποστηρικτές στη βιομηχανία χάλυβα και άνθρακα, που επιθυμούσαν την επιστροφή σε ένα περισσότερο ανοιχτό εμπορικό σύστημα, ενώ δεν υποστηρίχθηκε από την ανώτατη διοίκηση της Λούφτβαφε, υψηλόβαθμα στελέχη του Ναζιστικού κόμματος, μέλη της ανώτατης στρατιωτικής διοίκησης και από την πολεμική και χημική βιομηχανία.

Όμως ο Χίτλερ παρότι γνώριζε ότι θυσίαζε μια ενδεχόμενη μακροχρόνια στρατιωτική δύναμη, είχε τη δική του άποψη και αποφάσισε να συνεχίσει το πρόγραμμα των εξοπλισμών με μεγαλύτερους ρυθμούς.⁸⁶ Το Σεπτέμβριο του 1936 ανακοίνωσε δημόσια μια πολιτική προετοιμασίας για πόλεμο το λεγόμενο «τετραετές πλάνο», σύμφωνα με το οποίο η Γερμανία έπρεπε να ανεξαρτητοποιηθεί από τις πρώτες ύλες των ξένων χωρών, σε εκείνα τα είδη που μπορούσε να παράγει από μόνη της, είτε με χημικά μέσα ή με την εξόρυξη. Το παραπάνω θα επέτρεπε την αποταμίευση συναλλάγματος για την προμήθεια τροφίμων και υλικών που δεν μπορούσε να παράγει. Επιπλέον έθεσε ξεκάθαρα τους παρακάτω δύο στόχους:

α. Οι γερμανικές στρατιωτικές δυνάμεις έπρεπε να είναι σε επιχειρησιακή ετοιμότητα μέσα σε τέσσερα χρόνια.

β. Η γερμανική οικονομία έπρεπε να προετοιμαστεί για πόλεμο μέσα σε τέσσερα χρόνια.⁸⁷

Πρόθεση του Χίτλερ ήταν η ανάκαμψη της οικονομίας όχι μέσω του περιορισμού των εξοπλισμών, αλλά μέσω ενός κατακτητικού πολέμου που θα οδηγούσε σε εδαφική επέκταση. Όπως θα πει και ο ίδιος: «Η οριστική λύση βρίσκεται στην επέκταση του ζωτικού μας χώρου, που σημαίνει επέκταση των πρώτων υλών και

⁸⁶ Mihalka, *German Strategic Deception in the 1930s* σελ 101 – 102.

⁸⁷ ΠΗΓΕΣ: α. Bell, *Τα αίτια του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου* σελ 244 – 259.

β. R. J. Overly, *Hitler's War and the German Economy: A Reinterpretation/ The Economic History Review/ Economic History Society/ New Series*, Vol. 35, No. 2 (May, 1982), pp. 272-291.

της τροφικής βάσης του έθνους μας». ⁸⁸ Έτσι η Γερμανία βρέθηκε εγκλωβισμένη σε μια στρατηγική, σύμφωνα με την οποία έπρεπε να εξοπλίζεται για να επεκταθεί και στη συνέχεια, να επεκτείνεται προκειμένου να συνεχίσει να εξοπλίζεται. Υπήρχε δηλαδή μια έντονη πεποίθηση, ότι ο πόλεμος θα μπορούσε να είναι επικερδής.

Τον Οκτώβριο του 1936, ο Γκαίρινγκ ορίστηκε επίτροπος του «τετραετούς πλάνου» με στόχους την αύξηση της αυτάρκειας σε συνδυασμό με τον ταχύτατο εξοπλισμό.

Για να αντιμετωπισθεί ο εθνικός στόχος της αυτάρκειας, ο μηχανισμός επικεντρώθηκε στην ανάπτυξη της τεχνολογίας των συνθετικών υλικών και καταρτίστηκε ένας προγραμματισμός, με στόχο μέχρι το 1939 να επιτευχθεί η κάλυψη όλων των αναγκών (100%) σε πετρέλαιο, του 50% σε καουτσούκ, του 30% σε υφάσματα και του 33% σε ζωικά λίπη. Επιπλέον η εγχώρια παραγωγή σε σιδηρομεταλλεύματα στην περιοχή Ζάλτσγκιττερ έπρεπε να αυξηθεί, ώστε να καλύψει το 50% των αναγκών της χώρας σε περίοδο πλήρους κινητοποίησης. Η παραγωγή τροφίμων έπρεπε να βελτιωθεί περισσότερο και οι έλεγχοι στην κινητικότητα της εργατικής δύναμης να ενταθούν. Το πρόγραμμα της παραγωγής συνθετικών υλικών και εγχώριων γερμανικών σιδηρομεταλλευμάτων ήταν εξαιρετικά ακριβό και απαιτούσε επενδύσεις μεγάλων κεφαλαίων (παράδειγμα για να παραχθεί ένας τόνος πετρελαίου, έπρεπε να αναλωθούν 4 τόνοι άνθρακα και 8-10 τόνοι λιγνίτη). Αυτό το πρόγραμμα βραχυπρόθεσμα απέτυχε να καλύψει τους υπεραισιόδοξους στόχους που είχαν τεθεί το 1936, αλλά, μακροπρόθεσμα θα σημειώσει αξιοσημείωτη επιτυχία.

Ο Σαχτ, παρέμενε αντίθετος με το πρόγραμμα της αυτάρκειας γιατί το θεωρούσε πολυδάπανο και ανεπαρκές. Το 1937 παραιτήθηκε από Υπουργός Οικονομικών και στη θέση του διορίστηκε ο Βάλτερ Φουνκ μετά από υπόδειξη του Γκαίρινγκ, ο οποίος και αναδείχθηκε ο νικητής του αγώνα για τον έλεγχο της γερμανικής οικονομίας.

Στα χρόνια που ακολούθησαν, η Γερμανία δε μπόρεσε να επιτύχει την επιθυμητή αυτάρκεια και συνέχιζε να αντιμετωπίζει σοβαρό πρόβλημα σε σημαντικούς τομείς. Στα τρόφιμα η χώρα βασιζόταν στις υπερπόντιες εισαγωγές που δεν μπορούσε να αντιμετωπισθεί με το διαθέσιμο συνάλλαγμα. Σε ότι αφορούσε τις πρώτες ύλες, το

⁸⁸ Bell, *Τα αίτια του Δευτέρου Παγκοσμίου*, σελ 227-234 & 244-246.

1939 οι εισαγωγές κάλυπταν ακόμα το 33% των αναγκών της Γερμανίας, όμως σε ορισμένες κρίσιμες κατηγορίες η αναλογία ήταν δυσμενέστερη. Για παράδειγμα η Γερμανία έπρεπε να εισάγει το 66% του πετρελαίου, το 70% του χαλκού, το 85-90% του καουτσούκ και το 99% του αλουμινίου που χρειαζόταν. Πολλές από τις προμήθειες της Γερμανίας σε τρόφιμα και πρώτες ύλες θα βρίσκονταν υπό την εποπτεία του αγγλογαλλικού αποκλεισμού. Επίσης υπολογίστηκε ότι το 1939 η Γερμανία θα παρουσίαζε έλλειψη 600.000 εργατών στη βιομηχανία και 1.000.000 στη γεωργία.

Το 1937 και 1938, η Γερμανία είχε σημαντική έλλειψη αλουμινίου που επηρέαζε κυρίως στην κατασκευή αεροπλάνων. Για να καλυφθεί το σύνολο των στρατιωτικών αναγκών (και των τριών κλάδων), υπήρχε απαίτηση για 750.000 τόνους αλουμινίου το μήνα, όταν διαθέσιμοι ήταν 300.000 τόνοι. Η παραγωγή στη Λούφτβαφε το Μάιο του 1939, ήταν μικρότερη από το επίπεδο του 1937. Όταν το 1938 ο Χίτλερ αναβάθμισε το εξοπλιστικό του πρόγραμμα, έθεσε ως νέο φιλόδοξο στόχο τον πενταπλασιασμό της δύναμης της Λούφτβαφε μέχρι την άνοιξη του 1942. Όμως για την κατασκευή των 45.700 αεροσκαφών, δεν υπήρχαν οι απαραίτητοι πόροι και το ανθρώπινο δυναμικό. Η δύναμη που είχε οραματισθεί ο Χίτλερ απαιτούσε το 85% της συνολικής παγκόσμιας παραγωγής αεροπορικών καυσίμων.

Το ξένο συνάλλαγμα παρουσίαζε διαρκή επιδείνωση και δεν μπορούσε να καλύψει όλες τις ανάγκες των εισαγωγών. Το Σεπτέμβριο του 1939, τα αποθέματα χρυσού και ξένου συναλλάγματος υπολογίζονταν σε 500 μόλις εκατομμύρια ράιχσμαρκ. Οι προσαρτήσεις της Αυστρίας και της Τσεχοσλοβακίας, διευκόλυναν προσωρινά την κατάσταση από τα αποθέματα αυτών των χωρών σε χρυσό και σε ξένο συνάλλαγμα, αλλά μακροχρόνια αποτέλεσαν εμπόδιο, επειδή και οι δύο χώρες είχαν ανάγκη να πραγματοποιούν εισαγωγές εκτός Γερμανίας και επιπλέον σταμάτησαν οι δικές τους εξαγωγές (άρα και η δημιουργία νέου αποθέματος συναλλάγματος), προκειμένου να καλύψουν τη γερμανική ζήτηση. Ακόμα και τότε η Γερμανία παρέμεινε εξαρτημένη για τα είδη διατροφής κατά 20%.

Το μεγαλύτερο όμως πρόβλημα του Χίτλερ, ήταν η εξεύρεση της επιθυμητής ποσότητας πετρελαίου. Η παραγωγή συνθετικού πετρελαίου καθυστερούσε και υπολογιζόταν ότι, το έτος 1939 θα κάλυπτε μόλις το 20% των συνολικών αναγκών. Επιπλέον το 65% της ποσότητας που εισάγονταν, προέρχονταν από το Δυτικό Ημισφαίριο (ΗΠΑ - Μεξικό) και σε περίπτωση πολέμου θεωρούνταν βέβαιο ότι το

πετρέλαιο αυτό θα εξέλειπε. Το πετρέλαιο της Μέσης Ανατολής βρισκόταν υπό βρετανικό έλεγχο και η Σοβιετική Ένωση θα συμπαρατασσόταν κατά πάσα πιθανότητα με τους εχθρούς της Γερμανίας. Έτσι η μόνη λύση για την πολεμική μηχανή του Χίτλερ ήταν το πετρέλαιο της Ρουμανίας.

Για να κερδίσει την αγορά της Ρουμανίας, που μέχρι τότε βρισκόταν σε βρετανικά – γαλλικά και ολλανδικά κεφάλαια, η Γερμανία ξεκίνησε μια οικονομική επίθεση (Νοέμβριος του 1938), προκειμένου να εξασφαλίσει την αύξηση των εξαγωγών πετρελαίου προς τη Γερμανία. Η Μεγάλη Βρετανία όμως με όπλο την οικονομία και χρησιμοποιώντας πολλά εκατομμύρια λίρες, σε μια πρωτοφανή εξωστρέφεια κατάφερε να διατηρήσει το εμπορικό status quo, ακόμα και όταν η Γερμανία είχε καταλάβει την Τσεχοσλοβακία και ήταν σε θέση να ασκήσει ισχυρές πιέσεις στη Ρουμανία. Το παραπάνω καθεστώς, άλλαξε μόνο το 1940 υπό την επίδραση της άνετης γερμανικής νίκης στη Δυτική Ευρώπη. Βλέπουμε δηλαδή εδώ ότι, υπό την πίεση της στρατιωτικής αποτελεσματικότητας στο πεδίο, τα οικονομικά όπλα έρχονται σε δεύτερη μοίρα. Επιπλέον βλέπουμε ότι ο Χίτλερ δεν επέλεξε να δράσει στρατιωτικά κατευθείαν στο έδαφος της Ρουμανίας, υπό τον φόβο της καταστροφής των πετρελαϊκών εγκαταστάσεων. Επέλεξε να πλήξει το κέντρο βάρους του ευρύτερου συστήματος συμμαχιών, που ήταν η Γαλλία και η Ολλανδία. Όταν πλέον η Γερμανία έλεγχε το μεγαλύτερο μέρος της Ευρωπαϊκής Ηπείρου, η ρουμανική αγορά ήταν de facto στα χέρια της Γερμανίας.

Με την υπογραφή του γερμανοσοβιετικού συμφώνου το 1939, άνοιξε η οδός για την εισαγωγή μέρους των αναγκών σε σιδηρομεταλλεύματα από τη Σουηδία. Αυτό διατηρήθηκε και μετά τον πόλεμο με την κατάληψη της Νορβηγίας (1940), όπου απέκοψε σε μεγάλο βαθμό τη Σουηδία από τον υπόλοιπο κόσμο και ειδικά από το βρετανικό ναυτικό έλεγχο. Έτσι η εισβολή στη Σουηδία δεν κρίθηκε απαραίτητη για τον έλεγχο των σουηδικών εξαγωγών. Τέλος με την στρατιωτική νίκη της Γερμανίας στη Δυτική Ευρώπη, αποκτήθηκε ο έλεγχος των ορυχείων της Λωραίνης και του Λουξεμβούργου και άνοιξε και η χερσαία οδός προς τα ισπανικά σιδηρομεταλλεύματα. Έτσι με την έμμεση κατάκτηση των αγορών του πετρελαίου και των σιδηρομεταλλευμάτων η γερμανική κυριαρχία σταθεροποιήθηκε.

Τέλος, από τον Αύγουστο του 1939, η διεύθυνση πολεμικής οικονομίας της Βέρμαχτ, είχε επισημάνει την τεράστια αξία των πρώτων υλών και των τροφίμων της

ΕΣΣΔ, για την αδηφάγο πολεμική βιομηχανία των εξοπλισμών του Χίτλερ, προτείνοντας την οικονομική συνεργασία και συμμαχία με την ΕΣΣΔ.⁸⁹ Το παραπάνω αποκτούσε επιπλέον ειδικό βάρος λόγω του ενιαίου χερσαίου χώρου και της αδυναμίας από τον εχθρό να προβεί σε αποκλεισμό των μεταφορών από θάλασσα και ξηρά.

Η απαίτηση του Μολότοφ ώστε οι διμερείς εμπορικές συμφωνίες να τεθούν σε μια νέα πολιτική βάση, άνοιξε το δρόμο για το γερμανοσοβιετικό σύμφωνο του Αυγούστου του 1939⁹⁰, εξασφαλίζοντας στους Γερμανούς πρώτες ύλες και αγροτικά προϊόντα αξίας 200 εκατομμυρίων ράιχσμαρκ, με αντάλλαγμα την προμήθεια προς τη ΕΣΣΔ βιομηχανικών προϊόντων.

Συμπερασματικά μπορούμε να πούμε ότι η γερμανική πολιτική είχε δημιουργήσει ένα φαύλο κύκλο. Ο Χίτλερ εγκαινίασε τον ταχύτατο επανεξοπλισμό, δημιουργώντας εκρηκτική ζήτηση σε πρώτες ύλες και ξένο συνάλλαγμα. Για να ανταπεξέλθει στην παραπάνω ζήτηση επιδίωξε να κερδίσει εδάφη, το οποίο έφερνε την ανάγκη της περαιτέρω αύξησης των εξοπλισμών και τανάπαλιν.

Όταν οι Γερμανοί ξεκίνησαν τον πόλεμο ανακάλυψαν ότι η επιτυχημένη χρήση βίας έδινε αποτελεσματικές λύσεις στα άμεσα οικονομικά τους προβλήματα. Εξασφάλισαν πρόσβαση στο ρουμανικό πετρέλαιο, στα σουηδικά και ισπανικά σιδηρομεταλλεύματα και στα ορυχεία της Λωραίνης και του Λουξεμβούργου. Ανέλαβαν επίσης τον έλεγχο μιας τεράστιας δεξαμενής ανθρώπινου δυναμικού. Ήδη από τον Αύγουστο του 1940 ένα εκατομμύριο ξένοι εργάζονταν στη Γερμανία. Αντιμετώπισαν το πρόβλημα του συναλλάγματος είτε με την απευθείας λεηλασία, ή εξαναγκάζοντας τις κατεχόμενες χώρες να αποδεχθούν το υπερτιμημένο ράιχσμαρκ, στις υποχρεωτικές εμπορικές συναλλαγές με τη Γερμανία. Έτσι, οι Γερμανοί ήταν σε θέση να πληρώνουν χωρίς δυσκολία τις εισαγωγές τους και βραχυπρόθεσμα ο πόλεμος έδειχνε επικερδής.⁹¹

Επικοινωνία Επανεξοπλισμού

Στην προσπάθεια να παρακαμφθεί ο διεθνής έλεγχος, η πορεία του μυστικού επανεξοπλισμού, ξεκίνησε μέσα από μια μυστική στρατιωτική σύμβαση που έγινε με τη Σοβιετική Ρωσία, στο πλαίσιο της Συνθήκης του Ραπάλλο (29 Ιουλίου 1922).

⁸⁹ Bell, *Τα αίτια του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου*, σελ 257.

⁹⁰ Νικολάου, *Διεθνείς Πολιτικές και Στρατιωτικές Συνθήκες*, σελ 345-346.

⁹¹ Bell, *Τα αίτια του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου στην Ευρώπη*, σελ 247-259.

Σύμφωνα με αυτήν, η ΕΣΣΔ επέτρεπε στη Ράιχσβερ, να χρησιμοποιήσει τα σοβιετικά εδάφη για να εκπαιδεύει το στρατιωτικό της δυναμικό και να πειραματισθεί σε πολεμικό υλικό που ήταν απαγορευμένο στη Γερμανία από τη Συνθήκη των Βερσαλλιών. Έτσι περισσότεροι από 2.000 Γερμανοί μηχανικοί και τεχνικοί πήγαν να δουλέψουν στη σοβιετική βιομηχανία. Η γερμανική αεροπορική βιομηχανία Γιούνκερς, διατηρούσε εργοστάσιο στο Φίλι, κοντά στη Μόσχα και οι Κρούπ κατασκεύαζαν όπλα σε εργοστάσιο στην κεντρική Ασία. Το 1929 παρά την παραδειγματική σοβιετική δίκη των μηχανικών του Σάχτι (βιομηχανική περιοχή της Ρωσίας) και το διωγμό χιλιάδων στελεχών και τεχνικών των βιομηχανιών της χώρας, η ΕΣΣΔ διατήρησε τις τεχνικές συμβάσεις με πολλές γερμανικές εταιρίες.⁹²

Η τελευταία προσπάθεια για να καλλιεργηθεί η διεθνής συνεργασία και να εξαλειφθεί ο πόλεμος ως εργαλείο της πολιτικής και στο πνεύμα του Συμφώνου «Μπριάν - Κέλλογκ» του 1928, ήταν το Σύμφωνο του Λονδίνου (συνεργασίας και συνεννοήσεως), που υπεγράφη την 15 Ιουλίου 1933. Αυτό προέβλεπε στην προώθηση της συνεργασίας μεταξύ Αγγλίας – Γαλλίας – Γερμανίας και Ιταλίας, για την από κοινού εξέταση της δυνατότητας αναθεώρησης των άρθρων 10, 16 και 19 του Συμφώνου της ΚτΕ, υπό την προϋπόθεση σεβασμού των δικαιωμάτων των αμέσως ενδιαφερομένων κρατών, των οποίων θα ζητείται η συναίνεση προ πάσης εδαφικής μεταβολής. Το άρθρο 19 ειδικότερα, αφορούσε στη διαδικασία αναθεώρησης του υφιστάμενου status quo, της τροποποίησης των Συνθηκών, καθώς και κάθε διεθνούς καταστάσεως που η διατήρησή της, θα έθετε σε κίνδυνο την ειρήνη στον κόσμο.⁹³ Όμως το Σύμφωνο του Λονδίνου ουδέποτε εφαρμόστηκε, λόγω της στάσης της Γερμανίας που επεδίωκε να διατηρήσει διπλωματική ανεξαρτησία προκειμένου να πετύχει, αφενός μεν τον πλήρη επανεξοπλισμό της και αφετέρου δε μια γενική αναθεώρηση της Συνθήκης των Βερσαλλιών.

Το 1932, συγκλήθηκε η Διεθνής Διάσκεψη για τον Αφοπλισμό, σε μια προσπάθεια διερεύνησης της δυνατότητας μείωσης των εθνικών εξοπλισμών, σύμφωνα με τις προβλέψεις του καταστατικού της ΚτΕ. Το Φεβρουάριο του 1934, ο Χίτλερ αγνοώντας τον μέχρι τότε σχεδιασμό της επιτροπής, υπέβαλε ένα δικό του σχέδιο που προέβλεπε τον καθορισμό του επιπέδου των αεροπορικών δυνάμεων της

⁹² Bell, *Τα αίτια του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου*, σελ 200.

⁹³ Νικολάου, *Διεθνείς Πολιτικές και Στρατιωτικές Συνθήκες* σελ 316–319, βλέπε επίσης: Σιούσιουρας, *Γεωπολιτική των Μεγάλων Δυνάμεων*, σελ 285.

Γερμανίας από τη μια και της Γαλλίας, Ιταλίας και Πολωνίας από την άλλη. Η Βρετανία, σε μια προσπάθεια να διατηρήσει τη Γερμανία μέσα σε ένα διεθνές πλαίσιο ελέγχου εξοπλισμών, πίεσε διπλωματικά στο να αναγνωρισθεί ένα μίνιμουμ ποσοστό των παράνομων επανεξοπλισμών. Παρ' όλα αυτά όμως, η Γαλλία απέρριψε το παραπάνω σχέδιο, διότι αντέβαινε στη Συνθήκη των Βερσαλλιών που απαγόρευε στη Γερμανία να διαθέτει αεροπορικές δυνάμεις και στο τέλος του έτους η επιτροπή διέκοψε οριστικά τις εργασίες της. Κατ' αυτόν τον τρόπο η Γερμανία απαγκιστρώθηκε από κάθε διεθνή έλεγχο και από κάθε προσπάθεια αφοπλισμού.⁹⁴

Μετά την αποχώρηση της Γερμανίας από την ΚτΕ (1934), ο Χίτλερ προκειμένου να καθησυχάσει τις ανησυχίες της Πολωνίας για μια ενδεχόμενη γερμανική επέμβαση στο διάδρομο του Ντάντσιχ, υπέγραψε με αυτήν ένα διμερές δεκαετές σύμφωνο μη επίθεσης, θολώνοντας τα όρια μεταξύ ειρήνης και πολέμου. Ακολούθως το Μάρτιο του 1935, εκμεταλλευόμενος το Γαλλικό νόμο που μετέτρεπε σε διετή τη γαλλική στρατιωτική θητεία, ανάγγειλε την επαναφορά της υποχρεωτικής θητείας στη Γερμανία, παραβιάζοντας μια θεμελιώδη διάταξη της Συνθήκης των Βερσαλλιών. Η παραπάνω ενέργεια καταδικάστηκε ομόφωνα με απόφαση που εξέδωσε η ΚτΕ.

Ένα μήνα μετά, οι εκπρόσωποι της Γαλλίας, του Ηνωμένου Βασιλείου και της Ιταλίας, συναντήθηκαν στη Στρέζα για να επαναβεβαιώσουν την προσήλωσή τους στη συνθήκη του Λοκάρνο και για να καθορίσουν την κοινή τους στάση, απέναντι στον επανεξοπλισμό της Γερμανίας. Όμως τον Ιούνιο του 1935 και σε αντίθεση με το πνεύμα της συνάντησης στη Στρέζα, η Μεγάλη Βρετανία προχώρησε με την Γερμανία, στην υπογραφή μιας διμερούς Ναυτικής Συμφωνίας, με όρους που είχαν προταθεί από τον Χίτλερ. Σύμφωνα με τα παραπάνω η Γερμανία έθετε όρια στη ναυπήγηση του πολεμικού της στόλου και περιόριζε τη ναυτική της πολεμική δύναμη στο 35% της αντίστοιχης βρετανικής. Αυτό ήταν μια ευφυής κίνηση του Χίτλερ διότι, προσφέροντας απλόχερα στους Βρετανούς αυτό που δεν είχαν επιτύχει κατά το ναυτικό ανταγωνισμό του 1914, κατάφερε να αναγνωρισθεί έμμεσα ο ναυτικός επανεξοπλισμός της Γερμανίας.⁹⁵ Επιπλέον με την υπογραφή της βρετανο-γερμανικής ναυτικής συμφωνίας, ο Χίτλερ κατάφερε μερικώς να κατευνάσει τους βρετανικούς φόβους

⁹⁴ Τσακαλογιάννης, Σύγχρονη Ευρωπαϊκή Ιστορία, σελ 200.

⁹⁵ Berstein – Milza, *Ιστορία της Ευρώπης 3*, σελ 100 – 103.

σχετικά με τα παγκόσμια σχέδια του.⁹⁶ Τέλος κατά την πάγια τακτική του, επεδίωξε να διατηρήσει τις Δυτικές Δυνάμεις κατά το δυνατόν διασπαρμένες, γεγονός που τον διευκόλυνε στις επεκτατικές του προσπάθειες.

Το επόμενο βήμα του επανεξοπλισμού έγινε την 07 Μαρτίου του 1936, με πρόσχημα την επικύρωση από τη Γαλλία του γαλλοσοβιετικού συμφώνου του Μαΐου του 1935 (βλέπε σελ 47). Ο Χίτλερ, κατήγγειλε τις Συμφωνίες του Λοκάρνο και διέταξε τα στρατεύματά του να εισέλθουν στην αποστρατιωτικοποιημένη ζώνη της Ρηνανίας, παρότι η ανώτατη διοίκηση του στρατού του, είχε διατυπώσει τις επιφυλάξεις της. Έτσι τα γερμανικά στρατεύματα, μετά από 17 χρόνια διήλθαν θριαμβευτικά από τη γραμμή αποστρατιωτικοποίησης και έγιναν δεκτά με ενθουσιασμό στην Κολονία και στο Κόμπλεντς του Ρήνου. «...Νέοι και γέροι τους χαιρετούν, χωρίς να αμφισβητήσουν στιγμή το αποτέλεσμα του τολμηρού χτυπήματος του Χίτλερ...».⁹⁷ Κατά την εκτίμηση της γαλλικής υπηρεσίας πληροφοριών τα γερμανικά στρατεύματα που εισήλθαν στη Ρηνανία ήταν 7 Μεραρχίες, συνολικά 60.000 στρατιώτες και επιπλέον άλλοι 235.000 πολίτες από παραστρατιωτικούς οργανισμούς (Ες-Ες, Εργατικό Μέτωπο κ.α.).⁹⁸ Έτσι όταν η Γαλλική κυβέρνηση αντιλήφθηκε ότι για να απειληθεί ο Χίτλερ, απαιτούνταν γενική επιστράτευση, γεγονός που δεν υποστήριζε η κοινή γνώμη, η αντίδραση αρκέστηκε σε μια δήλωση του Πρωθυπουργού της χώρας: «Δεν είμαστε διατεθειμένοι να αφήσουμε το Στρασβούργο έκθετο στα γερμανικά κανόνια». Ακολούθησε μια κατευναστική δήλωση της Αγγλίας με την οποία υποσχόταν παροχή στρατιωτικής βοήθειας στο Βέλγιο και τη Γαλλία σε περίπτωση απρόκλητης επίθεσης και μια χαλαρή διαμαρτυρία της ΚτΕ.

Με αυτήν την επικίνδυνη και επιτυχημένη ιστορική του «μπλόφα», ο Χίτλερ πέτυχε δυο στόχους. Πρώτον επιβλήθηκε στη λαϊκή συνείδηση των Γερμανών ως άξιος ηγέτης και κυρίως στην «αριστοκρατική» στρατιωτική ηγεσία και δεύτερο πείσθηκε ότι η Γαλλία, η ισχυρότερη δύναμη της εποχής και αμέσως ενδιαφερόμενη για τη Ρηνανία, διακατέχεται από πνεύμα ηττοπάθειας και χωρίς διάθεση για δυναμική αντίδραση.⁹⁹ Πλέον οι Γερμανοί μπορούσαν να επιδοθούν στην ανέγερση της «γραμμής Ζίγκφρηντ», ενός πανίσχυρου οχυρωματικού έργου που χτίστηκε απέναντι

⁹⁶ Mihalka, *German Strategic Deception in the 1930s*, σελ 102 -103.

⁹⁷ UCLA Film and Television Archive, *Remilitarization of the Rhineland - Cologne and Koblenz, Germany, March 18, 1936* (ιστορικό τηλεοπτικό αρχείο).

⁹⁸ Bell, *Τα αίτια του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου*, σελ 278 & 314.

⁹⁹ Καταπόδης, *Τέσσερις αιώνες διπλωματικής δραστηριότητας*, σελ 732 – 733.

από τη «γραμμή Μαζινό», με σκοπό να εμποδίσει ενδεχόμενη στρατιωτική παρέμβαση των Γάλλων υπέρ των συμμάχων τους, τόσο στην κεντρική όσο και στην ανατολική Ευρώπη. Αποτέλεσμα ήταν ο κλονισμός όλου του γαλλικού διπλωματικού οικοδομήματος της λεγόμενης «γερμανικής περικύκλωσης», που είχε δημιουργηθεί κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1920. Έτσι το Βέλγιο αισθανόταν πια τη Βέρμαχτ στα σύνορά του και η Μικρή Αντάντ εξαρθρώθηκε.¹⁰⁰

Ο Χίτλερ πίστευε πολύ στην ισχύ του αεροπορικού όπλου, ενώ ο επανεξοπλισμός και η ανάπτυξη της Λούφτβαφε έπαιξε σημαντικό ρόλο στην άσκηση της εξωτερικής πολιτικής. Στα αρχικά στάδια του επανεξοπλισμού, η ύπαρξη της έμεινε όσο το δυνατόν περισσότερο κρυφή, για να μην προκαλέσει την στρατιωτική αντίδραση των ξένων δυνάμεων. Από τη στιγμή όμως που δημοσιοποιήθηκε (Μάρτιος 1935) και πίστεψε ο Χίτλερ ότι η ανάπτυξη της ισχύος της μπορούσε πια να χρησιμοποιηθεί ως δύναμη αποτροπής, η πολιτική της απόκρυψης και της σύνεσης αντικαταστάθηκε από μια πολιτική υπερβολικής διόγκωσης, επίδειξης και προβολής.

Οι Βρετανοί φοβούνταν ήδη τα βομβαρδιστικά και οι φόβοι τους έγιναν εύκολα αντικείμενο εκμετάλλευσης. Τα αεροπλάνα της Λούφτβαφε εμφανίστηκαν σε διεθνείς αεροπορικές επιδείξεις, πάνω από κομματικές συγκεντρώσεις, αλλά και στους Ολυμπιακούς Αγώνες του Βερολίνου, ενώ με επίσημη ενθάρρυνση από τους Γερμανούς επιτελείς, η μαχητική τους ικανότητα περιγράφονταν εκτενώς σε ξένα αεροπορικά περιοδικά. Έχοντας επιτυχημένα δημιουργήσει αυτές τις εικόνες, καθήλωσαν το ενδιαφέρον των παγκόσμιων μέσων ενημέρωσης και των ξένων παρατηρητών, εκφοβίζοντας τους αντιπάλους τους. Ο βομβαρδισμός της Γκερνίκα (26 Απριλίου 1937), κατά τη διάρκεια του ισπανικού εμφυλίου και η διάδοση της δύναμης των γερμανικών βομβαρδιστικών, λειτούργησε ως προπαγάνδα τρόμου. Το 1936 ο Γκαίρινγκ είπε στους αξιωματούχους του, ότι το σημαντικό ήταν «να εντυπωσιάσουν τον Χίτλερ και ο Χίτλερ να εντυπωσιάσει τον κόσμο». Το 1938 οι Γερμανοί συνέχισαν να δημιουργούν τη φανταστική εικόνα μιας δύναμης στρατηγικού βομβαρδισμού για πολύ καιρό, παρότι είχαν αναβάλει την ανάπτυξή της. Με άλλα λόγια η στρατηγική εξαπάτησης εξαρτάται από τις προσδοκίες του θύματος.¹⁰¹ Έτσι κατά την κρίση στην

¹⁰⁰ Berstein – Milza, *Ιστορία της Ευρώπης 3*, σελ 104.

¹⁰¹ Mihalka, *German Strategic Deception in the 1930s*, σελ 99 – 100.

Τσεχοσλοβακία (1938), το Βρετανικό Επιτελείο Αεροπορίας πίστευε ότι η μάχη γερμανική αεροπορική δύναμη ήταν διπλάσια από όση ήταν στην πραγματικότητα.¹⁰²

Το Ηνωμένο Βασίλειο, η Γαλλία και η Σοβιετική Ένωση φοβούμενοι τη ναζιστική Γερμανία, ασχολήθηκαν μεμονωμένα με τη χάραξη μιας βιώσιμης στρατηγικής ανάσχεσης. Όμως με την πιθανή εξαίρεση της Σοβιετικής Ένωσης, ελάχιστα ενδιαφέρονταν να συγκροτήσουν έναν ενιαίο αντιγερμανικό εξισορροπητικό συνασπισμό, που μπορεί να απέτρεπε τον Χίτλερ σε περίπτωση που τον απειλούσαν με διμέτωπο πόλεμο.¹⁰³

Στα τέλη της δεκαετίας του 1930, η επίδειξη δύναμης της Βέρμαχτ του Χίτλερ προκαλούσε μεγάλη ανησυχία στην Ευρώπη, αποδεχόμενη την επιθετικότητα της Γερμανίας με την προσάρτηση της Αυστρίας το 1938 και της Σουδητίας το Χειμώνα του 1938 – 39.¹⁰⁴ Ο Τσώρτσιλ δήλωσε σχετικά: «Από τη στιγμή που επιτράπηκε στη Γερμανία του Χίτλερ να εξοπλιστεί ξανά, χωρίς ενεργό ανάμειξη από τους Συμμάχους και τις φιλικές προς αυτούς δυνάμεις, ο Δεύτερος Παγκόσμιος Πόλεμος έγινε σχεδόν βέβαιος...». Βλέπουμε λοιπόν ότι ο Χίτλερ, με την πολιτική που ακολούθησε κατεδάφισε σταδιακά το οικοδόμημα της Ευρώπης. Ο μοχλός πίεσης που χρησιμοποίησε ήταν η εικόνα της στρατιωτικής δύναμης που καλλιέργησε. Με αυτήν την ισχυρή εικόνα κατάφερε να μπλοφάρει για τις ικανότητές του και να εξαπατά τους αντιπάλους του για τις πραγματικές του προθέσεις. Αποδεχόμενος τον κίνδυνο, κέρδιζε βήμα - βήμα τους στόχους του διακινδυνεύοντας κάθε φορά έναν παγκόσμιο πόλεμο. Όταν έθεσε τους αντιπάλους του με την πλάτη στον τοίχο ο πόλεμος για αυτούς ήταν η μοναδική επιλογή.¹⁰⁵

Ο Βρετανικός Κατευνασμός στη Δεκαετία του 1930

Σύμφωνα με τη σχολή των παραδοσιακών ιστορικών, έχει επικρατήσει η άποψη ότι, η στρατηγική του κατευνασμού είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με τους «αφελείς» συμβιβασμούς των Βρετανών και Γάλλων, στα θέματα του γερμανικού επανεξοπλισμού κατά τη διάρκεια του μεσοπολέμου και ακολούθως στα γεγονότα της Ρηνανίας, Αυστρίας, Σουδητίας και Τσεχοσλοβακίας. Ο Ουίνστον Τσώρτσιλ χαρακτήρισε την πολιτική του κατευνασμού, παρομοιάζοντάς την με «εκείνον που

¹⁰² Bell, *Τα αίτια του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου*, σελ 312 – 314.

¹⁰³ Mearsheimer: *Η Τραγωδία της Πολιτικής των Μεγάλων Δυνάμεων*, σελ 606.

¹⁰⁴ Davies, *Η Ευρώπη σε Πόλεμο*, σελ 228 – 229.

¹⁰⁵ Mihalka, *German Strategic Deception in the 1930s*, σελ 98.

τροφοδοτεί έναν κροκόδειλο, ελπίζοντάς ότι θα τον φάει τελευταίω».¹⁰⁶ Αυτοί οι συμβιβασμοί, όχι μόνο απέτυχαν να κατευνάσουν τον Χίτλερ, αλλά έκαναν ακόμη πιο πιθανό τον πόλεμο, ακονίζοντας την όρεξη του αντιπάλου για επιθετικότητα και υπονομεύοντας την αξιοπιστία της Βρετανίας και της Γαλλίας και τη βαρύτητα της μετέπειτα εγγύησης τους για την Πολωνία.

Σύμφωνα με νεότερες αντιλήψεις, ο βρετανικός και γαλλικός κατευνασμός της Γερμανίας δεν ήταν μια αφελής πολιτική που επιδίωκε απλά στη διασφάλιση της διαρκούς ειρήνης μέσω επαρκών παραχωρήσεων, με σκοπό την ικανοποίηση των φιλοδοξιών του Χίτλερ. Εάν αυτός ήταν ο πρωταρχικός στόχος του κατευνασμού, τότε η πολιτική αυτή απέτυχε σαφώς. Στην ουσία η Βρετανία (κατά κύριο λόγο), συμπαρασύροντας και τη Γαλλία, εφάρμοσε τη δεκαετία του 1930 μια ήπια και ορθολογική πολιτική παραχωρήσεων, βασιζόμενη όχι σε ευσεβείς πόθους, αλλά στις εκτιμήσεις για την ισορροπία των δυνάμεων. Αυτή η πολιτική ήταν συνέπεια των ελλিপών πληροφοριών, της στρατιωτικής αδυναμίας, των πολλαπλών απειλών (Γερμανία, Ιταλία, Ιαπωνία, Σοβιετική Ένωση) και ενός φόβου κατάρρευσης της οικονομίας, μέσα από μια ταχεία δαπάνη πολεμικής κινητοποίησης. Αυτή η πολιτική όπως θα δούμε, ήταν άρρηκτα συνδεδεμένη με την πορεία του βρετανικού επανεξοπλισμού και με την εξαγορά του αναγκαίου προς τούτο χρόνου.

Η βρετανική πολιτική παραχωρήσεων (κατευνασμός) της δεκαετίας του 1930, μπορεί να γίνει κατανοητή στο πλαίσιο μιας σταδιακής μείωσης της στρατιωτικής, ναυτικής και οικονομικής της δύναμης, από την κορυφή της βρετανικής υπεροχής στη μέση του δέκατου ένατου αιώνα. Η παραπάνω πτώση σε συνδυασμό με την αυξανόμενη δύναμη της Γερμανίας, δημιούργησε ένα σοβαρό δίλλημα στρατηγικών για τους Βρετανούς. Κατάλαβαν την πρόκληση από το ναζιστικό καθεστώς, αλλά πίστευαν ότι η βρετανική περιορισμένη στρατιωτική δύναμη και η εύθραυστη οικονομία, τους εμπόδιζε να αναλάβουν μια σκληρή γραμμή ενάντια στον Χίτλερ, μέχρις ότου βελτιωθεί η κατάσταση.¹⁰⁷ Επιπλέον όπως έχουμε δει, σημαντικά τμήματα της κοινής γνώμης σε πολλές ευρωπαϊκές χώρες, όπως και στη Βρετανία, απαίτησαν από τις κυβερνήσεις τους να αποπλιστούν και να αποφεύγουν τις ακραίες πολιτικές οι οποίες είχαν επιφέρει την καταστροφή του πρώτου παγκοσμίου πολέμου.

¹⁰⁶ <https://quoteinvestigator.com/2016/04/18/crocodile/> (τελευταία πρόσβαση 2 Ιαν 18).

¹⁰⁷ Norrin M. Ripsman and Jack S. Levy: *Wishful Thinking or Buying Time? The Logic of British Appeasement in the 1930s/ International Security/ MIT Press, Vol. 33, No 2 (2008), pp. 158-159.*

Αυτό οδήγησε τη βρετανική υψηλή στρατηγική και τρεις διαδοχικά πρωθυπουργούς Ράμσεϊ Μακντόναλντ (1929-1935), Στάνλεϊ Μπάλντγουιν (1935-1937), Νέβιλ Τσάμπερλεν (1937-1940), να συμπεράνουν ότι προσφέροντας στρατηγικές παραχωρήσεις στη Γερμανία, θα κέρδιζαν πολύτιμο χρόνο, προκειμένου να καρποφορήσουν οι βρετανικοί εξοπλισμοί, οι οποίοι όπως θα δούμε, ξεκίνησαν σταδιακά το 1933-1935 και στη συνέχεια επιταχύνθηκαν.

Από τα στοιχεία που παρατίθενται στον παρακάτω πίνακα και αφορούν στον ρυθμό του βρετανικού επανεξοπλισμού, μπορούμε να βγάλουμε χρήσιμα συμπεράσματα κατά πόσο η Μεγάλη Βρετανία χρησιμοποίησε την πολιτική του κατευνασμού, προκειμένου να εξαγοράσει χρόνο για τον δικό της επανεξοπλισμό.

Table 1. British Defense Expenditure, 1930–39 (in £million)

Year	Navy	Army	Royal Air Force	Total Defense Expenditures	Defense Spending as a Percentage of Total Government Expenditures
1930	52.3	40.2	17.6	110.1	13%
1931	51.0	38.6	17.9	107.5	13%
1932	50.2	36.1	17.0	103.4	12%
1933	53.4	37.5	16.7	107.7	14%
1934	56.6	39.7	17.6	113.9	14%
1935	64.9	44.7	27.5	137.0	15%
1936	81.0	55.0	50.0	186.0	21%
1937	101.9	72.7	81.8	256.4	26%
1938	132.4	121.5	143.5	397.5	38%
1939	181.8	242.4	294.8	719.0	48%

SOURCE: Robert Paul Shay, *British Rearmament in the Thirties: Politics and Profits* (Princeton, N.J.: Princeton University Press, 1979), p. 297.

NOTE: All figures represent actual expenditures during the fiscal year beginning March 31, including amounts raised by means of national defense loans.

Πηγή: Robert Paul Shay, παρατίθεται από Ripsman και Levy, 2008, σελ 176

Φαίνεται λοιπόν ότι οι Βρετανοί στις αρχές του 1930, υποτίμησαν τη γερμανική δύναμη, το οποίο τους οδήγησε στο να ανεχθούν τον γερμανικό αναθεωρητισμό. Η Βρετανία ξεκίνησε ένα πρόγραμμα μικρής αύξησης του επανεξοπλισμού της και μια σταδιακή προετοιμασία για έναν πόλεμο με τη Γερμανία από το 1933. Το παραπάνω πρόγραμμα, επιταχύνθηκε ραγδαία το 1936 κατά την κρίση της Ρηνανίας, φτάνοντας το ποσοστό του 21% των συνολικών κρατικών δαπανών. Το έτος 1937, δηλαδή ένα χρόνο πριν από τη Διάσκεψη του Μονάχου, όπου αποκορυφώθηκε ο βρετανικός κατευνασμός σε μια προσπάθεια να κερδηθεί χρόνος υπέρ των εξοπλισμών και της εξισορρόπησης των δυνάμεων, οι αμυντικές δαπάνες των Βρετανών είχαν σημειώσει μια περαιτέρω σημαντική αύξηση και είχαν φτάσει στο 26% των συνολικών κρατικών δαπανών. Το έτος 1938, μετά το Άνσλους, την κρίση της Σουδητίας και τη διάσκεψη του Μονάχου, οι δαπάνες εκτοξεύθηκαν στο 38%.

Όπως έχουμε δει μέχρι τώρα, η βρετανική πολιτική στόχευε από το 1933, στο να δεσμεύσει τη Γερμανία μέσα σε ένα πλαίσιο διεθνούς αφοπλισμού, ενθαρρύνοντας τους Γάλλους να κάνουν περιορισμένες παραχωρήσεις στους Γερμανούς, στα θέματα των εξοπλισμών σύμφωνα με την αρχή της ισότητας. Παράλληλα προσπάθησε να ασκήσει πιέσεις προς τη Γερμανία για τις μονομερείς παραβιάσεις των ρητρών αφοπλισμού της Συνθήκης των Βερσαλλιών και του Λοκάρνο. Την ίδια εποχή, η Βρετανία και η Γαλλία προσπάθησαν ανεπιτυχώς, να εδραιώσουν καλές διπλωματικές σχέσεις τόσο με την ΕΣΣΔ, όσο και με την φασιστική Ιταλία, τις οποίες επιθυμούσαν να αποτρέψουν κάθε μια ξεχωριστά, στο να δημιουργήσει ένα συνασπισμό με τη Γερμανία. Μετά την απόσυρση της Γερμανίας από την ΚτΕ (1933) και την αποτυχία της Διάσκεψης για τον Αφοπλισμό, η Βρετανία χάραξε μια κύρια στρατηγική που αποσκοπούσε στην έναρξη των βρετανικών επανεξοπλισμών και σε μια προσπάθεια ενεργοποίησης των απροετοίμαστων μέχρι τότε Ενόπλων Δυνάμεων.

Την περίοδο 1934 – 35, η εκστρατεία του βρετανικού επανεξοπλισμού θα αποδειχθεί μια αργή διαδικασία, κυρίως λόγω των οικονομικών περιορισμών. Τότε η Βρετανία άρχισε να αναζητεί τρόπους για να νομιμοποιήσει τη γερμανική επαναστρατιωτικοποίηση προκειμένου να επιτευχθεί μια ελεύθερη συμφωνία ενός ορίου στις γερμανικές ένοπλες δυνάμεις. Όταν η Γαλλία απέρριψε το γερμανικό σχέδιο που αφορούσε στο επίπεδο των αεροπορικών δυνάμεων, στο πλαίσιο της Διεθνούς Διάσκεψης για τον Αφοπλισμό και αρνήθηκε να απελευθερώσει τη Γερμανία από τις ρήτρες αφοπλισμού της Συνθήκης των Βερσαλλιών και όταν το 1935, η γερμανική πρόκληση μεγάλωσε με τη δήλωση του Χίτλερ περί «υποχρεωτικής θητείας», η Βρετανία προχώρησε από μόνη της στη διαπραγμάτευση και υπογραφή της αγγλο-γερμανικής Ναυτικής Συμφωνίας (βλέπε: «Επικοινωνία Επανεξοπλισμού»).

Όταν ο Χίτλερ στρατιωτικοποίησε τη Ρηνανία, κατά παράβαση των Συνθηκών των Βερσαλλιών και Λοκάρνο, η Μεγάλη Βρετανία φάνηκε απρόθυμη να υιοθετήσει μια σθεναρή πολιτική βεβιασμένων ενεργειών, η οποία θα μπορούσε να επιταχύνει έναν πόλεμο, σε μια στιγμή όπου αισθανόταν ανέτοιμη. Αντ' αυτού υποστήριξε τον κατευνασμό, στη βάση ενός υπολογισμού της σχετικής δύναμης και της προσδοκίας ότι ο πόλεμος το 1936, θα ήταν πιο επικίνδυνος από έναν πόλεμο δύο χρόνια αργότερα, όταν ο βρετανικός επανεξοπλισμός θα επέφερε καρπούς. Την ίδια χρονιά το Βρετανικό

Υπουργικό Συμβούλιο επιτάχυνε το πρόγραμμα επανεξοπλισμών, εγκρίνοντας φιλόδοξα προγράμματα για όλους τους κλάδους των Ενόπλων Δυνάμεων.¹⁰⁸

Ο Τσάμπερλεν ως Πρωθυπουργός από το 1937, προσπάθησε να διευθετήσει το θέμα του επανεξοπλισμού, ο οποίος ήταν απαραίτητος για την επιτυχημένη εμπλοκή με τη ναζιστική Γερμανία, σε έναν διαχειρίσιμο ρυθμό, προκειμένου να αντέξει η οικονομική και κοινωνική δομή της χώρας, ενώ αυτά τα όρια αντοχής καθόρισαν και την εξωτερική του πολιτική. Στη Βρετανία πίστευαν ότι μια ασυγκράτητη απόπειρα να συμβαδίσουν με τη Γερμανία στρατιωτικά, θα αποδυνάμωνε σοβαρά την οικονομία και θα υπονόμευε μακροπρόθεσμα το στρατιωτικό δυναμικό της Βρετανίας. Το βρετανικό δίλημμα περιπλεκόταν περαιτέρω από το γεγονός ότι η Γερμανία δεν ήταν ο μοναδικός πιθανός αντίπαλος. Βρετανικά συμφέροντα στην Ασία και τη Μεσόγειο, ήταν επίσης ευάλωτα, όσο η ιαπωνική και ιταλική εχθρότητα και δύναμη αυξάνονταν. Έτσι στη Βρετανία οι διαμορφωτές της υψηλής στρατηγικής ήλπιζαν, ότι η συνέχιση της πολιτικής κατευνασμού θα είχε διπλό πλεονέκτημα επιτρέποντας μια πιο αργή πορεία επανεξοπλισμού και την αποφυγή ενός πολέμου που ήταν βέβαιο ότι θα ήταν καταστροφικός, ακόμη και αν η Βρετανία έβγαινε νικηφόρος.¹⁰⁹

Ωστόσο στη Βρετανία τον Μάρτιο του 1938, μετά την επισημοποίηση της προσάρτησης της Αυστρίας (Άνσλους), συνέχισαν τις στρατηγικές παραχωρήσεις, αλλά όμως δεν ήταν αισιόδοξοι ότι αυτή η πολιτική θα πετύχει μια μακροχρόνια διευθέτηση με τη Γερμανία και ταυτόχρονα επιτάχυναν περαιτέρω τους εξοπλισμούς για να προετοιμαστούν για πόλεμο. Παρόλα αυτά, χρειαζόταν να δώσουν χρόνο στον επανεξοπλισμό για να προχωρήσει προτού διακινδυνεύσουν έναν πόλεμο με τη Γερμανία. Η βρετανική και η γαλλική παράδοση της επαρχίας της Σουδητίας στον Χίτλερ, μετά την Συμφωνία του Μονάχου το 1938, ήταν επίσης ένα προϊόν αξιολόγησης των σχετικών δυνατοτήτων και αναμενόμενο στάδιο στην ισορροπία δυνάμεων.

Κατά την συνεδρίαση του Βρετανικού Υπουργικού Συμβουλίου στις 22 Μαρτίου 1938, σχετικά με την κρίση της Σουδητίας, τόνισαν την βρετανική στρατιωτική κατωτερότητα απέναντι στη Γερμανία, ιδίως όσον αφορά στα αεροπλάνα και στην αεράμυνα. Ο Βρετανός Υπουργός Εξωτερικών Έντουαρντ Χάλιφαξ, παρουσίασε μια

¹⁰⁸ Ripsman and Levy: *Wishful Thinking or Buying Time*, (2008), pp. 164 -169.

¹⁰⁹ Όπως παραπάνω.

έκθεση των αρχηγών των γενικών επιτελείων για τις στρατιωτικές επιπτώσεις της γερμανικής επίθεσης εναντίον της Τσεχοσλοβακίας, η οποία κατέληξε στο συμπέρασμα ότι «καμία πίεση η οποία θα μπορούσε να ασκηθεί σε αυτήν τη χώρα και στους πιθανούς συμμάχους της, θα αρκούσε για να αποτρέψει την ήττα της Τσεχοσλοβακίας». Επιπλέον, η έκθεση αμφισβήτησε τη χρησιμότητα των βρετανικών και γαλλικών συμμαχιών με Ελλάδα, Ουγγαρία, Ρουμανία, Τουρκία και Γιουγκοσλαβία, και «έδωσε μια απαισιόδοξη αναφορά της γαλλικής αεροπορικής κατάστασης... καθώς και τη δική τους θέση, όσον αφορά στην αντιαεροπορική άμυνα». Φαίνεται ότι οι Βρετανοί πίστευαν ότι η γερμανική αεροπορία είχε την ικανότητα να τους βλάψει πολύ και ότι ο βρετανικός λαός θα μπορούσε να υποστεί έναν συνεχή βομβαρδισμό, μια ευθύνη που καμιά κυβέρνηση δεν έπρεπε να πάρει.¹¹⁰ Όπως έχουμε αναφέρει, το Βρετανικό Επιτελείο Αεροπορίας πίστευε ότι η μάχη γερμανική αεροπορική δύναμη το 1938, ήταν διπλάσια από όση ήταν στην πραγματικότητα.¹¹¹ Επιπλέον η παραπάνω έκθεση υπενθύμιζε στα μέλη του Υπουργικού Συμβουλίου ότι «η Βασιλική Πολεμική Αεροπορία σε δύο χρόνια θα είναι εξοπλισμένη με σύγχρονα αεροπλάνα. Εκτός από αυτή τη βελτίωση της ποιότητας, θα υπάρχει και ένα οργανωμένο σύστημα ενεργητικής και παθητικής αεράμυνας». Έτσι ο Υπουργός Εξωτερικών, κατέληξε στο συμπέρασμα ότι «εν όψει αυτής της έκθεσης, ένιωθε ότι δεν ήταν σε θέση να προτείνει μια πολιτική που ενείχε τον κίνδυνο του πολέμου». Αντ' αυτού, υποστήριξε την συγκράτηση της Γαλλίας και την άσκησης πίεσης στην Πράγα να κάνει παραχωρήσεις στη Γερμανία.¹¹²

Από τα παραπάνω φαίνεται ότι οι Βρετανοί αναγνώριζαν πλήρως το μέγεθος των γερμανικών προκλήσεων, οι οποίες είχαν αυξηθεί ανάλογα με τη γερμανική δύναμη και πίστευαν ότι περαιτέρω γερμανικές κατακτήσεις στην κεντρική και ανατολική Ευρώπη θα οδηγούσε τη Γερμανία σε έναν ενδεχόμενο πόλεμο με τη Βρετανία και Γαλλία. Έτσι οι βρετανοί πολιτικοί, αντιμέτωποι με τη σχεδόν βεβαιότητα τους για έναν καταστροφικό πόλεμο, ακολούθησαν μια στρατηγική που πίστευαν ότι είχε μια μικρή πιθανότητα διασφάλισης ενός αποδεκτού διακανονισμού αλλά και μια μεγαλύτερη πιθανότητα εξοικονόμησης χρόνου, έτσι ώστε ο επίφοβος πόλεμος θα μπορούσε να διεξαχθεί με περισσότερο ευνοϊκούς όρους. Βέβαια όπως έχουμε δει

¹¹⁰ Ripsman and Levy: *Wishful Thinking or Buying Time*, (2008), pp. 169 -175.

¹¹¹ Bell, *Τα αίτια του Δεύτερου Παγκοσμίου Πολέμου*, σελ 312 – 314.

¹¹² Ripsman and Levy: *Wishful Thinking or Buying Time*, (2008), pp. 169 -175.

μέχρι τώρα, υπάρχει ένας καλός λόγος να πιστέψουμε ότι η βρετανική πολιτική βασίστηκε σε ατελείς εκτιμήσεις πληροφοριών, για τη σχετική συγκριτική δύναμη των δύο χωρών. Το 1938, φαίνεται ότι οι Βρετανοί υπερεκτιμούσαν τη γερμανική δύναμη, το οποίο έκανε τη μεγάλη Βρετανία υπερβολικά άτολμη απέναντι στις γερμανικές κινήσεις στην κεντρική Ευρώπη. Αυτές οι ατελείς εκτιμήσεις, οδήγησαν στην υποτίμηση της ικανότητας της Βρετανίας να επικρατήσει σε έναν πόλεμο με τη Γερμανία.

Κεφάλαιο 3: Αποτίμηση Γερμανικής Στρατιωτικής Μηχανής

Γενικά

Ο Χίτλερ αντλώντας διδάγματα από τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, επιδίωξε με την πολιτική του να εξασφαλίσει ότι στον επόμενο πόλεμο δε θα επαναλάμβανε τα σφάλματα του παρελθόντος. Προσπάθησε να αποτρέψει τους αντιπάλους του, από το να συγκροτήσουν έναν εξισορροπητικό συνασπισμό εναντίον του (δηλαδή τη Σοβιετική Ένωση να ενώσει τις δυνάμεις της με τη Γαλλία και το Ηνωμένο Βασίλειο), ο οποίος συνασπισμός θα τον ανάγκαζε σε έναν ταυτόχρονο και διμέτωπο αγώνα. Επιδίωξή του ήταν η νίκη επί των αντιπάλων του σταδιακά και διαδοχικά (έναν-έναν). Αυτό το κατάφερε στις πρώτες φάσεις του Πολέμου (1939 - 1941), διατηρώντας κάθε φορά το μεγαλύτερο μέρος των δυνάμεών του συγκεντρωμένο κατά του κύριου αντιπάλου.¹¹³ Έτσι όταν ο Χίτλερ εισέβαλε στη Σοβιετική Ένωση το 1941, η Γαλλία είχε τεθεί εκτός μάχης, οι Ηνωμένες Πολιτείες δεν είχαν ακόμα εισέλθει στον Πόλεμο και το Ηνωμένο Βασίλειο δε συνιστούσε σοβαρή απειλή για τη Γερμανία στον χερσαίο αγώνα.

Χερσαίες Δυνάμεις.

Για να επιτύχει του στρατηγικούς του στόχους ο Χίτλερ, επιδίωξε να οικοδομήσει μια πολεμική μηχανή που θα του έδινε τη δυνατότητα να σημειώνει γρήγορες και αποφασιστικές στρατιωτικές νίκες στο πεδίο, προκειμένου να αποφύγει τις αιματηρές μάχες και τον στατικό αγώνα του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου. Η Βέρμαχτ που δημιούργησε, σημείωσε εντυπωσιακές νίκες ενάντια στη Γαλλία και σε μικρές δυνάμεις: Πολωνία, Νορβηγία, Γιουγκοσλαβία και Ελλάδα. Όπως επισήμανε και ο Sebastian Haffner: «Από το 1930 μέχρι το 1941 ο Χίτλερ πρακτικά πετύχαινε σε

¹¹³ Mearsheimer, *Η Τραγωδία της Πολιτικής των Μεγάλων Δυνάμεων*, σελ 438 – 441.

οτιδήποτε αναλάμβανε στην εσωτερική και εξωτερική πολιτική και τελικά στο στρατιωτικό πεδίο».¹¹⁴

Παρά την αξιοσημείωτη απόδοσή τους, οι γερμανικές δυνάμεις είχαν περισσότερες αδυναμίες από αυτές που φάνηκαν στο πεδίο της μάχης. Η απότομη αύξηση του αριθμού σε προσωπικό και μέσα, δημιούργησε σημαντικά προβλήματα στους εξοπλισμούς, τη διοίκηση και την εκπαίδευση. Για παράδειγμα το Μάιο του 1940 μόλις το ένα τέταρτο των αρμάτων ήταν σύγχρονα και μεσαίας κατηγορίας. Τα σημαντικότερα προβλήματα εμφανίστηκαν στο προσωπικό και ειδικότερα στο σώμα των αξιωματικών όπου μέσα σε έξι χρόνια αυξήθηκε από 4.000 σε 100.000 άνδρες, δημιουργώντας προβλήματα ενσωμάτωσης. Σε κάθε περίπτωση ο γερμανικός στρατός στα 1939 – 1940 υπολείπταν σε εκπαίδευση και συνεκτικότητα συγκριτικά με τον προκάτοχό του (1914). Παρόλα αυτά, την περίοδο 1938 – 1941, η Γερμανία διέθετε στρατιωτικές και αεροπορικές δυνάμεις πολύ καλύτερα προετοιμασμένες στη διεξαγωγή επιθετικού πολέμου από τις αντίστοιχες των άλλων ευρωπαϊκών κρατών. Το γεγονός αυτό είχε σημαντική επίδραση στη γερμανική εξωτερική πολιτική. Ο Στρατός αυτός, αποδείχθηκε ανίκητος στην αρχή του πολέμου, αποτυγχάνοντας μόνο στις αερομαχίες πάνω από τη Βρετανία και αργότερα στην τελική επέκταση στη Ρωσία το χειμώνα του 1941-1942. Οι μεγάλες του επιτυχίες, βασίστηκαν στον τρόπο χρησιμοποίησής του, στα προβλήματα των αντιπάλων του και στη μαχητικότητα που επέδειξε.¹¹⁵

Ιδιαίτερα οι θεωρακισμένες γερμανικές μεραρχίες, ξεπέρασαν κατά πολύ τις εξοπλιστικές τους αδυναμίες. Οι Γερμανοί συγκέντρωσαν τα άρματά τους στις μεραρχίες Πάντζερς, που ήταν ικανές για ταχείες κινήσεις και υιοθέτησαν τις ιδέες του ευκίνητου πολέμου των τεθωρακισμένων, που περιλάμβανε βαθιές διεισδύσεις μέσα στο εχθρικό έδαφος σε συνδυασμό με την τακτική βομβαρδιστικών καθέτου εφορμήσεως (Junkers Ju 87, ή Stuka), ως ιπτάμενου πυροβολικού υποστήριξης. Αυτή η ιδέα του ελιγμού των αρμάτων και του κεραυνοβόλου πολέμου με υποστήριξη από την αεροπορία, είχε διατυπωθεί από αρκετούς στρατηγικούς αναλυτές κατά τη

¹¹⁴ Mearsheimer, *Η Τραγωδία της Πολιτικής των Μεγάλων Δυνάμεων*, σελ 438 – 441.

¹¹⁵ Bell, *Τα αίτια του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου στην Ευρώπη*, σελ 304 – 305 & 312.

διάρκεια του μεσοπολέμου, όπως ήταν ο Βρετανός J. F. Fuller (Σχέδιο 1919), ενώ ο πρώτος μεγάλος πρακτικός εφαρμοστής, ήταν ο Γερμανός Στρατηγός Γκουντέριαν.¹¹⁶

Η εκστρατεία στην Πολωνία ήταν η πρώτη επίδειξη του κεραυνοβόλου πολέμου, που οργανώθηκε από τον Στρατηγό Γκουντέριαν, ο οποίος δημιούργησε τις στρατιές των Πάντσερ, με αιχμή του δόρατος τις επιθέσεις από αέρος και με άρματα μάχης. Στον πόλεμο της Δυτικής Ευρώπης (1940), η εφαρμογή του κεραυνοβόλου πολέμου, σε συνδυασμό με την υπεροχή των Γερμανών σε άρματα, «οι γερμανικές τεθωρακισμένες μεραρχίες υπερείχαν σε αριθμό δέκα προς τέσσερα έναντι των αντίστοιχων γαλλικών»,¹¹⁷ επέφερε στο γαλλικό στρατό μια μορφή διάλυσης, καθώς αποκόπηκε το μέτωπο από τα μετόπισθεν, διαλύθηκαν οι επικοινωνίες και διακόπηκε η υποστήριξη σε διοικητική μέριμνα. Η Βέρμαχτ του 1940 πέτυχε την εισβολή στη Γαλλία μέσα σε έξι εβδομάδες, όταν ο στρατός του Κάιζερ δεν τα είχε καταφέρει επί τέσσερα ολόκληρα χρόνια.¹¹⁸

Αεροπορικές Δυνάμεις

Ο Χίτλερ όταν σχεδίαζε τη Λούφτβαφε είχε αντιληφθεί την ισχύ του αεροπορικού όπλου. Ο αρχική πρόθεση ήταν η δημιουργία μιας εξισορροπημένης αεροπορικής δύναμης με ισχυρό συστατικό στοιχείο τα βομβαρδιστικά, αλλά αυτό που πραγματικά αναπτύχθηκε, ήταν μια δύναμη προορισμένη για τη συνεργασία με το στρατό, αλλά και με ευρύτερες λειτουργίες από αυτή της παροχής «ιπτάμενου πυροβολικού». Η εμπειρία του ισπανικού εμφυλίου πολέμου, έδειξε την αξία της στενής αεροπορικής υποστήριξης στα χερσαία στρατεύματα.¹¹⁹

Το Μάιο του 1939, ένα επιτελικό έγγραφο της Λούφτβαφε υποστήριξε ότι η Γερμανία ήταν η μόνη χώρα με αντίληψη για τον ολοκληρωτικό εναέριο πόλεμο, τόσο τον επιθετικό όσο και τον αμυντικό. Ο Χίτλερ φαίνεται ότι υπερτίμησε τη δύναμή της και βασίστηκε υπερβολικά στην αεροπορική ισχύ, όταν αποφάσισε να ξεκινήσει τον πόλεμο το 1939. Αυτό φαίνεται και από τη διαταγή που δόθηκε στις 24 Μαΐου 1940, να ανατεθεί ο αποκλεισμός της Δουνκέρκης και η καταστροφή του Βρετανικού Εκστρατευτικού Σώματος στη Λουφτβάφε, ενώ η αποτυχία της εκτέλεσης είχε

¹¹⁶ Κωνσταντίνος Κολιόπουλος: *Η Στρατηγική Σκέψη από την Αρχαιότητα έως Σήμερα*, Αθήνα, Εκδόσεις Ποιότητα, 2008, βλέπε: Φούλερ σελ 211 – 218.

¹¹⁷ Bell, *Τα αίτια του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου στην Ευρώπη*, σελ 309.

¹¹⁸ Jon E. Lewis: *Ο Δεύτερος Παγκόσμιος Πόλεμος*, Εκδόσεις Κέρδος, 2007, δεξ «Κεραυνοβόλος Πόλεμος» σελ 21 & 47 – 52.

¹¹⁹ Bell, *Τα αίτια του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου στην Ευρώπη*, σελ 308 – 313.

δυσμενείς συνέπειες. Πάντως με την έναρξη του πολέμου η μαχητική της ικανότητα ήταν σε υψηλότερα επίπεδα έναντι των αντιπάλων της (των Βρετανών και των Γάλλων), αλλά το πλεονέκτημα αυτό δε διατηρήθηκε για μεγάλο διάστημα.¹²⁰

Το βασικό καταδιωκτικό ήταν το πετυχημένο Messerschmitt Bf 109, τα μεσαία βομβαρδιστικά ήταν το Dornier Do 17 και το ιδιαίτερα επιτυχημένο Heinkel He 111, ενώ το καθέτου εφορμήσεως Junkers Ju 87, έδρασε με αποτελεσματικότητα στην Ισπανία και αργότερα στην Πολωνία και τη Γαλλία. Οι Γερμανοί ακόμα και κατά τη διάρκεια του πολέμου επιζητούσαν την ποιότητα ως αυτοσκοπό προβαίνοντας σε συνεχείς τεχνικές τροποποιήσεις με αποτέλεσμα να θυσιάσουν τη μαζικότητα της παραγωγής τους.

Ο αεροπορικός έλεγχος υπήρξε βασικό στοιχείο του γερμανικού «κεραυνοβόλου πολέμου». Η επιτυχία αυτών των επιχειρήσεων βασίστηκε στην ικανότητα της Λούφτβαφε να αποκτά τον αεροπορικό έλεγχο μέσω πληγμάτων εναντίον των εχθρικών αεροδρομίων. Στα πρώτα χρόνια του πολέμου αυτές οι γερμανικές επιχειρήσεις αεροπορικού ελέγχου είχαν να επιδείξουν εντυπωσιακά αποτελέσματα. Κατά τις δύο πρώτες ημέρες της γερμανικής εισβολής στη Σοβιετική Ένωση (22-23 Ιουνίου 1941), η Λούφτβαφε κατέστρεψε 2.700 – 2.800 σοβιετικά αεροσκάφη, καταδεικνύοντας ότι η ποιοτική της υπεροχή μπορούσε να εξουδετερώσει το ποσοτικό πλεονέκτημα της Κόκκινης Αεροπορίας. Όμως το 1943 όταν οι Σοβιετικοί κατάφεραν να παράγουν αεροσκάφη σε μαζικούς αριθμούς (τέσσερα έναντι ενός), αυτό το πλεονέκτημα ανατράπηκε από την ωμή αριθμητική υπεροχή του αντιπάλου. Η Λούφτβαφε, ήταν σχεδιασμένη για να επιτυγχάνει νικηφόρα αποτελέσματα επί χερσαίων γειτόνων της Γερμανίας σε κεραυνοβόλους πολέμους και όχι για να διεξάγει απομακρυσμένες επιχειρήσεις μόνη της. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα να χάσει τη μάχη της Αγγλίας (Ιούλιος – Οκτώβριος 1940), όταν φάνηκε απροετοίμαστη να επιχειρήσει μαζικές επιθέσεις βομβαρδιστικών εναντίων των απομακρυσμένων βρετανικών αεροδρομίων. Έτσι με τη λήξη της μάχης της Αγγλίας, η ΡΑΦ κατάφερε να αντιστρέψει τις αριθμητικές αναλογίες και να έχει το ποσοτικό πλεονέκτημα έναντι της Λούφτβαφε.¹²¹ Αυτή ήταν η πρώτη αναχαίτηση του Χίτλερ.

¹²⁰ Όπως παραπάνω

¹²¹ Κολιόπουλος, *Η Στρατηγική Σκέψη* σελ 237 – 239 & 240 - 245

Ναυτικές Δυνάμεις.

Το γερμανικό ναυτικό, το πιο αδύναμο από τα τρία όπλα, πραγματοποίησε σημαντικές επιτυχίες κατά την εισβολή στη Νορβηγία (1940). Το όπλο των υποβρυχίων στην αρχή του πολέμου δεν ήταν επαρκές αλλά στη συνέχεια διεξήγαγε μια μακροχρόνια και εντυπωσιακή εκστρατεία σε έναν παρατεταμένο πόλεμο εναντίον του εμπορίου στον Ατλαντικό.

Κεφάλαιο 4: Συμπεράσματα

Στη Γερμανία, θεώρησαν τη Συνθήκη των Βερσαλλιών ως μια υπαγορευμένη συνθήκη που τους είχε επιβληθεί άδικα και εκδικητικά, όταν η νεοσύστατη Δημοκρατία της Βαϊμάρης πάλευε για την επιβίωσή της. Το παραπάνω κλίμα, καλλιεργήθηκε έντονα τόσο στο εσωτερικό, όσο και στις υπόλοιπες ευρωπαϊκές χώρες. Αν και η Συνθήκη είχε επικυρωθεί από το κοινοβούλιο, σκοπός όλων των κυβερνήσεων από το 1919 ήταν η ανατροπή της. Οι κυβερνήσεις της περιόδου της Δημοκρατίας της Βαϊμάρης (1919 - 1933), επεδίωξαν να εκβιάσουν την παραπάνω ανατροπή, μέσα στο πλαίσιο του υπάρχοντος συστήματος και με τη συγκατάθεση των Συμμάχων.¹²²

Στο διεθνές περιβάλλον, το γεγονός ότι οι ΗΠΑ δεν επικύρωσαν τη Συνθήκη των Βερσαλλιών, αποχώρησαν από την ΚτΕ και από τα ευρωπαϊκά δρώμενα, δημιούργησε ένα μεγάλο πολιτικό κενό. Το παραπάνω κενό ισχύος και υπό το φόβο της Σοβιετικής Ρωσίας, οδήγησε τη Βρετανία αρχικά σε μια προσπάθεια διπλωματικής εξισορρόπησης των δυνάμεων μεταξύ Γαλλίας και Γερμανίας και τη Γαλλία σε απομόνωση και αντιμετώπιση με μια αναθεωρητική Γερμανία. Επιπλέον η Γαλλία βλέποντας την αδυναμία να επιβάλει τους όρους της Συνθήκης των Βερσαλλιών, μόνο με τις δικές της δυνάμεις, κατέφυγε στον μηχανισμό της ΚτΕ και σε μια σειρά από συμμαχίες με τα νεοσύστατα κράτη που προέκυψαν το 1919 και που περιέβαλλαν τη Γερμανία (μικρή Entente). Ωστόσο το πρόβλημα με τη Γαλλία, ήταν ότι οι παραπάνω συμμαχίες λειτούργησαν αποσταθεροποιητικά και μετά την προσάρτηση της Αυστρίας από το Βερολίνο, βρέθηκαν περικυκλωμένες και έγιναν στόχος των μεγάλων αναθεωρητικών δυνάμεων (Γερμανία και Σοβιετική Ένωση).

Μέχρι το 1932, σε ότι αφορά στην πορεία του επανεξοπλισμού της Γερμανίας, φαίνεται ότι ο στόχος ήταν να εξοπλισθούν 21 Μεραρχίες, δηλαδή περίπου 300.000

¹²² Τσακαλογιάννης, *Σύγχρονη Ευρωπαϊκή Ιστορία*, σελ 178 – 179 και 260.

άνδρες (αριθμός τριπλάσιος από τα επιτρεπτά όρια), ενώ μέχρι το τέλος του 1934 - αρχές του 1935, δόθηκε μεγάλη προσπάθεια στην βελτίωση των ελλείψεων σε εξοπλισμούς. Σε κάθε περίπτωση όμως και εάν λάβουμε υπόψη τη στρατιωτική δύναμη των άλλων Μεγάλων Ευρωπαϊκών Δυνάμεων και ειδικότερα της Γαλλίας, μπορούμε να διατυπώσουμε την άποψη ότι ο παραπάνω Στρατός της Γερμανίας, είχε καθαρά αμυντικό χαρακτήρα (δεν είχε επιθετικές ικανότητες).

Οι ενδεχόμενοι αποτρεπτικοί παράγοντες, οι οποίοι επέτυχαν να κρατήσουν μια ανώτατη οροφή των εξοπλισμών της Γερμανίας, τουλάχιστον μέχρι το 1932, μπορούν να εστιασθούν στα παρακάτω:

α. Η νομική ισχύς των ρητρών αφοπλισμού, τόσο σε διεθνές όσο και στο εσωτερικό γερμανικό δίκαιο.

β. Η απροθυμία του καθεστώτος της Βαϊμάρης, να θέσει σε κίνδυνο την επιτυχία της εξωτερικής της πολιτικής και τη Συνθήκη του Λοκάρνο, από μια κατάφωρη κατάχρηση των ορίων της Συνθήκης των Βερσαλλιών.

γ. Η ύπαρξη επισήμων ή και κρυφών πηγών πληροφοριών, στο εσωτερικό της Γερμανίας, όπως ήταν μέχρι το 1927 και η Διασυμμαχική Επιτροπή Στρατιωτικού Ελέγχου, οι οποίες παρείχαν αξιόπιστες πληροφορίες προς τις ξένες κυβερνήσεις και ειδικά προς αυτές που είχαν επιβάλει τον αφοπλισμό της Γερμανίας.

δ. Οι κίνδυνοι που υπήρχαν για την ιδιωτική βιομηχανία της Γερμανίας, η οποία στήριζε την ανάπτυξή της στην αλληλεπίδραση της ελεύθερης αγοράς, σε περίπτωση παρανομίας προς τις διεθνείς συνθήκες (μυστική παραγωγή απαγορευμένων οπλικών συστημάτων). Εδώ θα πρέπει να προστεθεί και η θετική απήχηση που είχε η ιδέα του αφοπλισμού, σε ορισμένους από τους εργαζόμενους των παραπάνω βιομηχανιών, σε μεμονωμένους Γερμανούς ή και σε κοινωνικές ομάδες, για ηθικούς, ιδεολογικούς ή πολιτικούς λόγους.

ε. Ο κίνδυνος που υπήρχε για ένοπλη επέμβαση των Συμμαχικών Δυνάμεων, είτε μέσω της ΚτΕ, είτε χωριστά, προκειμένου να συμμορφώσουν την Γερμανία στην τήρηση των όρων για τον αφοπλισμό.

στ. Η απώλεια σημαντικών πλουτοπαραγωγικών πηγών, εξαιτίας των εδαφικών διευθετήσεων σε βάρος της Γερμανίας από τη Συνθήκη των Βερσαλλιών, οι επανορθώσεις και κυρίως η οικονομική κρίση που έπληξε τη Γερμανία.

Από τα παραπάνω μπορούμε να διατυπώσουμε την άποψη ότι, η διεθνής προσπάθεια για τον αποπλισμό της Γερμανίας, ενώ απέτυχε στους κύριους όρους των διατάξεων της Συνθήκης των Βερσαλλιών, πέτυχε τουλάχιστον μέχρι το 1932, στο να κρατήσει το γερμανικό στρατό σε μια αυστηρά αμυντική δυνατότητα. Από αυτό συμπεραίνουμε ότι, διατηρώντας μια κατάλληλη «ελάχιστη αποτροπή», και τη βούληση επιβουλής, μπορεί μια συνθήκη αποπλισμού, να περιορίσει αποτελεσματικά το γενικό επίπεδο των εξοπλισμών, ακόμη και χωρίς την πλήρη συμμόρφωση με τις ειδικές διατάξεις.

Η επιτυχία της παραπάνω «αποτροπής» για τον περιορισμό των εξοπλισμών ήταν εξαρτημένη, αφενός από τη στάση του εσωτερικού καθεστώτος στη Γερμανία και αφετέρου από τη βούληση και την δύναμη επιβουλής των άλλων χωρών. Η ανάληψη της εξουσίας από τον Χίτλερ το 1933 και η πολιτική πυγμής που ακολούθησε στο θέμα των επανεξοπλισμών και παραπλάνησης των ευρωπαίων αντιπάλων του, αποδείχθηκε καταλυτική για να καταστρέψει την αποτελεσματικότητα της αποτροπής.

Κατά την πρώτη διετία της εξουσίας του, ο Χίτλερ απέσπασε την προσοχή των Βρετανών και Γάλλων, με τις συνομιλίες για τον αποπλισμό. Ταυτόχρονα συνέχισε την πολιτική απόκρυψης της πορείας του επανεξοπλισμού, προκειμένου να εξασφαλίσει την επιβιωσιμότητα του προγράμματος κατά τα αρχικά του στάδια. Αυτή η μυστικότητα της περιόδου (1923 - 1935) του παράνομου επανεξοπλισμού, βοήθησε στη μετέπειτα στρατηγική της υπερβολικής διόγκωσης της γερμανικής δύναμης και εξαπάτησης των συμμάχων (1936 - 1938).

Ανά πάσα στιγμή μέχρι και το έτος 1935, ο αποπλισμός θα μπορούσε να είχε επιβληθεί στη Γερμανία από τις συμμαχικές δυνάμεις, είτε μέσω της ΚτΕ, είτε χωριστά. Τελευταία χαμένη ευκαιρία, ίσως ήταν ο επανεξοπλισμός της Ρηνανίας το 1936. Με αυτήν την παράτολμη ενέργεια, ο Χίτλερ, δοκίμασε τις ισχυρές δυνάμεις της Ευρώπης και αντιλήφθηκε τη διάθεσή τους για υποχωρητικότητα και κατευνασμό. Συμπεραίνουμε λοιπόν ότι, την περίοδο 1933-1936, οι Σύμμαχοι (Αγγλο-Γάλοι), προσπάθησαν να εφαρμόσουν μια αποτυχημένη πολιτική εξαναγκαστικής διπλωματίας και εξοικονόμησης χρόνου προς διαπραγμάτευση και μια Στρατηγική «Κατευνασμού», έναντι της πολιτικής του Χίτλερ, επίδειξης ικανότητας και αποφασιστικότητας και μιας επιθετικής Στρατηγικής αλλαγής του status quo, αυτής της «Περιορισμένης

Ανακλήσιμης Πρόκλησης», η οποία είχε απόλυτη επιτυχία (επανεξοπλισμός Ρηνανίας).

Από το 1935 και μετέπειτα, ο Χίτλερ απαλλαγμένος από τις διεθνείς δεσμεύσεις και έχοντας ελέγξει απόλυτα όλο τον κρατικό μηχανισμό και τη βιομηχανική παραγωγή της Γερμανίας, έθεσε σταδιακά απεριόριστους στόχους στην εξωτερική του πολιτική. Με σκοπό να καταστήσει τη Γερμανία το ισχυρότερο κράτος της Ευρώπης, που θα προκαλούσε φόβο στους αντιπάλους της, εφάρμοσε ένα εξαντλητικό πρόγραμμα επανεξοπλισμών, μέχρι το όριο της οικονομικής καταστροφής. Απαίτησε μια ευρεία σε έκταση, αλλά ρηχή πολιτική εξοπλισμού, αρχικά για να αποτρέψει μια δυναμική παρέμβαση που θα σταματούσε το γερμανικό πρόγραμμα, αλλά αργότερα (1936 - 1938), για να αποτρέψει μια πιθανή ξένη επέμβαση, στην επιθετικότητα της εξωτερικής του πολιτικής.

Για να αντέξει η οικονομία σε έναν μελλοντικό πόλεμο και για να εξοικονομήσει συνάλλαγμα, ο Χίτλερ ξεκίνησε μια οικονομική και βιομηχανική πολιτική, σύμφωνα με την οποία η Γερμανία έπρεπε να καταστεί αυτάρκης σε ένα μεγάλο μέρος, από τις πρώτες ύλες που ήταν απαραίτητες για τους εξοπλισμούς. Αυτό επιδιώχθηκε με την ανάπτυξη της τεχνολογίας των συνθετικών υλικών και με την αύξηση της εξόρυξης δικών της πρώτων υλών. Όμως για να επιτύχει τους στόχους των εξοπλισμών, χρειαζόνταν περισσότερους πόρους, ανθρώπινο δυναμικό και πλουτοπαραγωγικές πηγές, που του είχαν αποστερήσει «αδίκως» με τη Συνθήκη των Βερσαλλιών.

Η βασική του επιδίωξη ήταν η αντιμετώπιση των αντιπάλων του, με διαδοχικές προσπάθειες και η αποφυγή ενός διμέτωπου αγώνα. Θολώνοντας τα νερά και υποσχόμενος ειρήνη, στράφηκε εναντίον των αδύναμων χωρών της Συνθήκης των Βερσαλλιών, που τον είχαν περικυκλώσει και εκμεταλλευόμενος τις μειονότητες των Γερμανών που ζούσαν εκεί, κατάφερε να τις ενσωματώσει διαδοχικά (Αυστρία, Σουδητία και ακολούθως ολόκληρη την Τσεχοσλοβακία).

Οι κατακτήσεις αυτές, έδωσαν νέα ώθηση στη γερμανική οικονομία, παρέχοντας περαιτέρω αποθέματα σε συνάλλαγμα και πρώτες ύλες, νέο ανθρώπινο δυναμικό και ποιο ασφαλείς δρόμους εμπορίου. Μέχρι το 1940, οι Γερμανοί είχαν εξασφαλίσει πρόσβαση στο ρουμανικό πετρέλαιο, στα σουηδικά και ισπανικά σιδηρομεταλλεύματα και στα ορυχεία της Λωραίνης και του Λουξεμβούργου. Αυτή η νέα ώθηση μετατράπηκε σε αύξηση της ταχύτητας των επανεξοπλισμών ή οποία

δημιούργησε νέες ανάγκες για πλουτοπαραγωγικές πηγές και έναν φαύλο κύκλο, αλλά πιθανόν στα μάτια του Χίτλερ έναν ενάρετο κύκλο, όταν αντιλήφθηκε τον πόλεμο σαν μια επικερδή επιχείρηση. Έτσι η Γερμανία βρέθηκε εγκλωβισμένη σε μια στρατηγική, σύμφωνα με την όποια έπρεπε να εξοπλίζεται για να επεκταθεί και στη συνέχεια, να επεκτείνεται προκειμένου να συνεχίσει να εξοπλίζεται.

Ο Χίτλερ, ο οποίος είχε πλέον απεριόριστες φιλοδοξίες, βλέποντας ότι τίποτε δεν μπορούσε πια να του αντισταθεί, ενθαρρυσμένος ακόμα περισσότερο από τις επιτυχίες του, έχοντας συμμαχήσει με την Ιταλία και την Ιαπωνία και έχοντας συμφωνήσει τις ζώνες επιρροής με την ΕΣΣΔ, έθεσε σε εφαρμογή τον αμέσως δυσκολότερο στόχο που ήταν η Πολωνία. Μετά την επιτυχία στην Πολωνία, ο μόνος ουσιαστικός αντίπαλος του επόμενου γύρου θα ήταν η απομονωμένη Γαλλία στα Δυτικά του. Ακόμα και σε αυτό το μέτωπο, ο γερμανικός στρατός αποδείχθηκε ικανός να φέρει γρήγορα και νικηφόρα αποτελέσματα.

Αποτιμώντας λοιπόν την στρατιωτική μηχανή που έφτιαξε ο Χίτλερ, μπορούμε να πούμε ότι οι Γερμανοί ήταν προετοιμασμένοι για αγώνα ταχύτητας, ίσως και για μικρούς αστραπιαίους πολέμους με θεαματικά αποτελέσματα, αλλά όχι για μαραθώνιο. Και ο μαραθώνιος που θα ακολουθήσει (1941 - 1944), θα αποδειχθεί καταλυτικός για να ανατρέψει τα φιλόδοξα σχέδια του Χίτλερ. Από τα παραπάνω βλέπουμε ότι, ο επανεξοπλισμός της Γερμανίας σχεδιάστηκε και υλοποιήθηκε μέσα σε σύντομο χρόνο, με αποτέλεσμα να είναι μεγαλύτερος σε πλάτος παρά σε βάθος, μερικές φορές μάλιστα είχε επιδεικτικό χαρακτήρα. Ωστόσο αυτή η στρατιωτική μηχανή, αποδείχτηκε εντυπωσιακά αποτελεσματική. Έδωσε στη Γερμανία, για μια σύντομη αλλά ζωτική περίοδο, την ικανότητα να τρομοκρατεί τους αντιπάλους της, να επιτίθεται και να συντρίβει τη μια χώρα μετά την άλλη.

Οι δυτικές χώρες (Βρετανία – Γαλλία), απρόθυμες να αναλάβουν στρατιωτική δράση, έχοντας την αρνητική εμπειρία των στατικών αγώνων και των χαρακωμάτων του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου και πιστεύοντας στην αμυντική τους αποτρεπτική δυνατότητα (η Βρετανία στο θαλάσσιο στοιχείο και η Γαλλία στη γραμμή Μαζινό), βασίστηκαν στις δικές τους εσφαλμένες πληροφορίες και εκτιμήσεις σε ότι αφορούσε την ισορροπία των δυνάμεων και προσπάθησαν να χαράξουν μια ήπια και ορθολογική πολιτική ενάντια στην αναθεωρητική Γερμανία. Η αβεβαιότητα και η ανησυχία ιδιαίτερα των Βρετανών για το μέγεθος και την ποιότητα της Λουφτβάφε, θα παίξει

σημαντικό ρόλο στην αποτροπή στρατιωτικής παρέμβασής τους κατά του Βερολίνου.¹²³ Η πολιτική των δυτικών δυνάμεων αποσκοπούσε στην εξοικονόμηση χρόνου μέσω παραχωρήσεων (κατευνασμός), αναβάλλοντας για το μέλλον μια πιθανή πολεμική σύγκρουση, προκειμένου να κινητοποιήσουν τους πόρους που απαιτούνταν είτε για να αποτραπεί μια μελλοντική γερμανική επιθετικότητα είτε για τη διεξαγωγή του πολέμου με πιο ευνοϊκούς όρους. Κατ' αυτόν τον τρόπο προσπάθησαν να επιτύχουν μια μακροπρόθεσμη εξισορρόπηση των δυνάμεων αφενός επιδιώκοντας να αναπτύξουν προοδευτικά μια κατάλληλη στρατιωτική δύναμη, παράλληλα με τη διασφάλιση της οικονομίας τους και αφετέρου προσπαθώντας να εξασφαλίσουν συμμαχίες, προκειμένου να παρεμποδίσουν τη δημιουργία ενός ισχυρού γερμανικού συνασπισμού, πράγμα στο οποίο απέτυχαν.

Ο Χίτλερ, υποσχόμενος ειρήνη και εκφοβίζοντας τους αντιπάλους του, εφάρμοσε μια έξυπνη πολιτική εξαπάτησης και απόκρυψης των πραγματικών του προθέσεων και επέτυχε να αποτρέψει, αφενός μια ξένη επέμβαση κατά της επιθετικότητας της εξωτερικής του πολιτικής και αφετέρου, τη συγκρότηση ενός εξισορροπητικού συνασπισμού εναντίον του. Η κυριότερη εξήγηση για την έναρξη του Β' Παγκοσμίου Πολέμου βρίσκεται στο γεγονός ότι έχοντας θέσει απεριόριστους στόχους και έχοντας πετύχει τους κατάλληλους συνασπισμούς, βρέθηκε να κατέχει μια αποτελεσματική στρατιωτική δύναμη, δηλαδή το ιδανικό μέσον στην υπηρεσία της επεκτατικής του πολιτικής, που ήταν πρόθυμος να χρησιμοποιήσει.

¹²³ Mihalka, *German Strategic Deception in the 1930s*, σελ 108 – 109.

Βιβλιογραφία

Βιβλία

Carr Edward-Hallett (Ted), *Η Εικοσαετής Κρίση 1919-1939 – Εισαγωγή Μελέτη Διεθνών Σχέσεων*, Αθήνα, Εκδόσεις Ποιότητα, 2011

David A. Andelman, *Η Συνθήκη των Βερσαλλιών - Η εύθραυστη ειρήνη που οδήγησε στην άνοδο του Χίτλερ*, Αθήνα, Εκδόσεις Γκοβόστης, 2015.

Evans Richard, *Το Γ' Ράιχ στον πόλεμο*, Αθήνα, Εκδόσεις Αλεξάνδρεια, 2014.

John J. Mearsheimer, *Η Τραγωδία της Πολιτικής των Μεγάλων Δυνάμεων*, Μετάφραση Κωνσταντίνος Κολιόπουλος, Αθήνα, Εκδόσεις Ποιότητα, 2007.

Jon E. Lewis, *Ο Δεύτερος Παγκόσμιος Πόλεμος*, Μετάφραση Διονυσία Ρώντα, Εκδόσεις Κέρδος, 2007.

Mark Mazower, *Η αυτοκρατορία του Χίτλερ. Ναζιστική εξουσία στην κατοχική Ευρώπη*, Αθήνα, Εκδόσεις Αλεξάνδρεια, 2009.

Margaret Macmillan, *Οι ειρηνοποιοί. Έξι μήνες που άλλαξαν τον κόσμο*, Αθήνα, Εκδόσεις Θεμέλιο, 2005.

Norman Davies, *Η Ευρώπη σε Πόλεμο*, Μετάφραση Σωτήριος Αγάπιος, Αθήνα, Εκδόσεις Ιωλκός, 2007.

P.M.H. Bell, *Τα αίτια του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου στην Ευρώπη*, Μετάφραση Λουκιανός Χασιώτης, Αθήνα, Εκδόσεις Πατάκης, 2002.

Parker Alistair, *Ο Β' Παγκόσμιος Πόλεμος*, Αθήνα, Εκδόσεις Θύραθεν, 2004.

S. Berstein – P. Milza, *Ιστορία της Ευρώπης 2: Η Ευρωπαϊκή Συμφωνία και η Ευρώπη των Εθνών*, Αθήνα, Εκδόσεις Αλεξάνδρεια, 1997.

S. Berstein – P. Milza, *Ιστορία της Ευρώπης 3: Διάσπαση και Ανοικοδόμηση της Ευρώπης*, Αθήνα, Εκδόσεις Αλεξάνδρεια, 1997.

Jacques Delarue, *Ιστορία της Γκεστάπο*, Αθήνα, Εκδόσεις Θεμέλιο, 1984.

A. I. Κοραντής, *Διπλωματική Ιστορία της Ευρώπης, Τόμος Α' Η Χωλαίνουσα Ειρήνη (1919 - 1933)*, Αθήνα, Εκδόσεις Ελεύθερη Σκέψη, 1996.

Ιωάννης Γ. Καταπόδης, *Τέσσερις αιώνες διπλωματικής δραστηριότητας στον ευρωπαϊκό χώρο, 1648 – 1959*, Αθήνα, Εκδόσεις Επτάλοφος, 1996.

Πάνος Τσακαλογιάννης, *Σύγχρονη Ευρωπαϊκή Ιστορία, Από τη Βασιλίλη στο Τείχος του Βερολίνου, Τόμος Β' (1890-1989)*, Αθήνα, Εκδόσεις Εστίας, 2003.

Πέτρος Σιούσιουρας, *Γεωπολιτική των Μεγάλων Δυνάμεων από τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο στην Κοινωνία των Εθνών*, Αθήνα, Εκδόσεις Ι. Σίδερης, 2011.

Κωνσταντίνος Κολιόπουλος, *Η Στρατηγική Σκέψη από την Αρχαιότητα έως Σήμερα*, Αθήνα, Εκδόσεις Ποιότητα, 2008.

Χαράλ. Γ. Νικολάου, *Διεθνείς Πολιτικές και Στρατιωτικές Συνθήκες – Συμφωνίες και Συμβάσεις*, Αθήνα, Εκδόσεις ΓΕΣ, 1980.

Άρθρα - Μελέτες

Norrin M. Ripsman and Jack S. Levy, *Wishful Thinking or Buying Time? The Logic of British Appeasement in the 1930s*, *International Security/ MIT Press*, Vol. 33, No 2 (2008), pp. 148-181. (This content downloaded from 2.86.125.215 on Sat, 22 Oct 2016 18:04:34 UTC. All use subject to <http://about.jstor.org/terms>).

Berenice A. Carroll, *Germany Disarmed and Rearming 1925-1935*, *Journal of Peace Research/ Sage Publications Ltd*, Vol. 3, No. 2 (1966), pp. 114-124 (This content downloaded from 2.86.125.215 on Sat, 22 Oct 2016 18:09:09 UTC. All use subject to <http://about.jstor.org/terms>).

Peter Jackson, *French Intelligence and Hitler's Rise to Power*, *The Historical Journal/ Cambridge University Press* Vol. 41, No. 3 (Sep., 1998), pp. 795-824 (This content downloaded from 2.86.125.215 on Sat, 22 Oct 2016 18:06:17 UTC. All use subject to <http://about.jstor.org/terms>).

Zach Shore, *Hitler - Intelligence and the Decision to Remilitarize the Rhine*, *Journal of Contemporary History/ Sage Publications Ltd/ Vol.34, No.1 (Jan. 1999)*, pp. 5-18 (This content downloaded from 2.86.125.215 on Sat, 22 Oct 2016 18:07:04 UTC. All use subject to <http://about.jstor.org/terms>).

Max Hantke and Mark Spoerer, *The imposed gift of Versailles: the fiscal effects of restricting the size of Germany's armed forces, 1924-9*, *The Economic History Review/ Economic History Society/ New Series*, Vol. 63, No. 4 (Nov.2010), pp. 849-864 (This

content downloaded from 2.86.125.215 on Sat, 22 Oct 2016 18:07:57 UTC. All use subject to <http://about.jstor.org/terms>).

R. J. Overy, *Transportation and Rearmament in the Third Reich*, The Historical Journal/ Cambridge University Press/ Vol.16, No.2 (Jun. 1973), pp. 389-409 (This content downloaded from 2.86.125.215 on Sat, 22 Oct 2016 18:07:31 UTC. All use subject to <http://about.jstor.org/terms>).

R. J. Overy, *Hitler's War and the German Economy: A Reinterpretation*, The Economic History Review/ Economic History Society/ New Series, Vol. 35, No. 2 (May, 1982), pp. 272-291 (This content downloaded from 2.86.125.215 on Sat, 22 Oct 2016 18:08:41 UTC. All use subject to <http://about.jstor.org/terms>).

Michel Mihalka, *German Strategic Deception in the 1930s* (1980) Θέση στο διαδίκτυο: <https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/notes/2005/N1557.pdf> τελευταία επίσκεψη 2 Ιαν 18.

Περιοδικός Τύπος

Οι Φλόγες του Πολέμου, τόμος 1, Αθήνα, Εκδόσεις Περισκόπιο, 2007

Διαδίκτυο

<https://www.wikipedia.org/>

UCLA Film and Television Archive: Remilitarization of the Rhineland (Cologne and Koblenz, Germany, March 18, 1936) (ιστορικό τηλεοπτικό αρχείο) θέση στο διαδίκτυο: https://www.ushmm.org/wlc/en/media_fi.php?ModuleId=0&MediaId=226 τελευταία επίσκεψη 2 Ιαν 18.

Παραρτήματα

Χάρτης Ευρώπης το 1920

